

NÕUKOGUDE KOOL



Nr. 9

1950

Eesti NSV Ministrite Nõukogu j. a. Polügraafiatööstuse, Kirjastuste
ja Raamatukaubanduse Valitsuse Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus,
Tallinn

SISUKORD

J. Stalin. Vastus seltsimeestele	513
G. Aleksandrov. Uus väljapaistev panus leninismi varaaita. (J. V. Stalini töödest keeleteaduse küsi- muste kohta)	519
J. Ždanov. Füsioloogia-alase teadusliku sessiooni mõ- ningaid kokkuvõtteid	537
J. Kotsar. Tartu IV Seitsmeklassilise Kooli tööplaani 1950./51. õ.-a. 1. poolel	545
V. Toom. Puistu ja iluaed kooliaia lahutamatu osana	569
Kriitika ja bibliograafia	
G. Kuzmin. Nõukogude ühiskonna ajaloo küsimusi kooliõpikus	579
A. Aret. Vajalik raamat igale pedagoogile	582

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

VIII AASTAKÄIK

Nr. 9

SEPTEMBER

1950

Vastus seltsimeestele.*

Seltsimees Sanžejeville.

Lugupeetud seltsimees Sanžejev!

Vastan Teie kirjale suure hilinemisega, sest alles eile anti mulle Teie kiri edasi Keskkomitee aparaadist.

Te tõlgendate kahtlemata õigesti minu seisukohta dialektide küsimuses.

„Klassidialektid“, mida õigem oleks nimetada žargoonideks, ei teeninda rahvamasse, vaid kitsast sotsiaalset ladvikut. Pealegi ei ole neil oma grammatilist ehitust ja sõnavara põhifondi. Selle tõttu ei saa nad kuidagi areneda iseseisvateks keelteks.

Kohalikud („territoriaalsed“) dialektid, vastupidi, teenindavad rahvamasse ning neil on oma grammatiline ehitus ja sõnavara põhifond. Selle tõttu võivad mõned kohalikud dialektid rahvuste kujunemise protsessis saada rahvuskeelte aluseks ja areneda iseseisvateks rahvuskeelteks. Nii oli näiteks vene keele kurski-orjoli dialektiga (kurski-orjoli „kõne“), mis sai vene rahvuskeele aluseks. Sedasama tuleb öelda ukraina keele poltaava-kiievi dialektist, mis sai ukraina rahvuskeele aluseks. Mis puutub niisuguste keelte teistesse dialektidesse, siis kaotavad nad oma omapära, sulavad nendesse keeltesse ja kaovad nendes.

Esineb ka vastupidiseid protsesse, kus ühtne keel rahval, kes ei ole saanud veel rahvuseks vajalike majanduslike arenemistingimuste puudumise tõttu, hävib selle rahva riikliku lagunemise tagajärjel, kohalikud dialektid aga, mis ei ole veel jõudnud kokku sulada ühtses

* Ajakiri „Bolševik“ nr. 14, 1950. a.

keeles, — elustuvad ja panevad alguse üksikute iseseisvate keelte kujunemisele. On võimalik, et just nii oli lugu näiteks ühtse mongoli keelega.

J. STALIN.

11. juulil 1950. a.

Seltsimeestele D. Belkinile ja S. Furerile.

Teie kirjad sain kätte.

Teie viga seisab selles, et Te segasite ära kaks eri asja ja asendasite objekti, mida käsitletakse minu vastuses sm. Krašeninnikovale, teise objektiga.

1. Ma kritiseerin selles vastuses N. J. Marri, kes, kõneldes keelest (häälikulisest) ja mõtlemisest, eraldab keele mõtlemisest ja langeb seega idealismi. Järelikult on minu vastuses jutt normaalsetest inimestest, kes valdavad keelt. Ma väidan sealjuures, et mõtted saavad tekkida niisugustel inimestel ainult keelelise materjali baasil, et paljaid mõtteid, mis ei ole seotud keelelise materjaliga, ei ole olemas inimestel, kes valdavad keelt.

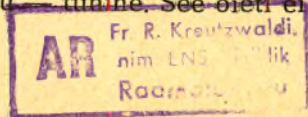
Selle asemel et võtta vastu või lükata tagasi see tees, Te toote välja anomaalseid, keeleta inimesi, kurtummasid, kellel ei ole keelt ja kelle mõtted kuidagi ei saa tekkida keelelise materjali baasil. Nagu näete, see on hoopis teine teema, mida ma ei puudutanud ega saanud puudutada, sest keeleteadus tegeleb normaalsete inimestega, kes valdavad keelt, mitte aga anomaalsetega, kurtummadega, kellel ei ole keelt.

Te asendasite arutatava teema teise teemaga, mida ei arutatud.

2. Sm. Belkini kirjast nähtub, et ta seab ühele pulgale „sõnade keele“ (häälikulise keele) ja „žestide keele“ (N. J. Marri järgi „kätekeele“). Ta mõtleb nähtavasti, et žestide keel ja sõnade keel on võrdtähenduslikud, et omal ajal inimühiskonnal ei olnud sõnade keelt, et „kätekeel“ tol ajal asendas hiljem ilmunud sõnade keelt.

Kui aga sm. Belkin tõesti nii mõtleb, siis teeb ta tõsise vea. Häälikuline keel ehk sõnade keel oli alati inimühiskonna ainsaks keeleks, mis suudab olla inimeste suhtlemise täisväärtuslikuks vahendiks. Ajalugu ei tunne ühtki inimühiskonda, olgu see ka kõige mahajäänud, kellel ei oleks olnud oma häälikulist keelt. Etnograafia ei tunne ühtki mahajäänud rahvakest, olgu see niisugune või veel primitiivsem kui näiteks austraallased või tulemaalased möödunud sajandil, kellel ei oleks oma häälikulist keelt. Häälikuline keel on inimkonna ajaloos üks neid jõude, mis aitasid inimestel eralduda loomariigist, ühineda ühiskondadeks, arendada oma mõtlemist, organiseerida ühiskondlikku tootmist, pidada edukat võitlust loodusjõududega ja jõuda selle progressini, mis meil on praegusel ajal.

Selles suhtes on niinimetatud žestide keele tähtsus teema äärmise kehvuse ja piiratuse tõttu — tühine. See õieti ei olegi keel, isegi mitte



keele surrogaat, mis saaks nii või teisiti asendada häälikulist keelt, vaid abivahend äärmiselt piiratud abinõudega, mida inimene vahel kasutab nende või teiste momentide rõhutamiseks oma kõnes. Žestide keelt ei saa võrdsustada häälikulise keelega, nii nagu ei saa võrdsustada primitiivset puukablit tänapäeva roomiktraktoriga, viiekorpuselise adraga ja traktori-reaskülvajaga.

3. Nagu näha, Te tunnete huvi eelkõige kurttumade vastu ja alles seejärel keeleteaduse probleemide vastu. Nähtavasti just see asjaolu sundiski Teid pöörduma minu poole rea küsimustega. Noh, kui Te tungivalt soovite, olen nõus rahuldama Teie palve. Niisiis, kuidas on lugu kurttumadega? Kas neil töötab mõtlemine, kas neil tekivad mõtted? Jah, neil töötab mõtlemine, tekivad mõtted. On selge, et kui võrd kurttumadel puudub keel, nende mõtted ei saa tekkida keelise materjali baasil. Kas see tähendab, et kurttumade mõtted on paljad, on sidumata „looduse normidega“ (N. J. Marri väljendus)? Ei, ei tähenda. Kurttumade mõtted tekivad ja saavad eksisteerida ainult nende kujude, tajude ja kujutluste baasil, mis kujunevad neil eluolus välismaailma esemetest ja nende suhetest omavahel tänu nägemis-, kompimis-, maitsmis- ja haistmismeelele. Väljaspool neid kujusid, tajusid ja kujutlusi on mõte tühi, tal puudub igasugune sisu, s. t. ta ei eksisteeri.

J. STALIN.

22. juulil 1950. a.

Seltsimees A. Holopovile.

Teie kirja sain kätte.

Hilinesin natuke vastusega tööga ülekoormatuse tõttu.

Teie kiri lähtub vaikides kahest eeldusest: eeldusest selle kohta, et on võimalik tsiteerida ühe või teise autori teoseid lahus sellest ajaloolisest perioodist, mida tsitaat käsitleb, ja teiseks, sellest eeldusest, et ühed või teised marksismi järeldused ja vormelid, mis on saadud ühe ajaloolise arengu perioodi uurimise tagajärjel, on õiged kõigile arenguperioodidele ja sellepärast peavad jääma muutmatus.

Pean ütlema, et mõlemad need eeldused on sügavalt ekslikud.

Mõned näited.

1. Möödunud sajandi neljakümnendatel aastatel, kui ei olnud veel monopolistlikku kapitalismi, kui kapitalism arenes enam või vähem sujuvalt tõusvas joones, levides uutele tema poolt veel hõivamata territooriumidele, ja ebaühtlase arengu seadus ei saanud veel kehtida täie jõuga, — jõudsid Marx ja Engels järeldusele, et sotsialistlik revolutsioon ei saa võita mingisugusel ühel maal, et ta saab võita ainult ühise löögi tagajärjel kõigis või enamikus tsiviliseeritud maades. See järeldus sai hiljem juhtivaks teesiks kõigile marksistidele.

Kuid XX sajandi algul, eriti Esimese Maailmasõja perioodil, kui kõigile sai selgeks, et ennemonopolistlik kapitalism on ilmselt üle

kasvanud monopolistlikuks kapitalismiks, kui tõusev kapitalism muutus surevaks kapitalismiks, kui sõda paljastas ülemaailmse imperialistliku rinde parandamatud nõrkused ja ebaühtlase arengu seadus määras ette ära proletaarse revolutsiooni küpsemise eriaegsuse eri maades, — Lenin, lähtudes marksistlikust teooriast, jõudis järeldusele, et uutes arengutingimustes sotsialistlik revolutsioon võib täielikult võita ühel, eraldi võetud maal, et sotsialistliku revolutsiooni üheaegne võit kõigis maades või enamikus tsiviliseeritud maades on võimatu revolutsiooni valmimise ebaühtluse tõttu nendes maades, et Marxi ja Engelsi vana vormel enam ei vasta uutele ajaloolistele tingimustele.

Nagu näha, on meil siin kaks erinevat järeldust sotsialismi võidu küsimuses, mis on teineteisega mitte ainult vastuolus, vaid ka sulevad välja teineteise.

Mingisugused tähenärijad ja talmudistid, kes, tungimata asja olemusse tsiteerivad formaalselt, lahus ajaloolistest tingimustest, — võivad öelda, et üks nendest järeldustest, kui tingimata ebaõige, tuleb kõrvale heita, teine järeldus aga, kui tingimata õige, tuleb rakendada kõigile arenguperioodidele. Kuid marksistid peavad teadma, et tähenärijad ja talmudistid eksivad, nad peavad teadma, et need mõlemad järeldused on õiged, ent mitte absoluutselt, vaid kumbki oma aja kohta: Marxi ja Engelsi järeldus — ennemonopolistliku kapitalismi perioodi ja Lenini järeldus monopolistliku kapitalismi perioodi kohta.

2. Engels kõneles oma „Anti-Dühringis“, et pärast sotsialistliku revolutsiooni võitu riik peab välja surema. Sellel alusel hakkasid pärast sotsialistliku revolutsiooni võitu meie maal tähenärijad ja talmudistid meie parteist nõudma, et partei võtaks tarvitusele abinõud meie riigi kiireimaks väljasuremiseks, riigiorganite laialisaatmiseks ja alalisest armeest loobumiseks.

Kuid nõukogude marksistid jõudsid meieaegse ülemaailmse olukorra uurimise alusel järeldusele, et kapitalistliku ümbruse olemasolu korral, kui sotsialistliku revolutsiooni võit leiab aset ainult ühel maal, kõigis teistes maades aga valitseb kapitalism, võitnud revolutsiooni maa ei tohi nõrgendada, vaid peab igati tugevdama oma riiki, riigiorganeid, luureorganeid, armeed, kui see maa ei taha saada purustatud kapitalistliku ümbruse poolt. Vene marksistid jõudsid järeldusele, et Engelsi vormel peab silmas sotsialismi võitu kõigis maades või enamikus maades, et ta ei ole rakendatav selleks puhuks, kui sotsialism võidab ühel, eraldi võetud maal, ja kõigis teistes maades valitseb kapitalism.

Nagu näha, on meil siin kaks eri vormelit sotsialistliku riigi saaduse küsimuses, mis teineteise välja sulevad.

Tähenärijad ja talmudistid võivad öelda, et see asjaolu loob talumatut olukorra, et on vaja üks vormelitest kõrvale heita kui tingimata ekslik ja teist kui tingimata õiget rakendada kõigi sotsialistliku riigi arenguperioodide kohta. Kuid marksistid peavad teadma, et tähe-

närijad ja talmudistid eksivad, sest need mõlemad vormelid on õiged, ent mitte absoluutselt, vaid kumbki oma aja kohta: nõukogude marksistide vormel — ühel või mõnel maal sotsialismi võidu perioodi kohta ja Engelsi vormel — selle perioodi kohta, kui sotsialismi järjekindel võit üksikutes maades viib sotsialismi võiduni enamikus maades ja kui seega luuakse vajalikud tingimused Engelsi vormeli rakendamiseks.

Niisuguste näidete arvu võiks suurendada.

Sedasama tuleb öelda kahest eri vormelist keele küsimuses, mis on võetud Stalini eri teostest ja ära toodud sm. Holopovi poolt tema kirjas.

Sm. Holopov viitab Stalini teosele „Marksismist keeleteaduses“, kus tehakse järeldus, et näiteks kahe keele ristumise tagajärjel üks keeltest tuleb tavaliselt välja võitjana ja teine sureb välja, et järjekindlalt ristumine ei anna mingisugust uut, kolmandat keelt, vaid säilitab ühe keeltest. Edasi viitab ta teisele järeldusele, mis on võetud Stalini aruandest UK(b)P XVI kongressil, kus öeldakse, et sotsialismi võidu perioodil maailma ulatuses, kui sotsialism tugevneb ja juurdub igapäevases elus, rahvuskeeled paratamatult peavad kokku sulama üheks ühiseks keeleks, mis muidugi ei ole suurvene ega saksa keel, vaid midagi uut. Võrreldes neid kahte vormelit ja nähes, et nad ei lange kokku teineteisega, vaid koguni sulevad välja teineteise, satub sm. Holopov meeleheitesse. „Teie artiklist,“ kirjutab ta kirjas, „ma sain aru, et keelte ristumisest ei algi ei või saada mingit uut keelt, enne artiklit aga olin kindlalt veendunud, vastavalt teie sõnavõtule UK(b)P XVI kongressil, et kommunismi ajal keeled sulavad kokku üheks ühiseks keeleks.“

Nähtavasti sm. Holopov, avastades vastuolu nende kahe vormeli vahel ja sügavalt uskudes, et vastuolu tuleb likvideerida, peab vajalikuks vabaneda ühest vormelist kui ebaõigest ja hoida kinni teisest vormelist kui õigest kõigi aegade ja maade kohta, kuid missugusest vormelist nimelt kinni hoida, seda ta ei tea. Kujuneb midagi väljapääsmatu olukorra taolist. Sm. Holopov ei aimagi, et mõlemad vormelid võivad olla õiged, — kumbki oma aja kohta.

Nii on alati tähenärijate ja talmudistidega, kes, tungimata asja olemusse ja tsiteerides formaalselt, sõltumatult nendest ajaloolistest tingimustest, mida tsitaadid käsitlevad, alati satuvad väljapääsmatusse olukorda.

Kui aga uurida küsimust sisuliselt, siis ei ole mingeid põhjusi väljapääsmatuks olukorraks. Asi seisab selles, et Stalini brošüür „Marksismist keeleteaduses“ ja Stalini sõnavõtt partei XVI kongressil peavad silmas kaht täielikult erinevat ajastut, mille tõttu ka vormelid on erinevad.

Stalini vormel tema brošüüris, osas, mis puudutab keelte ristumist, peab silmas ajastut enne sotsialismi võitu maailma ulatuses,

kui ekspluataatorlikud klassid on valitsevaks jõuks maailmas, kui rahvuslik ja koloniaalne rõhumine on jõus, kui rahvuslikku eraldiolekut ja rahvuste vastastikust umbusaldust kinnitavad riiklikud erinevused, kui ei ole veel rahvuslikku võrdõiguslikkust, kui keelte ristumine toimub võitluse korras ühe keele ülevõimu pärast, kui ei ole veel tingimusi rahvuste ja keelte rahulikuks ja sõbralikuks koostööks, kui päevakorras ei seisaks keelte koostöö ja vastastikune rikastamine, vaid ühtede keelte assimileerimine ja teiste keelte võit. On arusaadav, et niisugustes tingimustes saab olla ainult võitnud ja võidetud keeli. Just neid tingimusi peab silmas Stalini vormel, kui ta kõneleb, et näiteks kahe keele ristumine annab tagajärjena mitte uue keele kujunemise, vaid ühe keele võidu ja teise lüüasaamise.

Mis puutub aga Stalini teisesse vormelisse, mis on võetud sõnavõtust partei XVI kongressil, osas, mis puudutab keelte kokkusulamist üheks ühiseks keeleks, siis siin peetakse silmas teist ajastut, ja nimelt — ajastut pärast sotsialismi võitu ülemaailmses ulatuses, kui ülemaailmset imperialismi ei ole enam olemas, ekspluataatorlikud klassid on kukutatud, rahvuslik ja koloniaalne rõhumine on likvideeritud, rahvuslik eraldiolek ja rahvuste vastastikune umbusaldus on asendatud rahvuste vastastikuse usalduse ja lähenemisega, rahvuslik võrdõiguslikkus on ellu viidud, keelte mahasurumise ja assimileerimise poliitika on likvideeritud, rahvuste koostöö on korraldatud ja rahvuskeeltele on võimalus vabalt rikastada üksteist koostöö korras. On arusaadav, et nendes tingimustes ei saa olla juttugi ühtede keelte mahasurumisest ja lüüasaamisest ning teiste keelte võidust. Siin meil ei ole tegemist kahe keelega, millest üks saab lüüa ja teine tuleb võitlusest välja võitjana, vaid sadade rahvuskeeltega, millest rahvuste pikaajalise majandusliku, poliitilise ja kultuurilise koostöö tagajärjel eralduvad alguses kõige rikkamad ühtsed tsonaalsed keeled ja seejärel tsonaalsed keeled sulavad kokku üheks ühiseks rahvusvaheliseks keeleks, mis muidugi ei ole saksa, vene ega inglise keel, vaid uus keel, mis on võtnud endasse rahvus- ja tsonaalsete keelte parimad elemendid.

Järelikult kaks eri vormelit vastavad ühiskonna arengu kahele eri ajastule, ja just sellepärast, et nad nendele vastavad, on mõlemad vormelid õiged, — kumbki oma ajastu kohta.

Nõuda, et need vormelid ei oleks teineteisega vastuolus, et nad ei suleks välja teineteist, on niisama absurdne, kui oleks absurdne nõuda, et kapitalismi valitsemise ajastu ei oleks vastuolus sotsialismi valitsemise ajastuga, et sotsialism ja kapitalism ei suleks välja teineteist.

Tähenärijad ja talmudistid peavad marksismi, marksismi üksikuid järeldusi ja vormeleid dogmade koguks, mis „ialgi“ ei muutu, vaatamata ühiskonna arengutingimuste muutumisele. Nad arvavad, et kui nad õpivad pähe need järeldused ja vormelid ning hakkavad neid tsiteerima risti ja põiki, siis nad suudavad lahendada igasuguseid

küsimusi, lootes, et päheõpitud järeldused ja vormelid kõlbavad neile kõigi aegade ja maade jaoks, kõigi elujuhtumite jaoks. Kuid nõnda võivad mõelda ainult niisugused inimesed, kes näevad marksismi kirjatähte, kuid ei näe tema sisu, õpivad pähe marksismi järelduste ja vormelite tekste, kuid ei saa aru nende sisust.

Marksism on teadus looduse ja ühiskonna arenemise seadustest, teadus rõhutud ja ekspluateeritavate masside revolutsioonist, teadus sotsialismi võidust kõigis maades, teadus kommunistliku ühiskonna ülesehitamisest. Marksism kui teadus ei või seista ühel paigal, — ta areneb ja täieneb. Oma arengus marksism rikastub uute kogemustega, uute teadmistega, — järelikult peavad üksikud tema vormelid ja järeldused muutuma aja jooksul, peavad asenduma uute vormelite ja järeldustega, mis vastavad uutele ajaloolistele ülesannetele. Marksism ei tunnusta muutumatuid järeldusi ja vormeleid, mis on kohustuslikud kõigile ajastutele ja perioodidele. Marksism on igasuguse dogmatismi vaenlane.

J. STALIN.

28. juulil 1950. aastal.

Uus väljapaistev panus leninismi varaaita.*

(J. V. Stalini töödest keeleteaduse küsimuste kohta.)

G. ALEKSANDROV.

Sõjajärgne periood nõukogude ühiskonna arenemises tähistus uute väljapaistvate saavutuste ja avastustega marksismi-leninismi alal. Üldistades NSV Liidus kommunismi ehitamise ja kõigi maade rahvaste võitluse hiiglaslikke kogemusi rahu, demokraatia ja sotsialismi eest imperialistliku reaktsiooni vastu, andis J. V. Stalin oma töödega uue maailma-ajaloolise tähtsusega panuse marksismi-leninismi teooriasse. Nende J. V. Stalini uute tööde seas on silmapaistev koht töödel „Marksismist keeleteaduses“, „Mõnedest keeleteaduse küsimustest“ ja „Bolševiku“ käesolevas numbris avaldataval „Vastusel seltsimeestele“. J. V. Stalini töödes on püstitatud ja lahendatud marksistlik-leninliku teooria seesugused küsimused, millel on tohutu tähtsus nõukogude kultuuri ehitamises, võitluses kodanliku ideoloogia vastu.

Seltsimees Stalini teosed, mis on pühendatud keeleteaduse küsimustele, rikastasid teadust uute geniaalsete avastuste ja teesidega, rajasid kindlad teoreetilised alused nõukogude keeleteadusele, panid keeleteaduses toime sügava murrangu. Paljastanud N. J. Marri niinimetatud „uue õpetuse“ keelest kui marksismi kõige jämedama moonutamise keeleteaduse alal, mõistnud hukka „marksismile mitteomase,

* Ajakiri „Bolševik“ nr. 14, 1950. a.

mittetagasihoidliku, kelkiva, kõrgi tooni, mis viib kõige selle paljale ja kergemeelsele eitamisele, mis oli keeleteaduses enne N. J. Marri¹, purustanud araktševliku režiimi keeleteaduses, arendas seltsimees Stalin edasi ja tõstis marksistlik-leninliku õpetuse keele kohta uuele astmele. Keeleteaduse põhilisi probleeme loovalt lahendades rajavad J. V. Stalini tööd selgejoonelise põhimõttelise piiri keeleteaduse endise ulukorra, kus Marri järglaste poolt loodud araktševliku režiimi tõttu levitati idealismi ja metafüüsikat, ja uue etapi vahele nõukogude keeleteaduse arenemises marksismi-leninismi alusel. J. V. Stalini tööd viivad keeleteaduse välja tõelise õitsengu avarale teele. Nõukogude keeleteadusel on täielik võimalus „asuda esikohale maailma keeleteaduses“.

J. V. Stalin näitas, et keele on sünnitanud kogu ühiskonna ajaloo käik sajandite vältel, sadade põlvkondade jõupingutused kogu ühiskonna, kõigi ta klasside tarvete rahuldamiseks. Keel, olles terve rea ajastute produkt, allub järkjärgulisele kujundamisele, rikastamisele, arendamisele ja lihvimisele. Väljaspool ühiskonda ei ole keelt. Keelest ja tema arenemise seadustest, rõhutab seltsimees Stalin, võib aru saada ainult sel juhul, kui teda uuritakse lahutamatus seoses ühiskonna ajalooga, rahva ajalooga, kellele kuulub uuritav keel ja kes on selle keele looja.

Arendades edasi Marxi, Engelsi ja Lenini vaateid keeleteaduse küsimuste kohta andis J. V. Stalin keele klassikalise marksistliku definitsiooni: „Keel on vahend, tööriist, mille abil inimesed üksteisega suhtlevad, mõtteid vahetavad ja vastastikuse mõistmise saavutavad. Olles otseselt seotud mõtlemisega, registreerib ja fikseerib keel sõnades ja sõnade ühendamisega lauseteks mõtlemise töö tulemusi, inimese tunnetamistöö edusamme, ja teeb seega võimalikuks mõtete vahetamise inimühiskonnas“ (lk. 21). Keel teenindab ühtviisi kogu ühiskonda. „Just sellepärast on ta loodud ühiskonnale ühtsena ja kõigile ühiskonna liikmetele ühise üldrahvaliku keelena“ (lk. 5). J. V. Stalin tõestas, et keel on seotud inimese tegevusega kõigil tema töö aladel tootmisest baasini, baasist pealisehituseni. Keel teenindab ühiskonda inimeste suhtlemise vahendina, ühiskonnas toimuva mõtete vahetamise abinõuna. Ta annab inimestele võimaluse üksteisest aru saada ja korraldada ühist tööd tootmise, majanduslike suhete, poliitika, kultuuri, ühiskondliku elu alal ja elus-olus. Keele tegevussfäär on peaaegu piiramatu.

Mõtete vahetamine inimeste vahel, märgib J. V. Stalin, on pidev ja eluline vajadus, sest ilma selleta on võimatu korraldada inimeste ühist tegevust võitluses loodusjõududega, võitluses vajalike materiaalsete hüvede tootmise eest, on võimatu saavutada edu ühiskonna tootmis-

¹ J. Stalin. Marksismist keeleteaduses. Mõnedest keeleteaduse küsimustest. „Pravda“ kirjastus, 1950, lk. 31. Allpool viidatakse tekstis sellele väljaandele.

tegevuses, — järelikult on võimatu ühiskondliku tootmise enda olemasolu. „... Ilma keeleta, mis on ühiskonnale arusaadav ja tema liikmetele ühine, lõpetab ühiskond tootmise, laguneb ja lakkab olemast ühiskonnana. Selles mõttes keel, olles suhtlemise tööriist, on ühtlasi ühiskonna võitluse ja arenemise tööriist“ (lk. 21).

Erakordne tähtsus marksistliku keeleteaduse arenemises on stalinlikel juhtlauseil keele sõnavarast, mis seltsimees Stalini kujuka ja tabava väljenduse järgi on keele ehitusmaterjaliks, juhtlauseil grammatika (morfoloogia, süntaks) kui reeglite kogu kohta sõnade muutmistest ja sõnade ühendamisest lauses. Just tänu grammatikale, rõhutab J. V. Stalin, saab keel võimaluse rütuda inimese mõtet materiaalsesse keelelisse kesta. Keele grammatiline ehitus ja tema sõnavara põhifond moodustavad keele põhialuse, tema spetsiifika olemuse, annavad talle suure püsivuse ja vastupanuvõime rahvaste ja rahvuste vägivaldse assimileerimise, nende keele mahasurumise igasuguste katsete vastu.

Sadu aastaid püüdsid türgi assimilaatorid moonutada, purustada ja hävitada Balkani rahvaste keeli, märgib J. V. Stalin. Kuid Balkani keeled pidasid vastu ja elasid edasi. J. V. Stalini poolt esitatud sügavalt teaduslikud teesid mitte ainult et paljastavad mineviku kolonisaatorid ja tänapäeva imperialistlikud agressorid, vaid näitavad ka selle kolonisaatorliku poliitika kogu lootusetust ja nurjumiselemääratust. Rahvuste ja mitmesuguste rahvaste keelte arenemise ajaloolised kogemused, mis J. V. Stalin on analüüsinud marksistlikult, toovad esile selle tähtsa seaduspärasuse, et kõigi rahvaste orjastajate ja assimilaatorite — kas türgi või saksa fašistlike, inglise või ameerika — poliitika oli ja on määratud nurjumisele ja lüüasaamisele. Seltsimees Stalin, põhjendades rahvaste ajaloolisi õigusi omariiklusele, oma kultuurile, oma rahvuslikule keelele, relvastab meid võitluseks anglo-ameerika agressorite ja nende kõigi rahvaste rahvusliku iseseisvuse, riikliku suveräänsuse ja kultuuri likvideerimise inimvihkava programmi vastu.

Stalinlikud juhtlauseid ei jäta kivi kivi peale kodanlike filosoofide ja lingvistide idealistlikest väljamõeldistest, nende katseist materialismi keeleteadusest välja tõrjuda. Tänapäeva idealistliku, niinimetatud semantistliku filosoofia esindajad ignoreerivad teadlikult seda tõsiasja, et keeles fikseeritakse inimese tunnetamistöö edusamme. Nad kujutavad keelt tingmärkide ja reeglite koguna, mida meelevaldselt võib teistega asendada, sest keele arenemises ei olevat mingit objektiivset seaduspärasust ja kõik olevat rajatud juhuslikkusele. Siit keelereformide mitmekesised meelevaldsed projektid kodanlikes maades. Inglise filosoof Whitehead soovitab olemasolevatest sõnaliikidest loobuda ja asendada need uute, tema poolt väljamõeldud kategooriatega. Nimi-, omadus- ja pöördsõnad heidab see obskurant kõrvale, sest nad kajastavad esemeid, sündmusi, kvaliteete, reaalse maailma seoseid, mis eksisteerivad väljaspool inimese teadvust. Whitehead ja ta pooldajad hülgavad ka keele grammatilise ehituse. See on ka arusaadav,

sest „grammatika on inimese mõtlemise pikaajalise abstraheriva töö tulemus, mõtlemise tohutute edusammude näitaja“ (lk. 22); semantistlikud obskurandid aga on teadusliku tunnetuse, mõtlemise verivaenlased.

Keeleteaduse põhiliste probleemide idealistlik käsitlemine sääraсте keeleteadlaste poolt Läänes, nagu Saussure, Meillet, Schuchardt ja teised, on põhjustanud kodanliku lingvistika ennenägematu degradeerumise. Eraldades mõtlemise keelest, keele aga ühiskonna arenemisest, eitavad kodanlikud keeleteadlased igasugust seaduspärasust keele arenemises. Nii näiteks, vastavalt kodanlikus keeleteaduses levinud Saussure'i vaatele, „keel ei kavatse midagi ette; tema „figuurid“ asetuvad ümber või õigemini teisenduvad spontaanselt ja juhuslikult“ („Üldise lingvistika kursus“, lk. 95). Keele arenemise selgitamiseks mõtles kodanlik lingvist Sapear välja mingisuguse „ideaalse keelelise olemuse“, mis eksisteerib teadmata kus ja valitsevat keeleharjumuste üle.

Paljastades Marri kui marksismi lihtsustaja ja vulgariseerija näitab seltsimees Stalin ühtlasi, et Marr oma ekslike vaadete tõttu reas punktides liitus otseselt kodanliku keeleteaduse idealistlike teooriatega. Vastavalt marksistlikule vaatele on keel mõtte vahetu reaalsus ja järelikult ei või mõtted, ideed eksisteerida ilma keeleta. Vastukaaluks marksistlikule teooriale, hoolimata tõsiasiadest „leiutas“ Marr teooria, mille kohaselt mõtlemine võib toimuda ilma keeleta. Ainult idealistid, märgib J. V. Stalin, võivad kõnelda mõtlemisest, mis ei ole seotud keele „loodusliku mateeriaga“, mõtlemisest ilma keeleta; „semantika ülehindamine ja viimase kuritarvitamine viisid N. J. Marri idealismile“ (lk. 37). Ei ole juhuslik, et Marr ülistas idealist Saussure'i „keele enda elu kõige tundelisema tajumise“ eest. (N. J. Marr. Valitud tööd, III kd., lk. 6.) See oli öeldud keeleteadlase kohta, kes eraldas keele mõtlemisest, ühiskonna arenemisest, varustas keele spontaanse arenemisega ja ühiskonnast sõltumatu olemasoluga! Samuti, olgugi et tingimisi, märgib Marr oma vaadete sugulust Cassireri väljamõeldud idealistliku skeemiga. „... Tema konstruktsioonides,“ kirjutas Marr, „leiab jafeetiline teooria terve rea oma teeside hämmastava kinnituse, kuni ühesuguse formuleeringu ja terminite samasuseni...“ (Samas, lk. 55.) Ja seda öeldakse jällegi reaktsioonilise lingvisti-uuskantiaanlase kohta, kes vaatleb keelt mingisuguse vaimu spontaanse loomingu tulemusena, vaimu, kes loob keeles endale sümboolse vormi või tööriista, mille abil vaim allutab endale reaalsuse!

Nõukogude keeleteadusele pühendatud J. V. Stalini tööd toovad erakordse sügavuse ja keelte kujunemise ajaloolisse protsessi tungimise tohtu jõuga esile rahvamasside osa keele tekkimises ja arenemises. Nad purustavad täielikult Marri ja ta õpilaste ekslikud vaated keelte ristumise olemuse, iseloomu, põhjuste ja tagajärgede kohta, vaated, mis viisid ühiskonna ajaloo käigus toimuva keele arenemise seaduspärasuste eitamisele, rahvaste keelelise suguluse eitamisele.

J. V. Stalin arvustas otsustavalt teooriat, mille kohaselt keelte ristumine kujutab endast otsustava löögi üksikut akti, mis annab tulemusi mõne aasta vältel. Oma „Vastuses seltsimeestele“ andis J. V. Stalin kõige sügavama marksistliku analüüsi keelte ristumise protsessist enne sotsialismi võitu maailma ulatuses ja pärast sotsialismi võitu maailma ulatuses.

J. V. Stalin likvideeris segaduse keele, dialektide, murrakute ja žargonide küsimuses, näidates nende nähtuste ja mõistete segiajamise lubamatust; samuti näitas ta, et üldrahvaliku keele raamides eksisteerivad dialektid ja žargonid on selle harudeks, millel puudub iseseisvus ja mis on määratud mandumisele. J. V. Stalin paljastas üldrahvalike keelte dialektide ja žargonide poolt, s. o. üldrahvalike keelte harude poolt, väljatõrjumise katsete reaktsioonilisuse. „Arvata, et dialektid ja žargonid võivad areneda iseseisvateks keelteks, mis suudavad välja tõrjuda ja asendada rahvuskeelt,“ märgib seltsimees Stalin, „tähendab kaotada ajalooline perspektiiv ja lahkuda marksismi seisukohalt“ (lk-d 12—13).

Tuginedes ääretule faktilisele materjalile keelte ajaloost näitas J. V. Stalin, et teatavais ühiskondlikes tingimustes, rahvuse kujunemise protsessis, võivad kohalikud („territoriaalsed“) dialektid, mis teevad rahvumise ja millel on oma grammatiline ehitus ja sõnavara põhifond, saada rahvuskeelte aluseks ja areneda iseseisvateks rahvuskeelteks. Nii sai kurski-orjoli dialekt vene, poltaava-kiievi dialekt aga ukraina rahvuskeele aluseks. J. V. Stalin ütleb, et esineb ka vastupidiseid protsesse, kus ühtne keel rahval, kes ei ole veel saanud rahvuseks vajalike majanduslike arenemistingimuste puudumise tõttu, hävib selle rahva riikliku lagunemise tagajärjel, kohalikud dialektid aga, mis ei ole veel jõudnud kokku sulada ühtses keeles, — elustuvad ja panevad alguse üksikute iseseisvate keelte kujunemisele.

J. V. Stalin avastas rahvuskeele tekkimise ja arenemise seaduspärasused, lükates ümber Marri eksliku, ebamarksistliku teooria keele „klassilisusest“. Eitades üldrahvaliku keele olemasolu ja vajadust, kallast see ekslik teooria vett kodanlike kosmopoliitide veskile, kes põhjendavad anglo-ameerika imperialistide poliitikat, maailmavalitsemise nende uute pretendendite poliitikat, kes tahavad kõiki rahvaid orjastada, nende kultuuri ja keeli hävitada. Marksism õpetab, et „ühine keel on üks tähtsamaid rahvuse tunnuseid, sealjuures hästi teades, et rahvuse piirides on olemas klassivastuolud“ (lk. 14). Keel on üldrahvalik ja elab kauem kui igasugune ühiskonna baas ja igasugune pealisehitus. Ajaloos toimub keelte arenemine sugukonnakeeltelt hõimukeelteneni, neilt rahvakeelteneni, viimaseilt rahvuskeelteneni. „Ajalugu kõneleb, et rahvuskeeled ei ole klassikeeled, vaid üldrahvalikud keeled, mis on ühised rahvuse liikmeile ja ühtsed rahvusele“ (lk. 11). J. V. Stalin näitas nende vaadete ekslikkust, mille kohaselt reaalne olevat vaid klassikeel, rahvuskeel aga olevat fiktsioon.

Marri eksliku, ebamarksistliku teooria keelest kui pealisehitusest löi J. V. Stalin puruks, näidates, et üleminekul ühelt ühiskondlik-majanduslikult formatsioonilt teisele vana pealisehitus muutub, likvideerub koos vana baasiga; keel seejuures aga ei likvideeru, vaid rikastub, säilitades oma aluse, oma sõnavara põhifondi ja grammatilise ehituse.

Oma ekslikku teooriat kaitstes püüdsid Marr ja ta õpilased keele klassiiseloomu tõestada viitega kultuuri klassiiseloomule, kahe kultuuri — kodanliku ja proletarse kultuuri — olemasolule ühiskonnas. J. V. Stalin paljastas keeleküsimumuse säärase käsitluse ebateaduslikkuse. Nende vaadete ekslikkus seisab selles, et nad samastavad keele kultuuriga ja ajavad need omavahel segi. „Ometi on kultuur ja keel kaks ise asja. Kultuur võib olla nii kodanlik kui ka sotsialistlik, keel aga kui suhtlemise vahend on alati üldrahvalik keel ja ta võib teenindada nii kodanlikku kui ka sotsialistlikku kultuuri“ (lk. 18). Kultuur oma sisult muutub ühiskonna arenemise iga uue perioodiga, rõhutab J. V. Stalin, kuna keel jääb põhiliselt samaks keeleks mitme perioodi vältel, ühtviisi teenindades nii uut kultuuri kui ka vana.

Neis stalinlikes juhtlauseis on antud nõukogude kultuuri — vormilt rahvusliku, sisult sotsialistliku — edaspidise õitsengu eest võitlemise ülesannete sügav teoreetiline põhjendus. J. V. Stalin relvastab nõukogude kultuuri ehitajaid võimsa ideelise relvaga nii nende vastu, kes ei näe põhjalikku erinevust nõukogude ja kodanliku kultuuri sisus, kes püüavad kodanlikke vaateid ja kombeid nõukogude ellu üle tuua, kui ka nende vastu, kes kodanliku kultuuriga võitlemise lipu all kuulutavad keele kodanlikuks, klassiliseks, võitlevad mingisuguse uue, „proletarse“ keele eest, õõnestades tegelikult sotsialistliku kultuuri ehitamist.

NSV Liidu rahvaste sotsialistliku kultuuri tormilise arenemise taustal paistab eriti veenvalt silma ajalooline tähtsus, mis on geniaalseil stalinlikel juhtlauseil keelest kui suhtlemise vahendist inimeste vahel, mõtete vahetamise abinõust, keele tähtsusest ühiskonna arenemises.

Lähtudes leninlik-stalinlikest teesidest keele tähtsuse kohta rahvusliku kultuuri arenemises, tegi Nõukogude riik Oktoobrirevolutsiooni esimesist aastaist peale hiiglasuurt tööd rahvastiku õpetamiseks emakeeles, sotsialistliku kultuuri arendamiseks NSV Liidu rahvaste kõigis keeltes. Ilma selleta oli võimatu saavutada tohutuid edusamme ja võite sotsialismi ülesehitamises, NSV Liidu kõigi rahvaste töötajate kultuuri ja ainelise heaolu tõstmises. Keele suur jõud ilmnas eriti selles tõsisasjas, et nõukogude võimu aastail said NSV Liidu rahvad võimaluse lugeda oma emakeeles Marxi ja Engelsi, Lenini ja Stalini teoseid — maailmakultuuri kõige kõrgemat saavutust.

Vastupidi, imperialism püüab igati maha suruda rõhutatud rahvaste arenemist, nende keeli ja kultuuri, neid vägivaldselt assimileerida, alla kugistada, hävitada. Imperialismi õpetatud teenrid poevad nahast välja, püüdes tõestada, et rahvuslikud keeled ja kultuurid on üleaarused, iga-

nenud, et seega hõlbustada rahvuste suveräänsuse likvideerimist, kõigi maade muutmist anglo-ameerika imperialistide asumaadeks. Kodanlike lingvistide ja filosoofide säärase tegevuse tüüpiliseks eeskujuks on inglise semantikute Richardsi ja Ogdeni esinemised, kes võitlevad inglise keele valitsemise eest kogu maailmas ja propageerivad sel eesmärgil niinimetatud „basic-English“, omalaadset tasku-inglise keelt, mille sõnastik mahub märkmiku ühele leheküljele. Ameerika monopolist Henry Ford käskis: „Sundige kõiki inglise keeles kõnelema.“ Kodanlikud lingvistid ja filosoofid tormasid oma peremehe käsku täitma. Uks Wall Streeti agentidest, Walpole, võideldes inglise keele ülemvõimu kehtestamise eest kogu maailmas, avaldab küüniliselt, et see hõlbustab teiste maade alistamist anglo-ameerika imperialistlikule blokile.

J. V. Stalin paljastas lõpuni rahvuste ja nende keelte vägivaldse assimileerimise rahvavastase, kontrrevolutsioonilise imperialistliku poliitika, näitas keele tohutut püsivust ja vastupanuvõimet vägivaldse assimileerimise kõigile katseile, avastas järelikult imperialismi poliitika läbikukkumise paratamatuse ka selles küsimuses.

Oma uute töödega andis J. V. Stalin klassikaliselt täpse, sügava iseloomustuse keele olemusele ja ta lahutamatu seosele ühiskonna arenemisega, avastas keele arenemise seaduspärasuse ja andis keeleteaduses surmahoobi idealismile ja metafüüsikale. Need stalinlikud tööd viisid nõukogude keeleteaduse välja sellest seisakust, millesse ta oli sattunud Marri ekslike teooriate levitamise ja araktšejevliku režiimi tõttu, mille olid keeleteaduses loonud ta õpilased; J. V. Stalini tööd andsid keeleteaduse põhimõtteliste teoreetiliste küsimuste marksistliku lahenduse, tegid lõpu sellele uskumatule segadusele, mis valitses paljude nende keeleteadlaste peades, kes olid Marri ekslike ideede mõju all.

Ent J. V. Stalini uute tööde tähtsus ulatub kaugemale üle keeleteaduse piiride. Neis töödes esitatud geniaalsed teoreetilised seisukohad rikastavad tervet marksistlik-leninlikku teooriat, annavad juhtnööre filosoofide, ajaloolaste, majandusteadlaste, õigusteadlaste, kirjandusteadlaste tööks.

J. V. Stalini tööd rikastasid dialektilist ja ajaloolist materialismi uute seisukohtade ja järeldustega. Kõigepealt on siin esile tõstetud küsimused baasi ja pealisehituse marksistliku mõistmise ja nende dialektilise vastastikuse mõju kohta, materialistliku dialektika seaduste ja nende omapärase avaldumise kohta mitmesuguseis ühiskondlik-majanduslikes formatsioonides, ühiskonna arenemise eri astmel ja eriti sotsialismi ajastul.

Marx, sõnastades ajaloolise materialismi põhilisi teese, märkis, et tootmissuhete kogusumma, millesse inimesed oma elu ühiskondlikus tootmises astuvad, moodustab ühiskonna majandusliku ehituse, reaalse

baasi, „millel kerkib juriidiline ja poliitiline pealisehitus ja millele vastavad ühiskondliku teadvuse kindlad vormid“. (K. Marx, F. Engels. Valitud teosed, I kd., lk. 322.)

Marx tegi kindlaks ühiskonna majandusliku baasi tootmisjõudude kasvust sõltuva arenemise seaduspärasused, näitas pealisehituste sõltuvust majanduslikust baasist. Ta uuris kapitalistliku ühiskonna majanduslikku alusmüüri ja pealisehitust, näitas vana baasi ja vana pealisehituse purustamise vajadust proletaarsete revolutsiooni poolt, määras kindlaks tuleviku, kommunistliku ühiskonna üldjooned. Marxi õpetuse jätkajana uuel ajaloolisel ajastul andis Lenin, revolutsioonilist marksistlikku meetodit loovalt rakendades ja edasi arendades, imperialismi ajajärgu kapitalistliku ühiskonna majandusliku ehituse, poliitilise ja ideoloogilise pealisehituse kõikehaarava teadusliku analüüsi. Lenin töötas konkreetset läbi küsimuse kodanliku riigi purustamisest ja Nõukogude riigi, uut tüüpi poliitilise pealisehituse loomisest, määras kindlaks sotsialismi baasi ja talle vastava pealisehituse ülesehitamise põhilised teed.

Ajaloolise materialismi seisukohti edasi arendades andis J. V. Stalin kõikehaarava ja tervikliku teoreetilise valgustuse küsimusele sotsialismi baasi ja talle vastava pealisehituse ülesehitamisest, kommunismi majandusliku baasi loomise kohta ja pealisehituse arendamisest kommunismi ehitamise ülesandeile vastavalt.

J. V. Stalin täpsustab ja arendab edasi baasi marksistlikku mõistet, defineerides seda majandusliku korrana, mida tootmisega samastada oleks ebaõige. „Baas,“ ütleb J. V. Stalin, „on ühiskonna majanduslik kord tema arengu antud etapil“ (lk. 3). See definitsioon rõhutab erilise jõuga baasi ajalooliselt üleminevat iseloomu, näidates, et jutt on mitte majanduslikust korrast üldse, vaid ühiskonna majanduslikust korrast tema arengu antud etapil.

Marksistlikku ajaloolisuse põhimõtet edasi arendades õpetab seltsimees Stalin majandusliku korra käsitlemisel esile tooma iga ühiskonna — ürgkogukondliku, orjapidamise, feodaalse, kodanliku, sotsialistliku — baasi iseärasusi, nõuab nende arenemise spetsiifika tundmaõppimist. Pealisehitust iseloomustades juhib seltsimees Stalin tähelepanu sellele, et baasid on iga ühiskonna jaoks erinevad ja igal baasil on oma, temale vastav pealisehitus. Tuues esile baasi määrava ja aktiivse osa märgib J. V. Stalin ära tema spetsiifilise iseärasuse, tema ülesande teenindada ühiskonda majanduslikult.

Seltsimees Stalin näitas, et erinevalt keelest on pealisehitus ühe ajastu produkt, mille vältel elab ja toimib antud majanduslik baas, et sellepärast pealisehitus ei ela kaua, ta likvideeritakse ja kaob antud baasi likvideerimise ja kadumisega. See konkreetne, marksistlik lähenemine pealisehituste, nende arenemise ja seose uurimisele baasiga andis hoobi väljamõeldud skolastilistele teooriatele selle kohta, et pealisehitused asetsevad väljaspool ajaloolisust.

Selgitades välja keele ja pealisehituse põhimõttelised, põhjalikud erinevused märgib J. V. Stalin, et keel on otseselt seotud tootmisega, pealisehitus aga ei ole vahetult seotud tootmisega, inimese tootmistevõimega. Ta on seotud tootmisega ainult kaudselt, baasi vahendusel. „Sellegärast ei peegelda pealisehitus muudatusi tootmisjõudude arenemise tasemes otsekohe ega otseselt, vaid pärast muudatusi baasis, tootmises toimunud muudatuste kajastumise kaudu baasi muudatustes“ (lk. 9).

Järelikult, nagu seda näitas J. V. Stalin, muudatused tootmises mõjuvad esialgu baasile, kajastuvad tema muudatustes, ja alles muudatused ühiskonna baasis peegelduvad omakorda vastaval kombel pealisehituse, ühiskonna poliitilise korra, õiguse, filosoofia, esteetiliste vaadete muutumises.

Stalinlikel teesidel pealisehituste klassiolemusest klassiühiskonnas on tohutu tähtsus ajaloolise materialismi teooriale.

Kaasaegse kapitalistliku ühiskonna poliitiliseks pealisehituseks on kodanliku riigi kõik vormid. Kapitalismi üldkriisi teravnemisega fašiseerub kodanlik riik üha enam, esinedes monopolistliku kapitali kõige kiskjalikumate, reaktsioonilisemate rühmitiste avalikult terroristliku diktatuurina. Eesotsas Ameerika Ühendriikidega valmistavad imperialistid ette sõda, sest selle ettevalmistamine ja sõda ise töötavad monopolistidele tohutulid kasumeid; uue sõja vallapäästmisega loodavad imperialistid pikendada kapitalismi pehkinud hoone eluiga, ent seega nad ainult kiirendavad kapitalismi kogu süsteemi hävimist. Ameerika agressiivse imperialismi kõige avameelsemad ideoloogid väidavad, et just rahu on ohuks Ameerika Ühendriikide kaasaegsele poliitilisele süsteemile. Nii teenindab kapitalismi poliitiline pealisehitus eranditult imperialistide huve.

J. V. Stalini poolt oma uutes töödes esiletõstetud seisukohad pealisehitusest arendavad edasi Marxi, Engelsi ja Lenini teese selle küsimuse kohta. Omal ajal kõneles Marx sellest, et on võimalik loodusteadusliku täpsusega konstateerida murrangut, mis toimub ühiskonna elu majanduslikes tingimustes, et seda murrangut on tarvis eraldada murrangust, mis toimub pealisehituses. Marx rääkis juriidilistest, poliitilistest, usulistest, filosoofilistest ja teistest ideoloogilistest vormidest, milles inimesed tajuvad ühiskonnas küpsenud konflikti tootmisjõudude ja tootmissuhete vahel ja võitlevad selle konflikti lahendamise eest. Neid Marxi teese arendades märkis Lenin, et inimese ühiskondlik teadvus — „filosoofilised, usulised, poliitilised jne. vaated ja õpetused“ — peegeldab ühiskonna majanduslikku korda. „Poliitilised asutised,“ ütleb Lenin edasi, „on majandusliku aluse pealisehituseks. Me näeme näiteks, kuidas tänapäeva Euroopa riikide erisugused poliitilised vormid teenindavad kodanluse ülemvõimu kindlustamist proletariaadi üle.“ (V. I. Lenin. Teosed, 19. kd., 4. väljaanne, lk. 5.)

Uue ajastu kogemuste üldistamise alusel arendab J. V. Stalin iga-
kõlgselt edasi marksismi-leninismi juhtlauseid pealisehituse kohta.

Klassivõitluse kogemused kodanlikus ühiskonnas näitavad, et mida
enam teravneb klasside võitlus, seda enam paisub, militariseerub ja
fašiseerub mädaneva kodanliku ühiskonna poliitiline pealisehitus.
Luuakse tohtu riiklik politsei- ja ametnike aparaat, õpetatakse välja
erilised sõjaväeosad proletariaadi väljaastumiste mahasurumiseks.
Selle fašiseeruva imperialistliku riigi teenistuses on armee, politsei,
kool, ajakirjandus, kirik ja suur hulk teisi organisatsioone ja asutisi,
mis propageerivad uut maailmasõda. Selle riigi teenistuses on ka
parempoolsed „sotsialistid“, need imperialistliku kodanluse agendid
töolisliikumises. Töolisliikumise võitlemise eesmärgil loob kodanlus
hargnenud, suurt aparaati ning kõiki materiaalseid ja rahalisi vahen-
deid käsutavad asutised ja organisatsioonid oma ülem-
võimu kindlustamiseks.

Stalinlikud seisukohad ideoloogilise pealisehituse (filosoofiliste, usu-
liste, moraalsete, esteetiliste ja teiste vaadete) klassiiseloому kohta
annavad võtme imperialismi ideoloogia ja tema osa mõistmiseks mas-
side uimastamises. Seltsimees Stalin õpetab, et kodanluse ideoloogilise
kesta ja demagoogia tagant on tarvis esile tuua imperialistide reaalne
klassihuvi, välja selgitada, kellele, missugusele klassile on kasulik vast-
tavaid ideid ja õpetusi esile tõsta ja levitada.

Küsimus asutiste osa kohta, mis vastavad ühiskonna poliitilistele,
juriidilistele ja muudele vaadetele, tõsteti esile mitte ainult prole-
tariaadi klassivõitluse kogemuste poolt kodanlikus ühiskonnas. Veel
suurema tähtsuse sai see küsimus uue, sotsialistliku ühiskonna pealis-
ehituse loomises. See pealisehitus loodi vastavalt töölikklassi, töötajate
huvidele ja tarvetele kommunistliku partei teadusliku teooria ja pro-
grammi alusel.

Sotsialism ei teki stiihiliselt, vaid teda ehitatakse teadlikult kommu-
nistliku partei teadusliku revolutsioonilise teooria alusel. Sotsialistliku
revolutsiooni käigus loodud proletariaadi diktatuur teostab sotsialist-
liku ühiskonna baasi arenemise ja ehitamise plaanipärast juhtimist,
sest „proletaarne revolutsioon algab sotsialistliku formatsiooni valmi-
nud vormide puududes või peaaegu puududes“. (J. V. Stalin „Leninismi
küsimusi“, 11. väljaanne, lk. 98.)

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon tegi lõpu kapitalismi majan-
duslikule korrale, tema baasile, tema poliitilisele ja ideoloogilisele
pealisehitusele. Meie maa töölikklass, keda juhivad bolševike partei,
likvideerinud kapitalistide ja mõisnike omandi, õõnestas juurteni, see-
järel aga likvideeris ekspluateerimise, lõi uue, sotsialistliku ühiskonna
baasi, lõi ja kasutas selleks ära uue pealisehituse — Nõukogude riigi,
õiguse, sotsialistlikule baasile vastavad poliitilised, juriidilised, mo-
raalsed, kunstilised ja filosoofilised vaated, mis teenindasid sotsia-
listliku korra sündimist, kujunemist ja kindlustumist.

J. V. Stalin kõneleb: „Viimase 30 aasta jooksul likvideeriti Vene- maal vana, kapitalistlik baas ja ehitati uus, sotsialistlik baas. Vastavalt sellele likvideeriti kapitalistliku baasi pealisehitus ja loodi uus pealisehitus, mis vastab sotsialistlikule baasile. Järelikult asendati vanad poliitilised, õiguslikud ja muud asutised uute, sotsialistlikega“ (lk. 4).

Revolutsioonilise dialektika suure meistrina vaatleb J. V. Stalin pealisehitust mitte isoleeritult, vaid baasiga seoses, näitab ta sõltuvust baasist ja ta vastumõju baasile, ta aktiivset osa uue baasi tekkimises, kujunemises ja tugevnemises. Küsimus baasi ja pealisehituse arenemisest ja osast sai erilise tähtsuse sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku ajajärgul, sest just sotsialistliku ühiskonna baasi ja tema pealisehituse — Nõukogude riigi, õiguslike, kunstiliste, filosoofiliste vaadete ja neile vastavate asutiste — arenemistase näitab meie maa edukat edasiliikumist kommunismi poole.

Küsimustel baasi ja pealisehituse vastastikusest seosest, pealisehituse aktiivsest osast on erakordne tähtsus ka rahvademokraatia maadele, kes NSV Liidu kogemustele ja abile tuginedes ehitavad ja kindlustavad sotsialistliku ühiskonna baasi ja temale vastavat pealisehitust.

Seltsimees Stalin tegi lõpu ebaselgusele ja segadusele, mis esinesid baasi ja pealisehituse küsimuses, töötas välja geniaalsed teaduslikud seisukohad pealisehituste olemuse ja nende dialektilise vastastikuse seose kohta baasiga, arendas välja ja rõhutas uusi külgi, mida varem marksismis ei ole valgustatud, selles ajaloolise materialismi tähtsaimas küsimuses.

Tootmise, majandusliku korra (baasi) ja pealisehituse seaduspärase ühiskondliku seose geniaalne stalinlik analüüs andis vastuse küsimusele selle kohta, kuidas ühiskonna materiaalse elu tingimused baasis peegelduvad. See analüüs annab hävitava hoobi marksismi vulgariseerijate kõigile ja igasuguseile teooriaile mitte ainult keeleteaduses, vaid ka teaduse ja kultuuri teistel aladel, filosoofia ja kunsti küsimustes. Ei ole juhuslik, et J. V. Stalin räägib proletkultlastest ja raplastest, kes marksismi vulgariseerisid, moonutasid, eriti teaduse, kunsti ja kultuuri komplitseeritud küsimustes. Bolševike partei, Lenin ja Stalin pidasid alati halastamatut võitlust nii avaliku idealismiga kui ka marksistliku materialismi vulgariseerimisega, mis paratamatult viib idealismi rappa.

Oma töödega annab seltsimees Stalin vastulöögi kõigile, kes püüavad meie rahva kultuuri vaeseks teha, tema revolutsioonilisi traditsioone läbi kriipsutada; ta annab vastulöögi kõigile, kes eitavad, et nõukogude rahvas on eesrindliku, sotsialistliku kultuuri edasiviija, kultuuri, mis on pärinud inimkonna poolt loodud parima. Teatavasti kuulub marksismi tekkimise kui filosoofias toimunud suure revolutsioonilise murrangu, mille tulemusel loodi endistele teooriatele täiesti

vastandlik proletaarne maailmavaade, iseloomustus just seltsimees Stalinile. Ent ühtlasi juhtis J. V. Stalin tähelepanu sellele, et uut, kommunistlikku maailmavaadet luues tuginesid Marx ja Engels filosoofia ja teaduse arenemisele minevikus.

J. V. Stalini töödes paljastatakse kitsarinnaline, sektantlik, vulgaarne arusaamine marksismist kui õpetusest, mis olevat eraldatud kõigist mineviku saavutustest ja teaduse kaasaegsest olukorrast. Seltsimees Stalini tööd õpetavad meid otsustavalt võitlema nii nende vastu, kes muudavad tuhmiks marksismi kvaliteetse erinevuse talle eelnenud õpetustest, kui ka nende vastu, kes kujutavad Marxi ja Engelsit eraklastena, kes seisid teaduse ja materialistliku filosoofilise mõtte arenemise peateest eemal.

Seltsimees Stalin andis hävitava arvustuse vaateile, mille kohaselt eelnevate sugupõlvade poolt loodud tehnika tuleb ühiskonna majandusliku baasi ja poliitilise korra muutumisel kõrvale heita. „Meil oli üksvahe „marksiste“,“ meenutab seltsimees Stalin, „kes väitsid, et meie maale pärast Oktoobripööret jäänud raudteed on kodanlikud, et meil, marksistidel, ei kõlba neid kasutada, et need tuleb lammutada ja ehitada uued, „proletaarsed“ raudteed. Nad said selle eest „troglodüütide“ hüüdnime...“ (lk. 17). Sääraseid vaateid iseloomustas seltsimees Stalin kui primitiivselt anarhilisi vaateid ühiskonnale, millel ei ole midagi ühist marksismiga.

Suur tähtsus on J. V. Stalini teesil hüpote kohta ilma plahvatuseta vanalt kvaliteedilt uuele ülemineku protsessis. See on uus panus marksistliku dialektika õpetusse, millel on eriline tähtsus sotsialismilt kommunismile ülemineku seaduste mõistmiseks. J. V. Stalin juhtis tähelepanu sellele, et mitte iga hüpe arenemises ei toimu plahvatuse teel. Vanalt kvaliteedilt uuele kvaliteedile plahvatuse teel ülemineku seadus on tingimata vajalik vaenulikesse klassidesse jaotatud ühiskonnale, kuid see ei ole üldse tingimata vajalik ühiskonnale, kus ei ole vaenulikke klasse, sotsialistlikule ühiskonnale.

Sotsialismi ja kommunistlikku ühiskonda ülemineku tingimustes toimuvad nüüd ja edaspidi ühiskonna arenemises, eriti tehnika arenemises rohkearvulised hüppekujulised üleminekud, revolutsioonid tootmises. Juba nüüd on nähtavad kõige lähema tuleviku piirjooned, millal aatomenergia ulatuslik kasutamine NSV Liidus rahulikel eesmärkidel paneb toime tõelise murrangu rahvamajanduses. See on tohtu hüpe tehnika arenemises. Seda valmistatakse teadlikult ja edukalt ette nõukogude võimu poolt ja see kindlustab veel enam nõukogude ühiskondlikku ja riiklikku korda. UK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruses kaitsemetsaribade kohta on öeldud, et selle stalinliku plaani elluviimine kindlustab hüppe põllutöö ja loomakasvatuse arenemises. See hiiglasuur hüpe rahvamajanduse arenemises juba toimub, kuid mitte plahvatuse, vaid sotsialistliku ühiskonnakorra järjekindla kindlustamise teel.

J.V. Stalin näitas veel kord, et marksistliku dialektika seadusi ei tohi vaadelda dogmaatiliselt kui mingisugust muukrauda, mille abil võib mõista iga nähtust, seda sügavalt ja igakülgset uurimata. Marksismi edaspidisele arenemisele on tohtu tähtsusega targad stalinlikud seisukohad, mis nõuavad marksistidelt loovat asja olemusse tungimist, nende ajalooliste tingimuste valju ja igakülgset arvestamist, milles need või teised marksismi seisukohad ja järeldused välja on töötatud, võitlemist vulgariseerijate, tähenärijate ja talmudistidega, kes ei saa aru marksismi elavast, loovalt revolutsioonilisest sisust. Marksism ei tunnusta muutumatuid järeldusi ja vormeleid, mis on kohustuslikud kõigile ajastuile ja perioodidele. Marksism on igasuguse dogmatismi vaenlane. J. V. Stalin andis hoobi dogmatismile ja kirjatähe ees kumardamisele ühiskonna arenemise dialektilise protsessi uurimisel, ta andis marksistliku dialektika loova rakendamise ja edasiarendamise suurepärase uue eeskuju.

Oma töödes marksismist keeleteaduses valgustas J. V. Stalin sügavalt evolutsiooni ja revolutsiooni vahekorda ja seost ühiskonna ajaloos, viies ka selles küsimuses marksistliku dialektika arenemist kaugele edasi, veel enam süvendades ja rikastades vanalt kvaliteedilt uuele ülemineku marksistlik-leninlikku mõistmist.

Juba oma suurepärasest tööst „Kas anarhism või sotsialism?“ lõi J. V. Stalin pihuks ja põrmuks anarhistide ebateaduslikud vaated, kes dogmaatiliselt ja vulgaarselt said dialektilisest arenemisest aru kui katastroofilisest arenemisest, mille abil esmalt täielikult hävineb minevik, seejärel aga täiesti eraldi kindlustub tulevik. Seejuures süüdistasid anarhistid marksiste selles, et nad pooldavad Cuvier'd. Juba siis tõestas J. V. Stalin, et Cuvier' kataklüsmide teooria ja Marxi dialektilise meetodi vahel ei ole midagi ühist, et dialektilise meetodi seisukohalt evolutsioon ja revolutsioon, kvantitatiivne ja kvalitatiivne muutumine on ühe ja sama liikumise paratamatud vormid. (J. V. Stalin. Teosed, I kd., lk-d 295—298.)

J. V. Stalin täpsustab ja arendab neid väljapaistvaid teoreetilisi üldistusi edasi oma uutes töödes. Ta näitab, et ümberkujundused baasi alal, seejärel aga ümberkujundused pealisehituse alal on revolutsiooniliseks hüppeks, mis muudab kogu ühiskonna füsiognoomia. Kui muutub ja likvideeritakse baas, siis tema järel muutub ja likvideeritakse tema pealisehitus, kui sünnib uus baas, siis tema järel sünnib ka talle vastav pealisehitus, seejuures toimub tema arenemine olemasoleva pealisehituse hävitamise ja uue ehitamise teel.

Kuid seesugune ühiskondlik nähtus nagu keel säilitab kõigis muudatustes oma aluse, rikastades arenemise käigus uute sõnade tagavaraga. Ainult marksismi vulgariseerijad võivad esineda nõudmisega „õhku lasta“ ja kõrvale heita paljude sajandite vältel kujunenud keel.

Esmakordselt marksistliku kirjanduse ajaloos on igakülgset välja selgitatud küsimus seesuguste ühiskondlike nähtuste nagu keele evo-

lutsioonilise arenemise iseloomu kohta. J. V. Stalin näitas, et mõnedes nähtustes, näiteks keele arenemises, ei toimu ühelt kvaliteedilt teisele kvaliteedile üleminek „plahvatuse teel, mitte vana ühe-korraga hävitamise ja uue ehitamise teel, vaid uue kvaliteedi, keele uue struktuuri elementide järkjärgulise ja pikaajalise kogumise teel, vana kvaliteedi elementide järkjärgulise atrofeerumise teel“ (lk. 25).

J. V. Stalin andis „keele stadiaalse arenemise“ teooria hävitava teadusliku arvustuse, teooria, mis lähtub äkiliste plahvatuste vajalikkuse tunnustamisest kui keele vanalt kvaliteedilt uuele ülemineku tingimusest. J. V. Stalin näitas, et see teooria on täielikus vastuolus tõsiasjadega, keele tegeliku ajaloo, sellepärast aga algusest lõpuni ebaõige; ta paljastas selle teooria, mis tugineb kunstlikule skeemile ega taipa keele ajaloolise arenemise tegelikku dialektikat, metafüüsilise, dogmaatilise iseloomu. See oma sisult idealistlik teooria eraldab keele ajaloo ühiskonna konkreetsest ajaloost ja lähtub keele samastamisest kord pealisehitusega, kord tootmisriistadega.

Nii toob J. V. Stalin esile ajalooprotsessi otsustava seaduspärasuse, millele vastavalt baaside ja pealisehituste muutumine ühiskonna arenemises toimub hüpete, järkjärgulisuse katkemiste kaudu, ühe ühiskondliku korra revolutsioonilise ümberkujundamise kaudu teiseks; ühtlasi näitab ta seost, järgivust ajaloos, teaduse, tehnika, kultuuri, keele arenemises. J. V. Stalini tööd, mis on pühendatud marksismi suhtumisele keeleteadusesse, avasid uue kuulsusrikka lehekülje ühiskonna ajaloos esineva revolutsiooni ja evolutsiooni küsimuse läbitöötamises marksismi poolt.

Tohutu teoreetiline ja poliitiline tähtsus on vastandite ühtsuse ja võitluse seaduse, marksistliku dialektika tuuma edasiarendamisel J. V. Stalini poolt. Selle seaduse ja temast kommunistliku partei tegevuseks tulenevate järelduste sügav analüüs on teatavasti antud töös „Dialektilisest ja ajaloolisest materialismist“, kus J. V. Stalin näitas, et objektiivse maailma nähtustele on omased seesmisel vastandlikud, et vastandite võitlus — vana ja uue, kaduva ja sündiva vahel — moodustab arenemisprotsessi seesmise sisu. J. V. Stalin valgustas arenemisprotsessi madalamalt kõrgemale tõestades, et see arenemine toimub mitte nähtuste harmoonilise arenemise teel, vaid asjadele omaste vastuolude esiletõomise teel, nende vastuolude alusel tegutsevate vastandlike tendentside võitluse teel. Siit teeb J. V. Stalin järelduse, et proletariaadi klassivõitlus on täiesti loomulik ja paratamatu nähtus. Kapitalistliku korra vastuolusid ei tohi summutada, ütleb J. V. Stalin, vaid nad tuleb esile tuua ja lahti harutada, klassivõitlust ei tule kustutada, vaid see tuleb lõpule viia.

Oma uutes töödes J. V. Stalin jätkas ja arendas marksistliku dialektika ühe tähtsaima seaduse, vastandite ühtsuse ja võitluse seaduse teaduslikku iseloomustust.

Tuues esile klassivõitluse, vastuolude arenemise dialektika antago-

nistlikus ühiskonnas, arvustas seltsimees Stalin töös „Marksismist keeleteaduses“ ühtlasi primitiivselt anarhistlikku vaadet nende vastuolude arenemisele ühiskonnas. Dialektilise ja ajaloolise materialismi vulgariseerijaid paljastades J. V. Stalin taastab ja arendab edasi marksistlikku vaadet vastandite ühtsusele ja võitlusele, vastandlike ühiskondlike klasside võitlusele.

J. V. Stalin lähtub siin Marxi, Engelsi ja Lenini seisukohtadest ja avastustest. Lenin, iseloomustades vastandite ühtsuse ja võitluse seadust kui dialektika olemust, tuuma, näitas, et sel ajal kui vastandite ühtsus on tinglik, ajutine, üleminev, on vastandite võitlus absoluutne, sest liikumine, muutumine, arenemine on absoluutne. Selle järelduse tegi Lenin looduse, ühiskonna ja mõtlemise arenemise kohta käiva tohutu materjali üldistamise alusel. Ent metafüüsikud ei suuda mitte kuidagi mõista, kuidas ühtsus, seos, olgugi suhtelised, võivad eksisteerida seal, kus on olemas otsene, põhjalik vastuolu, klasside antagonism ja leppimatu võitlus nende vahel. Vastavalt primitiivselt anarhistlikule arusaamisele klasside antagonismist ja klassivõitlusest ei või antagonistlikus ühiskonnas olla mingisugust seost vaenulike klasside vahel.

Paljastades primitiivselt anarhistlikud vaated ühiskonnale, klassivõitlusele ja keele arenemisele näitab J. V. Stalin veenvalt selle väite kogu valelikkuse, nagu laguneks ühiskond ägeda klassivõitluse olemasolu tõttu klassideks, kes ei ole teineteisega majanduslikult seotud. Vastupidi, ütleb J. V. Stalin, niikaua kui on olemas kapitalism, on kodanlased ja proletaarlased omavahel seotud kõigi majanduse niitidega kui ühtse kapitalistliku ühiskonna osad. Kodanlased ei saa elada ja rikastuda, kui nende käsutuses ei ole palgatöölisi, proletaarlased ei saa jätkata oma olemasolu, kui nad ei lase ennast kapitalistide juurde tööle palgata. „Igasuguste majanduslike sidemete katkemine nende vahel tähendab igasuguse tootmise katkemist, igasuguse tootmise katkemine aga viib ühiskonna hukkumiseni, klasside eneste hukkumiseni. On arusaadav, et ükski klass ei taha lasta end hävitada. Sellepärast klassivõitlus, kui terav ta ka oleks, ei saa viia ühiskonna lagunemiseni“ (lk-d 17—18).

Neil tõesti geniaalseil stalinlikel ideedel on erakordne teoreetiline ja poliitiline tähtsus. Nad on suunatud marksismi vulgariseerimise vastu, võhikluse vastu marksistliku teooria küsimustes. Ühtlasi annavad nad surmahoobi kõigile kodanlikus ühiskonnas klassivõitlust eitavate kodanlike sotsioloogide ja parempoolsete „sotsialistide“ ebateaduslikele teooriaile. Marksismi teadlikult moonutades väidavad need imperialismi teenrid, et marksistid viivat oma klassivõitluse teooria ja proletariaadi klassivõitluse organiseerimisega kodanluse vastu k o g u ühiskonna tervikuna krahhini, hävinguni, lagunemiseni; nemand aga, parempoolsed „sotsialistid“, astuvat välja mitte ekspuataateerimise ja ekspuataatorite kaitseks, mitte uue sõja õhutajate imperialistliku poliit

tika poolt, mitte inimkonna hävitamise poolt, vaid „kogu“ ühiskonna, tema tsivilisatsiooni jne. kaitseks. J. V. Stalini uued tööd paljastavad kodanlike ideoloogide säärased sulivõtted.

Teoreetilise sisu rikkuselt hämmastavad J. V. Stalini uued tööd arendavad edasi ka marksistlikku tunnetusteooriat. „Filosoofilistes vihikutes“ juhtis Lenin tähelepanu keele ja ta ajaloo uurimise tähtsusele marksistliku dialektika kui tunnetusteooria läbitöötamiseks. J. V. Stalin töötab need leninlikud seisukohad läbi, tuues esile lahutamatu seose ja vastastikuse mõju inimese kõne ja mõtlemise vahel.

Marr ja ta õpilased, eraldades keele mõtlemisest, arvates, et inimeste suhtlemine on võimalik ka ilma keeleta, mõtlemise abil, mis on vaba keele „looduslikust mateeriast“, „looduse normidest“, langesid, nagu näitas J. V. Stalin, idealismi rappa. Arendades edasi Marxi ja Engelsi teese mõtlemise ja keele ühtsuse kohta paljastas J. V. Stalin idealistlikud vaated, nagu võiks mõtlemine toime tulla ilma keelelise kestata, põhjendas seisukoha selle kohta, et mõtted tekivad ja eksisteerivad ainult keelelise materjali alusel. Marksistlikule tunnetusteooriale on ääretu tähtsus stalinlikul juhtlausel keele vahetust seosest tootmisega, kogu ühiskondliku praktikaga.

J. V. Stalini poolt väljatöötatud teoreetilised seisukohad keele kohta avavad uue lehekülje marksistliku dialektika arenemises ja annavad otsustava hoobi igasuguseile kaasaegsele skolastikuile, dogmaatikuile, tähenärijaile, kes ei oska tänapäeva ühiskondlike nähtuste analüüsimisel materialistliku dialektika seadusi ajalooliselt, konkreetselt mõista ja loovalt edasi arendada. Oma uutes töödes tõi J. V. Stalin esile skolastika, marksismi vulgariseerimise kogu kahjulikkuse, arvustas inimesi, kes tsiteerivad Marxi formaalselt, mitte kui marksistid, vaid kui kirjatähe kummardajad, asja sisusse tungimata.

*

J. V. Stalini uutel töödel on ääretu tähtsus selles mõttes, et nad võimaldavad marksistlikult põhjendada teaduse kohta ühiskondlikus elus, tema suhtumist tootmisse, baasi, pealisehitusse, annavad võimaluse sügavalt mõista teaduse arenemise seaduspärasusi. Teadusele, märgib seltsimees Stalin, on kõige tähtsamad tema poolt uuritavate nähtuste spetsiifilised iseärasused.

Marksism avastas ja määras kindlaks ühtsuse ja erinevuse loodusteaduste ja ühiskonnateaduste vahel. Loodusteadused — mehaanika, füüsika, keemia, bioloogia, füsioloogia jne. — avastavad looduse seadusi. Teadus areneb ühiskonna materiaalse tootmise, tema tootmisjõudude ja tootmissuhete arenemise alusel. Teaduse arenemise filosoofiliseks aluseks on materialism. Teadus on otse vastupidine usule, ta on oma olemuselt vaenulik idealismile, papimeelsusele. Lenin ütleb: „Kui eksisteerib objektiivne tõde (nagu arvavad materialistid), kui üksnes loodusteadus, peegeldades inimese „kogemuses“ välismaailma,

on võimeline andma meile objektiivset tõde, siis tuleb igasugune fideism tingimata hüljata." („Materialism ja empiriokrititsism", lk. 113.)

Teaduse positiivne sisu, faktid ja praktikas kontrollitud seadused, kujutab endast inimeste tohtute kogemuste tulemust loodusnähtuste vaatlemisel ja võitluses stiihiliste loodusjõududega, on inimeste hiiglasuurte edusammude näitajaks loodusjõudude vallutamises.

Klassiühiskonnas areneb teadus klasside ägeda võitluse tingimustes ja selle võitluse kõige tugevama mõju all. Kodanlikus ühiskonnas kasutatakse teadust kodanluse rikastamisabinõuna. Ta teenindab kodanluse omakasupüüdlikke huve. Kodanlikud õpetlased moonutavad kapitalistide huvides suurte teaduslike avastuste tõelise mõtte. Reaktsiooni mõjul ja survele jutlustavad õpetlased kodanlikes maades idealismi ja papimeelsust. Kui loodusteadus hakkab tõestama, et objektiivset tõde ei ole, märgib Lenin, „siis sellega tunnustatakse papimeelsuse põhieeldust, avatakse talle uks ja vabastatakse koht usulise kogemuse „organiseerivaile vormidele“". (Samas, lk. 113.)

Siin läheneme tihedalt teaduse seose küsimusele teatavate kindlate ühiskondlike klasside maailmavaatega, filosoofiaga.

Kodanlus on konkurentsi survele sunnitud vastu tahtmist loodusteadust arendama, sest ilma selleta ei ole võimalik tootmise, tehnika arenemine. Kuid kodanlus, püüdes masse vaimses orjuses hoida, sunnib oma õpetlasi-loodusteadlasi idealismi jutlustama, usku ja igasugust obskuranismi toetama, põhjustades seega teaduse ja filosoofia degradeerumise.

Idealism ja usk on tõelise teaduse lepitamatud vaenlased, nad pidurdavad igati tema arengut. Maltusiaanus bioloogias, maailma lõplikkuse tunnustamine kosmoloogias, põhjuslikkuse eitamine füüsikas, veismanism-morganism bioloogias võivad olla selle näiteiks. Ainult materialism tugineb teadusele, üldistab tema andmeid, nihutab teda edasi. Missuguste suurte teaduslike saavutusteni viib nende loodusteadlaste tegevus, kes asuvad teadlikult materialismi positsioonidel, näitavad meie maa õpetlaste Timirjazevi ja Pavlovi, Mitšurini ja Viljamsi väljapaistvad avastused.

Marxi ja Engelsi, Lenini ja Stalini poolt loodud dialektiline materialism on teaduse arenemise ja õitsengu ideeliseks, teoreetiliseks aluseks sotsialistlikus ühiskonnas. Teadust võivad sel või teisel määral kasutada mitmesugused klassid, kuid meie ajastul on teaduse tõeliseks sõbraks ainult töölisklass, sest ainult tema on suuteline looma ühiskonda, mida ehitatakse teaduslike andmete alusel, mis kindlustab teaduse õitsengu, rakendab ta töötajate, rahva teenistusse, milles seisabki ta tõeline kutsumus. Kommunistlikku ühiskonda ehitades kasutab töölisklass kõiki teaduse saavutusi, kõiki teadmisi, mida inimkond kapitalismi ikke all on kogunud. Ainult kodanlikud teaduse moonutused kõrvaldatakse. Lenin ja Stalin annavad selle küsimuse klassikaliselt selge ja täpse lahenduse. Nõukogude noorsoo poole pöördudes ütles

Lenin: „... Teeksite ränga vea, kui katsuksite teha järelduse, et kommunistiks võib saada inimkonna poolt kogutud teadmisi omandamata.“ (Valitud teosed, II kd., lk. 544.) Ta kõneles, et „Marx tugines kapitalismi ajal kättevõidetud inimteadmiste kindlale vundamendile.“ (Samas.)

Arvustades marksismile mitteomast kõrki, kelkivat tooni, mille töid keeleteadusesse Marr ja tema õpilased, kes õhutasid kõige selle üldisele eitamisele, mida teadus juba on kogunud, ütleb J. V. Stalin: „Marx ja Engels olid palju tagasihoidlikumad: nad arvasid, et nende dialektiline materialism on eelmisel ajajärgul toimunud teaduste arenemise, sealhulgas ka filosoofia arenemise produkt“ (lk. 32).

Keelest erinevalt elab teadus teadmiste kogumise ja uute suurte avastuste tulemuste üle revolutsioone. Seesuguseks revolutsiooniks oli näiteks Ptolemaiose süsteemi ümberlükkamine Kopernikuse ja Galilei poolt ja uute teaduslike vaadete loomine loodusele. Lenin tõi esile revolutsiooni füüsikas, mis toimus XX sajandi algul. Kuid samuti nagu keelgi, teadus ei heida kogutud positiivseid teadmisi kõrvale, vaid ainult parandab, täpsustab ja süvendab neid. Teadust, nagu keeltki, kasutavad mitmesugused klassid, teda ei likvideerita ühiskonna ühe baasi hävitamise ja teise baasi loomisega.

Töös „Marksismist keeleteaduses“ on näidatud, et ei ole mingisugust vajadust ja kasu keelelisest pöördest sotsiaalse revolutsiooni perioodil, kui võrd on tõestatud, et olemasolev keel on täiesti kõlblik uue korra tarvete rahuldamiseks. Seda seltsimees Stalini näpunäidet võib kohandada ka teaduslike teadmiste kohta loodusnähtustest: milline vajadus on pöörde järele aritmeetika neljas reeglis või mehaanika seadustes ühiskondliku baasi muutumisega? Seesugust vajadust ei ole.

Kuid teaduse ajaloos on ta sisu alati seotud kindlate ühiskondlike klasside maailmavaatatega. Ja oma selle küljega on teadus, eriti ühiskonna-teadus, seotud ühiskonna pealisehituse arenemisega, esineb relvana ühiskondlike klasside võitluses. Selle eest hoiatas Lenin eriti. Ta ütles kodanlike professorite kohta, et „üh t k i neist professoreist, kes on suutelised andma kõige väärtuslikumaid töid keemia, ajaloo ja füüsika erialal, ei saa uskuda üheski sõnas, niipea kui jutt on filosoofiast“. („Materialism ja empiriokrititsism“, lk. 327.) Seda enam ei saa uskuda kodanluse „õpetatud“ teenreid ühiskonnateaduste alal, sest need teadused on kodanlikus ühiskonnas veel tihedamalt kui loodusteadused seotud kodanluse maailmavaate ja klassihuvidega, kodanliku ühiskonna baasi ja pealisehituse arenemisega. Marksistide ülesanne kõigis teadusharudes, märkis Lenin, seisab selles, et suuta omandada ja ümber töötada need võidud, mida need „teenrid“ saavutavad ja samal ajal „osata kõrvaldada nende reaktsiooniline tendents, osata kinni pidada oma joonest ja võidelda meile vaenulike jõudude ja klasside kogu joone vastu“. (Samas, lk. 327.)

Ekspluataatorlike klasside poolt teadusesse toodud moonutused peab

kõrvale heitma ja heidetakse kõrvale teaduse arenemise käigus sotsialistlikus ühiskonnas.

Kaasaja loodusteaduse vankumatuks alusmüüriks on dialektiline materialism, sest see õpetus on tõeliseks teaduseks ja tema teoreetilised seisukohad peegeldavad õigesti ja täpselt looduse, ühiskonna ja mõtlemise seadusi.

Seltsimees Stalini tööd mobiliseerivad nõukogude õpetlasi võitlusse reaktsioonilise kodanliku ideoloogia vastu.

Sotsialistlik ühiskond ja tema teadus elavad kahe leeri, rahu, demokraatia ja sotsialismi leeri, kelle eesotsas on NSV Liit, ja imperialistliku leeri, kelle eesotsas on Ameerika Ühendriigid, võitluse olukorras. Sellepärast nõukogude teadus areneb ja areneb lepitamatus ja halastamatus võitluses kodanliku valeteaduse, idealismi, müstitsismi, ebausu, obskurantismi vastu, imperialistliku reaktsiooni vastu, kes moonutab teaduse olemust ennast.

Oma töödega J. V. Stalin mitte ainult ei relvastanud nõukogude õpetlasi objektiivse maailma ja inimese mõtlemise nähtuste uurimise marksistliku meetodiga, vaid avastas ja põhjendas nõukogude teaduse arenemise seaduse arvamuste võitluse, kriitikavabaduse kaudu. Need stalinlikud seisukohad väljendavad üht sotsialistliku ühiskonna arenemise olulist joont.

Arvamuste võitluse käigus mitmesuguseis teadusharudes tuuakse esile ja heidetakse kõrvale igasugused ebaõiged, ekslikud vaated, ületatakse, hävitatakse kodanliku ideoloogia mõju nõukogude inimestele, paljastatakse ja likvideeritakse kapitalismi igandid inimeste teadvuses. Arvamuste võitlus teaduses puhastab tee kõige eesrindlikumate vaadete võiduks ja arenguks, kõrvaldab iganenud, oma aja ära elanud vaated, mis pidurdavad teaduse edasiliikumist, annab võimaluse õpetlaste saavutusi õigesti hinnata, rikastab ja viib edasi teaduse võite.

J. V. Stalini tööd, mis arendavad edasi marksistlikku vaadet teaduse osale ja kohale ühiskonna arenemises, annavad nõukogude õpetlastele avara perspektiivi nende viljakaks tööks kommunismi kasuks.

Füsioloogia-alase teadusliku sessiooni mõningaid kokkuvõtteid.

J. ŽDANOV.

NSV Liidu Teaduste Akadeemia ja NSV Liidu Meditsiiniliste Teaduste Akadeemia äsjamöödunud ühisel teaduslikul sessioonil on üli suur tähtsus nõukogude teaduse edaspidisele arengule tervikuna ja eriti füsioloogia ja arstiteaduse arengule.

Teadusliku sessiooni korraldamine oli uueks tõenduseks partei ja valitsuse suurest hooldest eesrindliku nõukogude teaduse arengu eest. Lenin ja Stalin hindasid kõrgesti Pavlovi teaduslike tööde tähtsust ja aitasid igati kaasa tema tööde arengule. Pavlovi 100. sünni-aastapäeva peeti seninähtamatu ulatusega kui kogu nõukogude rahva pidupäeva. Niisugune hoolitsev suhtumine teadlase ja tema töösse on võimatu mistahes kodanlikul maal. Seltsimees Stalinile, kaasaja suurimale teadlasele, eesrindliku teaduse lipukandjale oleme tänu võlgu akadeemik Pavlovi teadusliku pärandi edasise läbitöötamise küsimuse ülestõstmise eest, sel loodusteaduse alal kujunenud olukorra, nagu ka meie kodumaa elu kõigi põhiliste küsimuste kriitilise läbivaatamise vajaduse eest.

Niisugune suhtumine Pavlovi õpetusse pole juhuslik: selle põhjustab Pavlovi tööde määratu suur teoreetiline ja praktiline tähtsus meie rahvale, kogu maailma töötajatele. Nõukogude rahvas ehitab kommunistlikku ühiskonda, mis rajaneb teaduslikele aluseile. Kommunismi ülesehitamine ei tähenda üksnes vajaliku tehnilis-materiaalse baasi loomist, vaid ka inimese elu kõigi külgede ümberehitamist vastavalt teaduse nõudeile. Nende ülesannete lahendamisel tuleb arvestada pavlovliku füsioloogia järeldusi.

Kõnealuse teadusliku sessiooni materjalid tõendavad, et meie kodumaa paljud teaduslikud kollektiivid arendavad edukalt ja viljakalt Pavlovi ideid. Füsioloogia alal on tähelepanevaid saavutusi nimekal teadlasel akadeemik K. M. Bõkovil, prof. A. G. Ivanov-Smolenskil, E. A. Asratjanil, M. A. Ussijevitšil ja real teistel. Tuginedes Pavlovi füsioloogilistele avastustele ja kasutades loominguliselt tema meetodit, saavutasid paljud teadlased olulisi tulemusi, millel on tõsine tähtsus kõigile arstiteaduse aladele. Kõik see kõneleb pavlovliku õpetuse jõust ja sügavusest ning vajadusest kanda laialdasemalt tema ideid nõukogude teadusse.

Akadeemik K. Bõkovi ja professor A. Ivanov-Smolenski sisukais ettekandeks, ent samuti arvukais sõnavõttudes valgustati Pavlovi ideede ja tööde tähtsust füsioloogiale, kliinilisele ja profülaktilisele arstiteadusele, eriti psühhiaatriale ja neuroloogiale, psühholoogiale ja pedagoogikale, kehakultuurile ja tervishoiule; rõhutati Pavlovi teaduslike avastuste tähtsust põllumajanduslike loomade füsioloogia uurimisel. Uhes sellega toodi esile tõsiseid puudusi ja vigu Pavlovi ülikirka teadusliku pärandi edasiarendamisel ja kasutamisel.

Diskussiooni korraldamine füsioloogia küsimustes tõendas uue jõuga vabade diskussioonide meetodi viljakust teaduses, demonstree- ris teadusliku kriitika ja enesekriitika elustavat mõju, aitas kaasa teadusliku atmosfääri värskendamisele. Sessioonist osavõtjad kritiseerisid akadeemik Beritovi, prof. Anohhini ja mõnede teiste füsioloogide ekslikke seisukohti, kes pole suutnud omandada Pavlovi selget ja järjekindlat materialistlikku seisukohta füsioloogia küsimustes. Sõnavõt-

tudes märgiti ära Meditsiiniliste Teaduste Akadeemia ebaõige positsioon, kelle juhtkond ei võtnud tarvitusele vajalikke abinõusid pavlovliku õpetuse arendamiseks ja selle juurutamiseks arstiteadusse.

Sessioonil avaldus ülima selgusega akadeemik L. A. Orbeli ekslik seisukoht reas füsioloogia põhiküsimustes. Pärast Pavlovi surma seisis akadeemik Orbeli suurimate füsioloogia-asutuste eesotsas ja kannab peavastutust puuduste eest Pavlovi teadusliku pärandi edasiarendamisel. Akadeemik Orbeli oli sunnitud sessiooni tribüünilt ise tunnistama, et ta alahindas selle asja tähtsust, mis temale usaldati.

Kuid asi pole ainult selles. Akadeemik Orbeli, esinedes Pavlovi õpetuse järjekindla jätkajana, moonutas tegelikult rida Pavlovi õpetuse ülitähtsaid teese, teised asendas oma ekslike seisukohtadega, mille tulemusena tõi kahju nõukogude füsioloogiale. Akadeemik Orbeli vead pole juhuslikud.

Tema lähimad õpilased professorid Ginetsinski ja Tonkih määratlevad 1946. a. väljaantud brošüüris „Leon Abgarovitš Orbeli“ järgmiselt oma õpetaja vaadete teaduslikud lätted: „Töötades Inglismaal vegetatiivse närvisüsteemi õpetuse rajaja Langley juures, omandab ta need teadmised, mida kasutab hiilgavalt oma hilisemais uurimisis, mis avasid uue peatüki õpetuses vegetatiivse närvisüsteemi osast organismis. Töö Heringi laboratooriumis, kes oli tol ajal parim spetsialist meeleeelundite alal, pani alguse tema huvile füsioloogia selles valdkonnas... Tema teadusliku mõtlemise kujunemisele oli samuti suure tähtsusega töötamine Neapoli bioloogiajaamas, kus ta tutvunes uute uurimisobjektidega, võrdleva füsioloogia ideede ja meetoditega.“

Muidugi tuleb igas teaduslikus töös arvestada teiste teadlaste saavutusi, sealhulgas ka välismaa teadlaste omi. Kuid siin pole asi selles. Siin on juttu sellest, et akadeemik Orbeli teaduslikud huvid ja töömeetodid ei kujunenud sedavõrd Pavlovi mõjul, kuivõrd Lääne-Euroopa füsioloogide mõjustusel koos viimaste metafüüsiliste ja idealistlike kontseptsioonidega. Akadeemik Orbeli omaenda väljendused kinnitavad seda.

„Meie uurimised,“ kirjutas ta, „võisid teostuda eduga vaid seetõttu, et minul nende tööde juhatajana õnnestus sünteesida Pavlovi seisukoht südame innervatsioonile nende mõjudega, mis ma sain oma Lääne-Euroopa õpetajailt: Heringilt, Langley'lt, Gartenilt. See mõjude ristumine tagas niihästi õige küsimuseseade kui ka materjali õige metodoloogilise uurimise.“

Järelikult polnud Orbeli arvamisel, et Pavlovi meetod iseendast on suuteline tagama teaduslike küsimuste õiget püstitamist ja nende õiget uurimist. Püüdes „sünteesida“ Pavlovi seisukohta oma Lääne-Euroopa õpetajate vaadetega, jõudis akadeemik Orbeli Pavlovi õpetuse rea tähtsaimate teeside ignoreerimiseni ja revideerimiseni.

See käib esiteks Orbeli õpetuse kohta sümpaatilise närvisüsteemi universaalsest tähtsusest organismi kudede talitlusele. Andes põhi-

lise koha töödele perifeerse närvisüsteemi alal kõrgema närvitegevuse uurimise kahjuks, kirjutas akadeemik Orbeli 1945. aastal „kõigi täiesti vegetatiivsete ja animaalsete funktsioonide asumisest vegetatiivse närvisüsteemi ja sellega seotud sisesekretsiooni elundite kontrolli all“. See Orbeli seisukoht on täiesti vastuolus Pavlovi õpetusega, et peaaegu kõrgeim instants — suurte poolkerade koor — hoiab oma juhtimisel kõik nähtused, mis toimuvad kehas.

Pavlov rõhutab oma töödes korduvalt järgmist mõtet: „Harilikult suured poolkerad organismi ja ümbritseva keskkonna vastastikuste suhete kõrgeima organina ja järelikult organismi täidesaatvate funktsioonide alalise kontrollijana hoiavad neile järgnevad peaaegu osad viimaste instinktiivse ja reflektorse tegevusega oma püsiva mõju all.“

Kui uskuda akadeemik Orbelit, siis osutub, et närvisüsteemi alamad osad ei allu suurte poolkerade koorele. Akadeemik Orbeli kirjutab: „Seega satume siin mingile ahelsõltuvusele, kus väikeaju on sümpaatilise närvisüsteemi reguleerijaks, ent sümpaatiline närvisüsteem on väikeaju reguleerijaks.“

Kaheldamatult on organismis mitmesuguste elundite ja füsioloogiliste süsteemide vahel tihedaim vastastikune mõju. Kuid arengu materialistlik teooria teeb igas protsessis kindlaks juhtiva lüli, ja taolise lüli leidmine võimaldab läbi raiuda nõiaringid ja ahelsõltuvused nähtuste analüüsimisel.

Sümpaatiline närvisüsteem etendab kaheldamatult suurt osa organismi elutegevuses. Keegi ei hakka eitama selle süsteemi töö uurimise vajadust. Kuid uurimisi sel alal tuleb sooritada Pavlovi õpetuse seisukohalt, kus rõhutatakse, et organismi kogu tegevus viiakse üha täpsemasse tasakaalu ümbritseva keskkonnaga peaaegu koore mõjul. Orbeli kooli tööd ei kulgenud antud juhtumil Pavlovi poolt näidatud suunas.

Paljudes sõnavõttudes ja eriti prof. A. Ivanov-Smolenski suurepärasest ettekandest kritiseeriti akadeemik Orbeli idealistlikke vigu, mis kajastusid tema füsioloogia-alastes töödes.

Ühenduses sellega tuleb meenutada, et Pavlovi ja Orbeli vaadete metodoloogilised juured on ajalooliselt sootud erinevad. Pavlov lähtus vene 60-ndate aastate revolutsiooniliste demokraatide materialistlikust õpetusest. Ta osutas Pissareville ja Setšenovile oma õpetajaina. Nagu teada lähtus aga Orbeli Kantist. Tema väitekiri „Koera silma tingitud refleksid“ on kirjutatud agnostitsismi ja subjektiivse idealismi seisukohast. Selles kirjutab ta, et „iga teise olendi, koguni iga teise inimese vaimne elu on transtsendentaalne objekt, mis asub väljaspool meie kogemuse piire“. Ja siit tehakse järgmine järeldus praktiliseks teaduslikuks tööks: „Isegi seal, kus vaimne elu kindlasti eksisteerib, soorituvad sellega kaasnevad kehalised (füsioloogilised) protsessid omaenda seaduste järgi nii, nagu vaimset elu polekski.“ Sellest vanast

asjast poleks maksnud kõnelda, kui taolised vead akadeemik Orbeli töödes oluksid ületatud.

Akadeemik Orbeli katsed õigustada oma avalikult idealistlikke seisukohti minevikus viidetega dialektilise materialismi mittetundmisele ja võitluse vajadusele metafüüsilise materialismiga ei suuda kedagi veenda, sest ka sellal, kui ta kirjutas oma väitekirja, leidis füsiolooge, kel olid kindlad materialistlikud vaated, kuigi nad polnud tuttavad teadusliku dialektikaga; nende esiridades olid Setšenov ja Pavlov. Kuid Orbelil esines idealistlikke vigu mitte üksi minevikus.

Raamatus „Kõrgema närvitegevuse küsimused“, mis ilmus alles möödunud aastal, kirjutab ta: „Me näeme nüüd tõelikult, et kaks liiki nähtusi, reflektorsed (tingimatud ja tingitud) ja subjektiivsed nähtused võivad kulgeda paralleelselt, ent võivad mõnikord anda ka dissotsiatsiooni.“ See on psühho-füüsilise parallelismi idealistlik vaatekoht, olles Orbelile iseloomulik paljude aastate kestel.

Meie kodumaa teaduse uhkuse — Pavlovi loodud kõrgema närvitegevuse uurimise objektiivse meetodi — kuulutab akadeemik Orbeli põhiliselt mittetäisväärtuslikuks, mis vajab enesevaatluse subjektiivselt meetodilt abi. See meetod on aga omane idealistlikule psühholoogiale.

Asudes selle psühholoogia sõiduvees arvab akadeemik Orbeli, et inimese subjektiivset sisemaailma on võimalik uurida vaid subjektiivse meetodiga. Pole kahtlust, et sõnaline reaktsioon annab materjali sisemaailma analüüsiks, kuid inimese käitumise ja tegevuse, tema lihaste, vegetatiivsete ja muude reaktsioonide uurimine annab mitte vähem materjali. Pole juhuslik, et inimese üle soovitatakse otsustada esijoonel tema tegude järgi, milledes väljendub tema subjektiivne maailm täielikemalt ja objektiivselt. See ei muuda füsioloogidele hoopiski tarbetuks sõnaliste signaalide objektiivset uurimist kõne ja kirja teel, Pavlovi määratlust mööda peaaegu suurte poolkerade teise signaalide süsteemi uurimist selle vastastikusel sõltuvuses esimese signaalide süsteemiga, mida muide akadeemik Orbeli ei teinud.

Sellega ühenduses tuleb meenutada Pavlovi tabavat märkust, et veel tänini „paljusid, isegi teaduslikult mõtlemaid inimesi peaaegu ärritavad need psüühiliste nähtuste füsioloogilise seletamise katsed“.

Tihedas seoses akadeemik Orbeli metodoloogiliste vigadega on tema niinimetatud õpetus meeleeelundite füsioloogiast. Meeleeelundid on need füsioloogilised riistad, mis võtavad vastu ja analüüsivad välismaailmast tulemaid ärritusi. Nende hulka kuuluvad silmad, kõrvad, nina, naha-, lihas- ja mõned teised retseptorid, mis on alalises seoses peaaegu vastavate osadega, olles mõeldamatud väljaspool seda seost. Meeleeelundid on peaaegu informeerijad, tema kombitsad, mis on pööratud välismaailma.

Pavlov lõi oma analüsaatorite õpetusega tõelise meeleeelundite füsioloogia, mis rajaneb objektiivse uurimise andmeile. Pavlovi loodud

objektiivne meetod võimaldas täpselt kindlaks määrata meeleelundite ärritatavuse läve, ärrituste diferentseerimise võimaluse ja meeleelundite tegevuse sõltuvuse väliskeskkonna tingimustest ja organismi seisundist.

Mis puutub Orbelisse, siis käsitab ta meeleelundite füsioloogiana vaid teadmisi, mis on saadud subjektiivse meetodiga, katsealuste inimeste küsitlemisega. Nii ta kirjutabki: „Kui me kõneleme meeleelundest, s. t. elundeist, mis annavad meile teatud subjektiivseid aistinguid, siis võib neid põhiliselt uurida vaid inimesel.“ Edasi teeb ta etteheite Pavlovile, et see „füsioloogina suhtus meeleelundite õpetusse ebaküllaldase lugupidamisega“.

Akadeemik Orbeli püüab vastandada oma meeleelundite õpetust täielikult Pavlovi kõrgema närvitegevuse õpetusele. Ainult nii võib mõista akadeemik Orbeli väidet, et „meeleelundite füsioloogia kaudu, kõigi Ivan Petrovitši õpetuse teeside täpse, detailse kõrvutamise kaudu meeleelundite füsioloogia andmetega... võib leida lähised füsioloogilise kanva seadmisele inimese psüühiliste nähtuste alla“. Niisiis arvab Orbeli, et sellele probleemile pole 1949. aastal veel lähisedki leitud, kuna Pavlov ütles 1934. aastal: „Meie seome nüüd tõsiselt psühholoogilise füsioloogilisega.“

On ilmne, et akadeemik Orbeli pole nõus nende teedega, millele osutas antud küsimuses Pavlov, ta revideerib Pavlovi vaateid, vähendab tema tööde tähtsust.

See pole ainus juhtum, millal Orbeli katsub vähendada Pavlovi teeneid, heita varju tema heledale kujule. Sessioonil süüdistas Orbeli silmakirjalikult neid, kes tema arvates saavad liiga kitsalt aru Pavlovi tööde tähtsusest. Kuid möödunud aastal väljaantud kogumikus kõrgema närvitegevuse küsimustest kirjutab ta: „Ivan Petrovitš piiras oma vahetatud tööd võrdlemisi kitsa nähtuste ringiga.“ Ja edasi kõneleb Orbeli Pavlovi tööde „kitsastest raamidest“, sellest, et Ivan Petrovitš piirdus „üksiku näitega“. Uhes oma töös püüab Orbeli vähendada Pavlovi õpetuse võitlevat materialistlikku iseloomu, mis pole ühendatav mingi idealismiga, väites, nagu oleks õpetus tingitud refleksidest sobiv mistahes tunnetusteooriale.

Akadeemik Orbelil on tõsiseid antipavlovlikke ja antimitsuurinlikke vigu pärilikkuseõpetuse alal. Nii ütleb ta „Loenguis kõrgema närvitegevuse küsimustes“, et ta kavatseb röntgenikiirte abil „esile kutsuda mutatsiooninähtusi ja seega saada uusi mutatsioone, võib-olla uut laadi närvisüsteemi“.

Samas raamatus kirjutab Orbeli: „Kuigi mõningate putukate (näiteks mesilaste) puhul on tõestatud tingitud reflekside loomise võimalus, kuid senini pole mingeid tõendeid sünnipärase käitumisvormide asendamise võimalustest omandatud käitumisvormidega. Kõik võimalikud ümberehitamised kulgevad vaid mutatsiooniprotsesside liinis, ühtede või teiste instinktiivsete käitumisvormide rikkumise, kõrval-

damise, asendamise, hävitamise liinis, kuid mitte mingil tingimusel nende väljatõrjumise liinis uute omandatud reaktsioonidega."

Need Orbeli väited on vastuolus Pavlovi põhimõttelise juhtnõoriga, et „mõned uuestiloodud tingitud refleksidest muutuvad hiljem päri-vuse teel tingimatuiks“.

Need akadeemik Orbeli ekslikud arutlused lähevad täiesti lahku tema avaldusest 1948. aastal Lenini-nimelise Üleliidulise Põllumajandusteaduste Akadeemia ajaloolisel sessioonil, et tema polevat „kunagi oma elus jaganud ühtki neist teesidest, mis iseloomustavad formaalset geneetikat“.

Akadeemik Orbeli formaal-geneetilised seisukohad viisid selleni, et ta töötas evolutsioonilise füsioloogia küsimusi läbi lahus keskkonna mõju uurimisest, aga tööd kõrgema närvi-tegevuse eksperimentaalse geneetika alal, närvisüsteemi tüüpide suuniteldud muutmise alal, mida Pavlov kavatses ette võtta Koltušis, aeti faktiliselt nurja.

Füsioloogias kujunenud olukord halvenes veel seetõttu, et sel alal puudus tõeliselt vaba teaduslik kriitika ja enesekriitika. Akadeemik Orbeli oli peaaegu monopoolses seisundis, juhtides suurimaid teaduslikke asutusi, kateedreid, käsutades paljusid ajakirju. Kõik see andis akadeemik Orbelile võimaluse peremehetseda füsioloogias administratiivsete abinõudega. Teadupärast avaldati teaduslikes ajakirjades esijoones tema „kooli“ töid, aga teiste teadlaste tööd lükati aastaiks edasi. On teada, et kateedreile ja instituutidesse edutas ta esijoones temale sobivaid inimesi. Instituutide materiaalseid vahendeid jaotati nii, et need läksid Orbeli vaadete arendamiseks, aga mitte Pavlovi õpetuse läbitöötamiseks. Just seepärast kiratses töö kõrgema närvi-tegevuse alal Pavlovi instituutides, mille eesotsas seisis Orbeli.

Instituutides kujunes Orbelil juhtkonna ees pugemise ja libitsemise ebaväärikas õhkkond, valitses see orjalikkuse vaim, mida omal ajal Pavlov nii raevukalt häbiposti naelutas.

Teadusliku juhtkonna pisematki kriitikat hinnati instituutides, mille eesotsas seisis Orbeli, oma „kooli reetmisena“, s. t. rühma huvid seati kõrgemale teaduse huvidest tervikuna, järelikult kõrgemale rahva huvidest. Isikuid, kes katsusid Orbelit kritiseerida, kitsendati kõigiti nende tegevuses ja aeti koguni oma kohtadelt minema. Nii juhtus tuntud füsioloogi E. Asratjaniga. Samuti tuleb märkida, et üksikud parteilised juhid instituutides nägid oma ülesannet direktsiooni „rahu“ hoidmises, ent mitte asjaliku teadusliku kriitika arendamises kollektiivi hulgas.

Orbeli kaastöölised tegid oma juhile palju kahju, arvates, et nende osaks on tema ideede ebakriitiline omaksvõtmine. Niisugused teaduslikud kaastöölised, kes pole võimelised orienteeruma oma teadusliku kooli vaateis, kes näevad oma ülesannet oma juhi kiitmises, tema hoidmises kriitika eest, igasuguste, isegi tema ebaõigete vaadete kaitsmises põhimõttel „olgugi kärnane, ikka oma“, — niisugused töötajad

on võimelised ainult hukutama oma teadusliku juhi ja oma teadusliku suuna.

Suur Pavlov ei kartnud tunnustada oma vigu ega osutada oma töö puudustele, rõhutades, et vigade analüüsimiseta pole võimalik edasi minna. Füsioloogid peavad alati meeles pidama seda Pavlovi käsundit.

Tõsiseks takistuseks füsioloogia arengule meie maal oli üksikute isikute põhjendamatu püüe luua oma „koole“ ja „koolikesi“ ja seega vastandada ennast Pavlovi õpetuse üldisele suunale. Nii tekkisid „Beritovi kool“, „Sterni kool“, „Orbeli kool“, „Anohhini kool“ jt. Teaduse killustamine „koolideks“ ja „koolikesteks“, pärusmaadeks ja osastisvürstiriikideks, mis olid reeglina omavahel sõjajalal, kusjuures sõjajalal mitte põhimõttelistes küsimustes, vaid organisatsioonilistes ja materiaalsetes küsimustes, mõjus kahjulikult teaduse üldisele arengule. Sessiooni resolutsioonis mõistetakse õigesti hukka need üksikute teaduslike töötajate feodaalsed taotlused.

Pavlovliku füsioloogia probleemide alal tähistab sessioon tõsiselt teadusliku kriitika arendamise algust füsioloogias, arstiteaduses ja real muudel aladel. On ebaõige mõelda, nagu sessiooni lõppemisega olekski lõpule viidud töö Pavlovi õpetuse arendamise olukorra kriitilise analüüsimise alal. Kriitika ja enesekriitika meetod, vabade diskussioonide ja mõttevahetuste meetod peab saama kõigi teadusharude arengu alaliseks ja möödapääsmatuks tingimuseks. Just seda õpetab meile seltsimees Stalin.

Praegu on vaja teha sessiooni materjalid ja otsused kättesaadavaks igale teaduslikule ja praktilisele töötajale füsioloogias ja arstiteaduses, tähtis on viia ellu üritused, mis sessioon kavandas, teha lõpp üksikute teaduslike töötajate püüdeile istuda vaikseis nurgakestes ja oodata, kuni torm vaikib.

Pavlovi õpetus on nõukogude füsioloogia ja arstiteaduse kindlaks aluseks. Seejuures on vaja meenutada Pavlovi hoiatust, et kõrgema närvitegevuse alal „jääb teadmatuse mägi ilmselt pikaks ajaks määratult suuremaks lahtiraiutud tükikestest, tunnetatust“. Lubamata Pavlovi elava õpetuse muutmist surnud, hangunud dogmaks, on nõukogude füsioloogid ja arstiteadlased kutsunud seda õpetust loovalt edasi arendama oma rahva kasuks.

Sessioon tõendas, et teaduslikud jõud, kes on suutelised ja valmis loovalt edasi arendama Pavlovi õpetust, seda ellu rakendama, on meie maal ammendamatud.

Pole kahtlust, et juhindudes seltsimees Stalini õpetusest eesrindliku teaduse arendamise kohta, vaba kriitika ja loominguliste diskussioonide laialdase rakendamise kohta, tuginedes partei ja valitsuse alalisele abile ja toetusele, saavutavad meie teadlased uue, seninähtamatu õitsengu füsioloogias ja arstiteaduses.

Tartu IV Seitsmeklassilise Kooli tööplaani selgituseks.

J. KOTSAR.

Kooli õppe-kasvatustöö planeerimine on direktori vastutusrikkaid ülesandeid. Kooli töö poolaasta-plaani koostab direktor isiklikult, muidugi õppealajuhataja ja õpetajate aktiivsel osavõtul.

See plaan juhendab kogu pedagoogilist kollektiivi; sellest saadakse kõik vajalikud materjalid ja andmed edasiseks planeerimiseks. Sellest plaanist lähtuvad direktor ja õppealajuhataja oma kalenderplaani koostamisel igaks nädalaks, klassijuhatajad oma poolaasta-plaanide, ainekomisjonide esimehed, aineõpetajad, pioneeri- ja komsomoliorganisatsioon ning õpilaskomitee oma plaanide koostamisel. Sel kombel saavutatakse kooli kollektiivi töös ühtsus.

Mis puutub kooli poolaasta-plaani konkreetssusse või üldsõnalisusse, siis võib meie kogemuste põhjal öelda järgmist:

Kui kool võtab oma plaani ülesande, mille teostamise üksikasjad on saanud varemate aastate praktika põhjal üldtuntuks, enesestmõistetavaks, siis on plaan selles osas üldsõnaline. Näiteks on meie kooli poolaasta-plaani II peatükis ülesanne klassijuhatajatele „püsivalt sisendada lastesse sanitaar-hügieenilisi harjumusi“. Siinjuures ei ole vajadust üldplaanis märkida, milline on selle ülesande konkreetne sisu (igapäevane käte, kaela ja näo pesemine, hammaste puhastamine, ihupesu puhtus jne.), kuna see on klassijuhatajatele niigi selge.

Kui aga kool võtab oma plaani ülesande, mis on uudiseks kooli töös ja mille teostamise üksikasjad ei ole kollektiivile tuttavad, on vajalik juba üldplaanis ära näidata ülesande teostamise konkreetset viisid. Näiteks on meie kooli tööplaani V peatükis toodud ülesanne „luua vanematest kommunistlikest noortest agitkollektiiv“. Juurde on lisatud konkretiseerimiseks, et selle kollektiivi agitaatorite ülesandeks on pidada poliitinformatsioone klassides, et neid on tingimata vajalik enne esinemist instrueerida, et esimesse tundi mineval õpetajal tuleb noore agitaatori tööd kontrollida ja hinnata.

Et koolitöö poolaasta-plaani põhilist osa mitte liiga suureks paisutada, on paigutatud plaani lissasse järgmised materjalid:¹

1. Tunniplaani koos õpetajate korrapidamise graafikuga.
2. Klassijuhatajate nimestik (selles on loeteldud, milline õpetaja on määratud mingi klassi juhatajaks ja mitmendat aastat ta juba seda klassi juhatab).
3. Õpetajate (ka teiste koolitöötajate) ühiskondlike ülesannete loetelu.

¹ Neid lissasid pole saadud ruumipuudusel ära tuua. Toimetus.

4. Õpilaste huviringide nimestik (selles on märgitud, millistele klassidele on mõeldud ringi tegevuskava ja kes on ringi juhataja).

5. Soovitatavate teemade nimestik klassijuhataja-tundideks, pioneerikoostusteks, komsomolikoosolekuteks jne., koostatud klasside kaupa vastavalt õpilaste eale ja arengule.

6. Tarifikatsioonile sarnanev tabel õpetajate koormusest ülevaate saamiseks nädalatundides.

7. Kooli lektooriumi tööplaan (ettekannete teemad, kuupäevad, milliste klasside õpilastele on ettekanne mõeldud, ettekandja nimi).

8. Õpetajate ideelis-poliitilise ja erialase kvalifikatsiooni tõstmise tabel, koostatud õpetajate sellekohaste plaanide alusel. (Õpetaja nimi, eriala, kuidas tõstab oma ideelis-poliitilist ja erialast kvalifikatsiooni, millise meetodilise teema kallal töötab eelseisval õppe-poolaastal).

9. Esimese koolipäeva ettevalmistamise ja läbiviimise operatiivplaan.

10. Pedagoogikanõukogu istungite kalendaarne plaan (millal istung toimub, millise päevakorraga, kes on esinejad või aruandjad).

11. Aktuste ja kultuurihommikute kalenderplaan.

12. Vitriini väljapanekute kalenderplaan.

13. Jutustava kaardi temaatika-kalenderplaan.

14. Administratiiv-tehnilise personali töögraafik.

15. Õpetajatega enne õppeaasta algust läbiviidava individuaalvestluse plaan.

16. Pedagoogilise propaganda teostamise (linna radio-translatsiooni-võrgu kaudu) kalenderplaan.

17. Tundideks ettevalmistamise toa valvegraafik.

18. Kooliväliste ürituste kalenderplaan.

Poolaasta vältel lisanduvad siia veel Oktoobrirevolutsiooni 33. aastapäeva ettevalmistamise ja läbiviimise operatiivplaan, raamatu- ja ajakirjanduse levitamise hoogtöö operatiivplaan, nääriõhtu korraldamise ja ettevalmistamise operatiivplaan, samuti haridusosakonna ja Haridusministeeriumi korraldusel tehtavate hoogtööde operatiivplaan.

Loomulik, et sellise ulatusega tööplaan peab olema varustatud sisukorraga ja, arvestades selle sagedast kasutamist, on soovitatav valmistada see mitmes eksemplaris ja tugevasti köita.

Tartu IV Seitsmeklassiline Kool on alati suurt tähelepanu pööranud koolitöö õigeaegsele planeerimisele. Oma töö planeerimine ja hiljem plaani järgi töötamine on saanud meie kollektiivi liikmetele eduka töö endastmõistetavaks ja tingimata vajalikuks eelduseks.

Uue õppeaasta tööplani koostamisel oleme alati arvestanud oma möödunud aasta töö positiivseid ja negatiivseid külgi, aga ka teiste Tartu paremate koolide kogemusi. Käesoleva aasta tööplani koostamisel kasutasime peale selle veel Leningradi eesrindlike koolide kogemusi.

TARTU IV SEITSMEKLASSILISE KOOLI

1950./51. õ.-a. 1. poolel.

TÕÕPLAAN.

Uldisi andmeid kooli kohta: klasside arv 16, nendest 1. vahetuses 9 ja 2. vahetuses — 7. Kooli direktor J u t a K o t s a r. Õppealajuhataja J u h a n V o i t e s. Ametiühingukomitee esimees L e o n h a r d E l e m a a. Komsomoli algorganisatsiooni sekretär A n n e F e l d m a n n. Vanempioneerijuht E h a P a j u.

Kooli 1950./51. õ.-a. tööplaan 1. poolaastal koosneb järgmistest osadest: Sissejuhatus. 1. Koolikohustus. 2. Kooli õppe-kasvatustöö. 3. Klassi- ja kooliväline töö. 4. Klassijuhataja töö. 5. Komsomoli- ja pioneerorganisatsiooni ning õpilaskomitee töö. 6. Kooli side lastevanemate ja elanikkonnaga. 7. Kooli juhtimine ja kontroll. 8. Metoodiline töö ja õpetajate kvalifikatsiooni tõstmine. 9. Kooli organisatsioonilis-majanduslik töö.

Sissejuhatus.

Juba 1944. a. sügisest alates on Tartu IV Seitsmeklassilise Kooli kollektiiv suunanud oma jõupingutused õppe- ja kasvatustöö parandamisele. 1950. a. kevadised eksamid näitasid, et kõik õpetajad olid oma aines programmimaterjali läbi töötanud. Õpilased teadsid hästi õpitud materjali ja tundsid end eksamitel kindlatena.

Viimaste aastate jooksul on tunduvalt tõusnud ideoloogilise töö tase. Aasta-aastalt on kasvanud pioneeride ja kommunistlike noorte arv, õpilased on muutunud poliitiliselt teadlikumateks, distsiplineeritumateks, õpihimulisemateks ja sihipüüdlikumateks.

Kooli kollektiiv on rõõmus, et tema tööd Eesti NSV 10. aastapäeva puhul hinnati. Eesti NSV Ministrite Nõukogu määras koolile Eesti NSV preemia 10 000 rbl. suuruses ja rändpunalipu.

Kuid meie töö positiivsed tulemused ja valitsuse ning partei austav tunnustus ei või meid viia enesega rahulolu meeleollu. Möödunud õppeaasta töö tähelepanelik analüüs näitab, et puudusi töös on veel küllalt. Iga meie kollektiivi liige peab hoolikalt ja kriitiliselt uurima oma senist tööd, tõstma oma poliitilist ja erialast kvalifikatsiooni ning ette valmistama veel pingutavamaks võitluseks õppe-kasvatustöö taseme edasise tõusu eest.

Seepärast seab kool enda ette 1950./51. õ.-a. 1. pooleks järgmised ülesanded:

1. Rakendada praktikas Eesti NSV Haridusministeeriumi juhendit 1950./51. õppeaastaks ja Tartu linna õpetajate augustikuu nõupidamise otsuseid.

2. Teravamalt üles seada ideelisuse, parteilisuse ja teaduslikkuse küsimused õppe- ja kasvatustöös. Organiseerida õppeprotsessi nii, et kogu õpetus oleks veel tihedamas seoses sotsialistliku ülesehitustöö praktikaga.

3. Uurida möödunud õppeaastal esinenud puudusi ja vältida nende tekkimist käesoleval õppeaastal. Kindlustada seitsmeaastase koolikohustuse seaduse täitmine kooli rajoonis. Mitte lubada õppeaasta kestel õpilaste väljalangemist üheski klassis. Direktsioonil, klassijuhatajatel, õpetajatel ja lastevanemate komiteel ilmutada bolševistlikku hoolt materiaalsel abi vajavate õpilaste suhtes.

4. Mitte lubada ühtegi puudumist ega hilinemist õppetundidesse kaaluva põhjusega.

5. Esimesest koolipäevast alates asetada kogu kollektiivi tähelepanu keskusse õppeedukuse edasise tõstmise küsimus, hetkekski unustamata, et selle tähtsa ülesande eduka lahendamise põhiliseks eelduseks on hästi korraldatud õppe-kasvatustöö.

6. Koolitöö esimestest päevadest alates rakendada õpilaste mitte-edasijõudmise ennetamise vahendite järjekindlat süsteemi.

7. Võitluses kõrge õppeedukuse eest kasutada laialdaselt kooli parimate õpetajate (Rein Pirk, Helene Beiman, Artur Kink, Rita Sermat jt.) kogemusi ja praktiseerida õpilastele individuaalset lähenemist.

8. Õppe-kasvatustöö ülesannete teostamisel kasutada tingimata komsomoli- ja pioneeriorganisatsiooni abi. Mida aktiivsemalt õpetajakond suunab kommunistlike noorte ja pioneeride tegevust, seda edukam on õpilaste õpetamine ja kasvatamine.

9. Direktoril ja õppealajuhatajal teostada õppetöö esimestest päevadest alates plaanipärast kontrolli õpetajate ja õpilaste töö üle.

10. Taotella õpilaste ja klassipäevikute eeskujulikkust pidamist. See aitab saavutada head õppeedukust ja distsipliini.

11. Mobiliseerida kooli kõik jõud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 33. aastapäeva ettevalmistamisele. Ettevalmistustööd teostada õppe-kasvatustöö edasise tugevdamise ja süvendamise tähe all, kasvatades noortes piiritut armastust sotsialistliku kodumaa, bolševike partei ja meie suure juhi seltsimees Stalini vastu.

12. Meie, Tartu IV Seitsmeklassilise Kooli õpetajad, ühendame oma hääled rahu eest võitlejate häältega Lenini-Stalini lipu all. Ennastalgava tööga haridusalal ja aktiivselt osa võttes agitatsiooni-propagandatööst elanikkonna hulgas, võitleme aktiivselt rahuürituse eest, kommunistliku ühiskonna ülesehituse eest.

Nendest ülesannetest lähtudes kool planeeribki oma töö 1950./51. õ.-a. 1. poolaastaks.

I. KOOLIKOHUSTUS.

Urituse nimetus ja motiveering	Täitmise tähtaeg	Täitmise eest vastutav isik	Ulesande täitmisest võtavad osa
1	2	3	4
<p>1. Veelkordselt läbi vaadata õpetajate koosseis, kes vastutavad kooli mikrorajoonis elunevate koolikohustuslike laste kooliskäimise eest. Vastutavaks õpetajaks kooli mikrorajoonis määrata A r m a n d a M a r r a n.</p>	kuni 5. septembrini kogu poolaasta	direktor	õppealajuhataja
<p>2. Järjekordset mikrorajooni kontrolli teostada iga kuu 15. kuupäevaks. Kontrollides isiklikult selgitada, kus koolikohustuslane õpib, või kui ei õpi, siis miks.</p>	kogu poolaasta	direktor, A. Marran	õppealajuhataja, mikrorajooni juurde kinnitatud õpetajad
<p>3. Kõigi laste õppetöö esimeseks päevaks kooli ilmumise kindlustamiseks klassijuhatajatel külastada nende õpilaste kodusid, kelle suhtes on kahtlus, et nad kooli ei ilmu.</p>	kuni 31. aug.	õppealajuhataja	klassijuhatajad
<p>4. 1. sept. kooli mitteilmunud õpilaste puudumise põhjused selgitada samal päeval ja astuda samme puudujate koheseks koolitulekuks.</p>	kuni 3. sept.	õppealajuhataja	klassijuhatajad
<p>5. Haiguse tõttu puudujatelt nõuda arsti-tõendit kooli ilmumise päeval.</p>	kogu poolaasta	õppealajuhataja	klassijuhataja
<p>6. Võidelda aktiivselt õpilaste koolist ärajäämise vastu. Juba õppetöö esimestel nädalatel selgitada kõikides klassides orvud, Isamaasõja invaliidide, okupantide poolt mõrvatute lapsed ja teised abivajajad ning taotella nendele abi vanemate töökoha, haridusosakonna ja kooli lastevanemate komitee kaudu.</p>	kogu poolaasta	õppealajuhataja direktor	õppealajuhataja, klassijuhatajad
<p>7. Parandada tööd tundideks ettevalmistamise toas. Selleks: a) organiseerida valvekord kogenud õpetajatest, kes abistavad tundideks ettevalmistajaid; b) organiseerida õppevahendite käepärasemat kasutamist; c) sisse seada dokumentatsioon toa külastatavuse ja töö arvestamiseks (lastevanemate avaldused, tööplaan, päevane režiim ja kodulekord, külastamisraamat, raamat ürituste arvestamiseks jne.); d) kujundada ruum kunstiliselt.</p>	kogu poolaasta	õppealajuhataja, vanempioneerijuht	õpetajate aktiiv, kommunistlikud noored ja pioneerid
<p>8. Kohustada klassijuhatajaid ja õpetajaid tähele panema õpilase iga puudumist või hilinemist ja pidama hoolikalt selle arvestust. Tundidest puudujate ja kaaluvate põhjusteta hilinejate suhtes rakendada tõhusaid abinõusid.</p>	kogu poolaasta	õppealajuhataja	õpetajad ja klassijuhatajad

1	2	3	4
<p>9. Õpilaste varustamiseks õpikutega, kirjutus- ja muude õppevahenditega organiseerida koolis kiosk. Kioskipidajaks määrata õpetaja Ilmi Vari.</p>	alates 31. augustist	direktor	klassijuhatajad
<p>10. Nõukogude avalikkuse ja elanikkonna kaasatõmbamiseks koolikohustuse täitmisele kasutada linna radio-translatsioonivõrku, mille kaudu organiseerida plaanipäraselt õpetajate, direktsiooni ja ka lastevanemate vastavateemalisi ettekandeid. Translatsioonivõrku kasutada ka pedagoogilise propaganda teostamiseks. (Ettekannete temaatika ja kalenderplaan on koostatud eraldi.)</p>	üks kord kuus	õppealajuhataja	õpetajate ja lastevanemate aktiiv
<p>11. Jätkata eelmise õppeaasta eeskujul õpilastele odavate soojade einete andmist kooli sööklas. Taotella lastevanemate komiteelt summasid abivajavate õpilaste tasuta toitlustamiseks.</p>	kogu poolaasta	direktor, lastevanemate komitee esimees	kõõgipersonal

II. KOOLI ÕPPE-KASVATUSTÖÖ.

Urituse nimetus ja motiveering	Täitmise tähtaeg	Täitmise eest vastutav isik	Ulesande täitmisest võtavad osa
1	2	3	4
<p>1. Õppetöö õige organiseerimise ja õppe- edukuse edasise tõstmise eesmärgil kasutada kõigi muude juhendavate dokumentide kõrval ULKNU XI kongressi otsuseid kooli kohta ja ULKNU Keskkomitee Büroo otsust 31. juulist 1950. a. „Komsomoliorganisatsioonide tööst koolis seoses uue õppeaastaga“.</p>	kogu poolaasta	direktor õppealajuhataja	õpetajad
<p>2. Kasvatada õpilastes kommunistlikku maailmavaadet õpetusprotsessi kaudu eesrindliku nõukogude teaduse alusel.</p>	kogu poolaasta	direktor õppealajuhataja	õpetajad
<p>3. Ainealased poolaasta-plaanid koostada Eesti NSV Haridusministeeriumi ja sügisese õpetajate nõupidamise juhendite alusel, enne uurides uut õppeplaani, uusi programme ja arvestades möödunud õppeaasta kokkuvõtteid.</p>	10. septembriks	õppealajuhataja	õpetajad
<p>Tööplaanides ära näidata möödunud õppeaastal nõrgalt omandatud programmiosade täiendava kinnistamise aeg. Uus õppematerjal planeerida nii, et 4-ndates ja 7-ndates klassides uue aine läbivõtmine oleks lõpetatud juba 25. aprilliks, teistes klassides mitte hiljem kui 5. maiks.</p>			
<p>Tööplaanides märkida: a) kordamine seoses uue aine läbivõtmisega; b) läbivõetud</p>			

1	2	3	4
<p>kursuse süstemaatiline kordamine; c) klassivälise töö vormid iga aine alalt ja nende läbiviimise tähtsajad; d) õpilaste iseseisva töö vormid; e) emakeeles ja kirjanduses ära näidata kirjandite ja muude kirjalike tööde teemad; f) füüsikas, keemias ja loodusloos ära näidata teostatavad praktilised tööd.</p>			
<p>4. Tööplaanid kinnitada.</p>	<p>15. septembriks kogu poolaasta</p>	<p>direktor direktor ja õppealajuhataja</p>	<p>õppealajuhataja õpetajad</p>
<p>5. Taotella, et iga õpetaja täpselt ja põhjalikult valmistuks ette tundideks, viiks iga tunni läbi kõrgel teaduslikul, pedagoogilisel ja ideelisel tasemel, kasutaks mitmekesiseid meetodeid, võtteid ja vahendeid.</p>	<p>kogu poolaasta</p>	<p>direktor ja õppealajuhataja</p>	<p>õpetajad ja klassijuhatajad</p>
<p>6. Õigesti ja tähelepanelikult selgitada ja hinnata õpilaste teadmisi, õppida hästi tundma iga oma õpilase iseärasusi, tema tugevaid ja nõrku külgi. Jälgida ja suunata õpilase tahte, iseloomu, mälu, tähelepanu jne. kujunemist. Seda arvestades leida kõige otstarbekamaid ja efektiivsemaid viise lapse pedagoogiliseks mõjutamiseks, edasijõudmatuse õigeaegseks ennetamiseks ja õpilase abistamiseks.</p>	<p>kogu poolaasta</p>	<p>õppealajuhataja</p>	<p>õpetajad ja klassijuhatajad</p>
<p>7. Esimesest koolipäevast alates alustada võitlust teiseks aastaks klassi jäämise vastu. Mahajääjaile organiseerida abi kohe õppeaasta algusest. Juba esimestel koolipäevadel näidata õpilastele lüngad nende teadmistes ja asuda viivitamata lünkade likvideerimisele, organiseerides klassides täiendavaid tunde ja konsultatsiooni ainete järgi.</p>	<p>kogu poolaasta</p>	<p>õppealajuhataja</p>	<p>õpetajad</p>
<p>8. Kõikidel õpetajatel töötada rohkem õpilaste suulise ja kirjaliku väljendusoskuse arendamise ning sõnatagavara täiendamise alal. Õpetada õigesti hääldama ja kirjutama iga uut terminit, õigesti mõistma tema sisu.</p>	<p>kogu poolaasta</p>	<p>õppealajuhataja</p>	<p>õpetajad</p>
<p>9. Kogu kollektiivil rangelt jälgida kooli ortograafilist režiimi ja olla nõudlik õpilaste vihikute suhtes.</p>	<p>kogu poolaasta</p>	<p>õppealajuhataja</p>	<p>õpetajad</p>
<p>10. Organiseerida süstemaatilist klassivälisest lugemist ja pidada konkreetset arvestust selle kohta.</p>	<p>kogu poolaasta</p>	<p>õppealajuhataja</p>	<p>õpetajad ja klassijuhatajad</p>
<p>11. Jätkata tööd õpilasarvingides õpilaste silmaringi laiendamiseks, õppetundides saadud teadmiste süvendamiseks ja praktikas rakendamiseks.</p>	<p>kogu poolaasta</p>	<p>õppealajuhataja</p>	<p>õpetajad-ringijuhatajad</p>
<p>12. Igal õpetajal organiseerida oma aine süvendamiseks klassivälisest tööd, kasutades selleks mitmesuguseid võimalusi (ringitöö,</p>	<p>kogu poolaasta</p>	<p>õppealajuhataja</p>	<p>õpetajad</p>

1	2	3	4
vestlused, pioneerikoondused, näitused, ekskursioonid).			
13. Taotella täielikku kontakti sugulaste (matemaatika, füüsika, keemia jne.) õpetamisel.	kogu poolaasta	õppealajuhataja, ainekomisjonide esimehed	õpetajad
14. Jätkata õppevahendite ja raamatukogu täiendamist iga aine alalt. Erilist tähelepanu pöörata meetodilise nurga täiendamisele. Taotella, et meetodiline nurk oleks kooli meetodilise töö ja kogemuste vahetamise tsentrumiks. ²	kogu poolaasta	direktor, õppealajuhataja	õpetajad
15. Jätkata eelmise aasta eeskujul eesrindlike õpilaste ja parimate koolitöötajate fotode asetamist autahvilile.	iga veerandi lõpul	õppealajuhataja, direktor	õpet. Rita Sermat
16. Organiseerida mitmekesiseid huvitavaid väljapanekuid vitriinides (pioneeride laagris valmistatud tööd, kolleksioonid, uued õppevahendid jne.). (Vitriiniväljapanekute kalenderplaan on koostatud eraldi.)	iga kahe nädala tagant	õppealajuhataja	õpetajad
17. Nädala jooksul puudulikke hindede saanud õpilaste operatiivseks arvestamiseks jätkata eelmise aasta eeskujul sellekohaste erilehekete täitmist igal laupäeval. Saadud andmeid kasutada õppealajuhatajal ja direktoril, klassijuhatajatel, komsomoli- ja pioneeraktiivil puudulikult edasijõudvate õpilaste abistamise organiseerimiseks.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	klassijuhatajad
18. Organiseerida tööd õpilasreeglite tundmaõppimise alal, rakendades selleks mitmesuguseid massilise ja individuaalse töö vorme. Kasutada ka oma kooli ja teiste koolide parimate klassijuhatajate kogemusi.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	klassijuhatajad, õpetajate, õpilaste ja lastevanemate aktiiv

² Meetodilisel kabinetil või nurgal on täita suur osa õpetaja abistamisel meetodiliste materjalidega. Selline kabinet või nurk peab tingimata olema igal koolil. Selle organiseerimise peab olema direktori südamelähedaseks asjaks.

Meie kooli meetodiline nurk on organiseeritud raamatukogu juurde, kus tema täiendamise ja väljaarendamisega tegelevad raamatukoguhoidja ja õpetajate aktiiv. Siin tehakse erakordselt väärtuslikku tööd: kogutakse ja uuritakse parimate õpetajate töökogemusi, propageeritakse neid, valitakse õpetajaile hädavajaliku meetodilist ja teatmekirjandust. Siia koondatakse kooli tellitud ja olemasolev meetodiline kirjandus ja kooli parimate õpetajate esiletõstmist vääriavad tööplaanid, tunnikonspetid ja muu materjal. Siin asub ka kartoteek kooli ja linna pedagoogilise kabineti õppevahendite kohta.

Nõudlikkuse kõrval õpetaja töö vastu püüame ka õpetajaid abistada näitliku materjali ja meetodilise kirjanduse hankimise kergendamisega.

Sel eesmärgil toimubki koolile tellitud ajakirjanduse ja meetodilise kirjanduse pidev bibliografeerimine. Iga äsjailmunud ajakirjanumbri tähtsate artiklite (kooli seisukohalt) pealkirjad kirjutatakse eri kaardikesele viitega artikli asukohale ajakirjas. See kaardike asetatakse õpetajate tuppa erilise tahvli „Uudiseid meetodika alalt“ taskusse. Et igale taskule on kirjutatud, mis aine alalt see kaardikesi sisaldab, võib õpetaja hõlpsasti tutvuda kooli meetodilisse nurka saabunud uudisartiklitega.

1	2	3	4
19. Korrapidamist vahetundidel organiseerida ka käesoleval aastal Leningradi koolide eeskujul, s. o. brigaadide kaupa.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	õpetajate ja õpilaste aktiiv
20. 1.—4. kl. õpilastele organiseerida plaanikindlalt tänavliiklemise reeglite õpetamist (vestlused, näitl. jalutuskäigud jne.)	kuni 25. septembrini	õppealajuhataja	1.—4. kl. juhatajad
21. Läbi viia 7-ndate klasside õpilastega direktori ja õppealajuhataja juuresolekul vestlus teemal „Õppetöö ja käitumise organiseerimine lõppklassis“.	septembris	direktor, õppealajuhataja	klasside juhatajad
22. Ette valmistada ja korraldada 7-ndate klasside õpilaste ja varemil aastail lõpetanute kohtumisõhtu. Edaspidi selline kohtumisõhtu peaks kujunema traditsiooniks.	21. oktoobril	direktor, õppealajuhataja	7-ndate kl. juhatajad
23. Süstemaatiliselt kasvatada õpilastes armastust töö vastu. Praktiseerida ülesannete andmist üksikutele klassidele, komsomoligruppidele, pioneerisalkadele ja ka üksikutele õpilastele: klasside eest hoolitsemine (kaunistamine), hoolitsus lillede ja loomade eest, abi koolikohustuse täitmisel, abi haigele õpetajale või kaasõpilasele (kui pole tegemist nakkushaigusega), šeflus Isa- maasõja invaliidi üle ja teised tööd.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	klasside juhatajad
24. Püsivalt sisendada lastesse sanitaarhügieenilisi harjumusi.	kogu poolaasta	kooliarst, klassijuhatajad	õpilaste sanitaaraktiiv
25. Uurida õpilaste kalduvusi ja võimeid ning teha vajalikku tööd hästi edasijõudvate õpilastega.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	õpetajad, klassijuhatajad
26. Vestluste, ettekannete ja seinalehe kaudu arendada õpilaste esteetilist maitset. Kasvatada õpilasi nõukogude ilukirjanduse positiivseid kangelasi eeskujuks seades.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	klassijuhatajad

Juhendeid töö planeerimiseks üksikute õppeainete järgi.

Järgnevalt on üldplaanis antud juhendeid iga õppeaine kohta, mis aineõpetajatel tuleb võtta arvesse ainealaste tööplaanide koostamisel. Toome siin näitena geograafia.

Urituse nimetus ja motiveering	Täitmise tähtaeg	Täitmise eest vastutav isik	Ulesande täitmisest võtavad osa
1	2	3	4
1. Geograafia õpetamisel käsitleda õigeaegselt kaasaegseid aktuaalseid probleeme ja taotella, et õpilased ei piirduks ainult tunnis saadud ja õpikus toodud materjali	kogu poolaasta	õppealajuhataja	geograafiaõpetajad

1	2	3	4
tundmisega, vaid täiendaksid oma teadmisi ajakirjanduse (lasteajalehed ja -ajakirjad) lugemise ja raadiokuulamise. Süstemaatiliselt juhtida klassiväliselt lugemist antud aine alal.			
2. Taotella eeskujulikke kaarditundmist ja oskust kasutada geograafilisi termineid läbivõetud kursuse ulatuses. Arendada õpilaste väljendusoskust.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	geograafiaõpetajad
3. Organiseerida klassiväliselt abi õpilastele, kes ei tulnud toime programmimaterjali omandamisega.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	õpetajad
4. Tugevamalt äratada õpilastes armastust oma Nõukogude kodumaa vastu, organiseerides laialdasemalt õpilaste loomingulist iseseisvat tööd meie kodumaa ja tema rikkuste tundmaõppimisel. Kasutada sellel eesmärgil ka jutustavat kaarti („Õppigem tundma oma suurt kodumaad“). Jutustava kaardi temaatika ja kalenderplaan on koostatud eraldi.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	geograafiaõpetajad
5. Kõikides klassides kasutada laialdaselt ekskursioone ja kinotunde.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	geograafiaõpetajad
6. Klassivälise töö korras jätkata kooli geograafilise väljaku kujundamist ja sisustamist.	kogu poolaasta	õppealajuhataja direktor	geograafiaõpetajad, õpilaste ja lastevanemate aktiiv

III. KLASSI- JA KOOLIVÄLINE TÖÖ.

Urituse nimetus ja motiveering	Täitmise tähtaeg	Täitmise eest vastutav isik	Ülesande täitmisest võtavad osa
1	2	3	4
1. Organiseerida ja planeerida mitmesuguseid klassi- ja kooliväliseid üritusi nii, et need soodustaksid õpilaste ideelis-poliitilist kasvatust, süvendaksid nende üldhariduslikke teadmisi, arendaksid nende loomingulisi andeid, kuid ei muutuks õpilastele koormavaks.	kogu poolaasta	direktor, õppealajuhataja	klassijuhatajad, õpilaskomitee, komsomoli algorganisatsioon, pioneerimaleva nõukogu ringide juhatajad-õpetajad
2. Teostada plaanipäraselt huviringide tööd. Ringide töötulemused vormistada albumite, näituste, seinalehe artiklite jne. näol. Ringide töö kohta pidada pidevalt päevikut.	alates 15. septembrist	õppealajuhataja	juhatajad-õpetajad
3. Plaanikindlalt juhtida kooli lektoriumi tööd 5.—7. klassi õpilastele. Üritusi teostada 2 korda kuus. Ettekannete teemadeks	alates 1. okt.	õppealajuhataja	õpetajate aktiiv

1	2	3	4
planeerida poliitilisi, aga ka huvitavaid populaarteaduslikke teemasid. (Lektoriumi tööplaan on koostatud eraldi.)	1 kord nädalas	õppealajuhataja	klassijuhatajad, raamatukoguhoidja
4. Teostada igas klassis süstemaatiliselt ajalehtede lugemist (arvestades klassi ja vanust) sellele järgneva vestlusega üksikute artiklite kohta.	kogu poolaastas 1 kord nädalas	õppealajuhataja	Rein Pirk, klasside juhatajad, õpilaskomitee, komsomolija pioneeriaktiiv
5. Seinalehte välja anda klasside järgi. Pärast seda, kui iga klass on välja andnud vähemalt ühe numbrit, organiseerida seinalehtede ülevaatenäitus. Paremad numbrid premeerida. Parimad artiklid ja materjalid säilitada ning vormistada albumiks.	kogu poolaasta	fotoringi juhataja	fotoringi liikmed
6. Fotoringil valmistada ülesvõtteid tähtsamatest koolielu sündmustest ja saadud materjalide põhjal anda välja fotoleht. Fotolehe parimad fotod säilitada kooli fotoalbumis.	kogu poolaasta	direktor, õppealajuhataja	klassijuhatajad, õpilaste aktiiv, vanempioneerijuht
7. Panna suurt rõhku kultuurihommikute, aktuste, koosviibimiste jne. hoolikale ettevalmistamisele, sisukusele ja ideelis-poliitilisele tasemele. (Nende ürituste kalenderplaan on koostatud eraldi.)	kogu poolaasta	raamatukoguhoidja	raamatukogu aktiiv
8. Kooli raamatukogu ja lugemislaua töö allutada õppe-kasvatustsükli parandamise ja õppeedukuse tõstmise nõudele. Raamatukogu tööplaanis ette näha: a) möödunud õppeaasta töö positiivsete külgede süvendamine ja arendamine; b) jätkata tööd raamatukogu aktiivi kasvatamise ja suurendamise alal; c) ilmuvad uudisteosed suunata kiiresti õpilashulkadesse; d) kord kuus tutvustada õpetajaid uute kirjandusteoste sisu ja tähtsusega; e) organiseerida õpilastele uudisteoste tutvustamiseks lugemistunde; f) organiseerida lugejate-õpilaste kohtumisi Tartus elavate kirjanikega.	alates 1. okt.	õppealajuhataja	Artur Kink ja Liina Lehis
9. Teostada plaanikindlalt vabatahtlike ühingute (Punane Rist jne.) tööd.	alates 1. dets.	õppealajuhataja	õpetajad, klassijuhatajad, õpilaskomiteeorganisatsioonid
10. Õigeaegselt alustada ettevalmistusi talviseks koolivaheaja veetmiseks. Töö planeerida kalendaarses operatiivplaanis.	alates 1. sept.	õppealajuhataja	vanempioneerijuht, õpetajate ja õpilaste aktiiv
11. Sisse seada klassivälise ürituste päevik.			

1	2	3	4
12. Põhilised koolivälised üritused planeerida õppeveerandite kaupa. Plaan kinnitatult välja panna mõni päev enne selle kehtivuse algust.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	vanempioneerijuht, õpetajate aktiiv
13. Kõik klassivälised üritused organiseerida õpilasorganisatsioonide (komsomoli algorganisatsiooni, õpilaskomitee, pioneermaleva) jõududega, samuti kasutada õpetajate ja lastevanemate abi. Klassiväliste ürituste kaudu kasvatada õpilaste initsiatiivi ja organiseerimisvõimet.	kogu poolaasta	õppealajuhataja	õpetajad, klassijuhatajad, vanempioneerijuht, õpilaste aktiiv
14. Kõik ülaltoodud üritused peavad peegelduma õpilasorganisatsioonide tööplaanides ja need tuleb õigeaegselt teostada.	kogu poolaasta	direktor, õppealajuhataja	õpetajad ja klassijuhatajad
15. Katseasjanduse organiseerimine kooli-aias planeerida loodusõpetuse tööplaani juures.	sügisperioodil	õppealajuhataja	looduslooõpetajad

IV. KLASSIJUHATAJA TÖÖ.

Ürituse nimetus ja motiveering	Täitmise tähtaeg	Täitmise eest vastutav isik	Ulesande täitmiseks võtavad osad
1	2	3	4
1. Iga-le klassile määrata klassijuhataja, arvestades õpilaste vanust ja arenguastet. Silmas pidada, et klassijuhataja saaks oma klassiga edasi minna võimalikult kooli lõpuni.	1. sept.	direktor	õppealajuhataja ja õpetajate aktiiv
2. Uue klassi saanud klassijuhatajatel õppida tundma selle klassi õpilaste kollektiivi ka möödunud aasta dokumentide põhjal. See kergendab edasist õpilaste tundmaõppimist isiklike tähelepanekute najal ja kasvatustöö teostamist vajalikul tasemel.	15. aug. — 10. sept.	õppealajuhataja	uued klassijuhatajad
3. Igal klassijuhatajal olgu järgmised tööplaanid: a) õppe-poolaasta kasvatustöö plaan ja b) kalendaarne operatiivplaan iga nädala kohta. Töö planeerimisel lähtuda ajakirjas „Nõukogude Kool“ nr. 8, 1950. a. avaldatud T. Artemenko artiklist ja käesolevas kooli üldplaanis klassijuhatajale määratud ülesannetest. Kasvatustöö plaanides üksikasjaliselt näidata:	15. septembriks	õppealajuhataja	klassijuhatajad

1	2	3	4
<p>a) kuidas realiseeritakse klassi elus ULKNU XI kongressi otsuseid;</p> <p>b) kuidas organiseeritakse ettevalmistusi Oktoobrirevolutsiooni 33. aastapäevaks;</p> <p>c) milliseid konkreetseid abinõusid nähakse ette oma klassi õpilaste käitumise ja õppeedukuse igapäevase jälgimise teostamiseks klassijuhataja poolt;</p> <p>d) kuidas teostatakse laste tundmaõppimist;</p> <p>e) kuidas kujundatakse tervet lastekollektiivi ja õpilaste õiget avalikku arvamist;</p> <p>f) kuidas osutatakse abi pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonile;</p> <p>g) kuidas peetakse kontakti lastevanematega.</p> <p>Plaanide koostamisel vältida õpilaste ülekoormamist õppetööga mitte seoses olevate üritustega, arvestada õpilaste ealisi ja arengulisi iseärasusi, kasutada vestlusteks teemasid, mis on lähedased õppeprogrammile. (Soovitavate teemade nimestik eraldi.)</p> <p>4. Esimesel pedagoogikanõukogu koosolekul võtta päevakorda 1. õppe-poolaasta kasvatustöö plaanide arutelu.</p>	september	direktor	õppealajuhataja, klassijuhatajad

V. KOMSOMOLI- JA PIONEERIORGANISATSIOONI NING ÕPILASKOMITEE TÖÖ.

Urituse nimetus ja motiveering	Täitmise tähtaeg	Täitmise eest vastutav isik	Ulesande täitmisest võtavad osa
1	2	3	4
<p>1. Teha ettevalmistusi õpilasorganisatsioonide aruande-valimiskoosolekute läbi viimiseks: a) pioneerirühmade nõukogud — kuni 18. sept.; b) pioneerimaleva nõukogu — kuni 21. sept.; c) komsomoli algorganisatsiooni sekretäri valimine — kuni 28. sept.; d) klassiorganisaatorite valimine — kuni 20 sept.; e) õpilaskomitee valimine — kuni 25. sept.</p>	5.—29. sept.	direktor, õppealajuhataja, vanempioneerijuht	õpilasaktiiv, klassijuhatajad, rühmanõukogude esimehed, malevanõukogu esimees, kommunistlikud noored, klassiorganisaatorid, õpilaskomitee esimees

1	2	3	4
<p>2. Uestivalitüd õpilasaktiivi liikmeile korraldada 2-päevane seminar, et tutvustada neile, kuidas teha plaanipärast tööd õpilashulkadega.</p>	kuni 1. okt.	õppealajuhataja	vanempioneerijuht, õpetajate ja õpilaste aktiiv
<p>3. Õpilasorganisatsioonidel töötada poolaasta- ja kuuplaani alusel. Plaanid koostada kooli üldplaani, ULKNU XI kongressi otsuste ja õpetajate augustikuu nõupidamise otsuste põhjal.</p>	iga kuu 1. kuupäevaks	õppealajuhataja	vanempioneerijuht, komsomoli algorganisatsiooni sekretär, õpilaskomitee esimees, pioneermaleva nõukogu esimees
<p>4. Et kindlustada ja kasvatada komsomoli algorganisatsiooni kui noorsoo poliitilist juhti, alustada kõiki ühiskondlik-poliitilisi ja muid tähtsamaid üritusi komsomoli algorganisatsioonist.</p>	kogu poolaasta	direktor, õppealajuhataja	kogu kooli pedagoogiline kollektiiv
<p>5. Komsomoli algorganisatsiooni tööplaanis peale muude ürituste ette näha:</p>	kogu poolaasta	direktor, õppealajuhataja	algorganisatsiooni sekretär, õpetajate aktiiv
<p>a) Vanematest kommunistlikest noortest agitkollektiivi moodustamine. Igal agitaatoril esineda 1 kord nädalas enne esimest tundi mõnes klassis (alates 4-ndatest) poliitinformatsiooniga välis- või sisepoliitilisest olukorrast. Enne esinemist instrueerida agitkollektiivi, Agitaatori esinemist kontrollib ja hindab esimesse tundi minev õpetaja.</p>			
<p>b) Side mõne teise kooli kommunistlike noortega (ühised koosolekud, konverentsid, vastastikune abi õppeülesannete ettevalmistamisel, ühised ekskursioonid jne.).</p>			
<p>6. Pioneeriorganisatsiooni tööplaanis peale muude ürituste käesoleval aastal veel ette näha:</p>	kogu poolaasta	direktor, õppealajuhataja	vanempioneerijuht
<p>A. Instrueerimiskoosolekud rühmanõukogu esimeestele ja salgajuhtidele praktilistel teemadel, näiteks: a) rühmanõukogu esimehe tähtsus rühmas ja klassis; b) kuidas organiseerida rühmakoosolekuid; c) kuidas töötada salgaga; d) minu kogemusi töös salgaga jne.</p>			
<p>B. Lahtised koondused.</p>			
<p>C. Kohtumised vanade bolševikega ja isikutega, kes isiklikult on kokku puutunud Lenini, Stalini, Kirovi ja bolševike partei ning Nõukogude valitsuse teiste juhtivate seltsimeestega.</p>			

1	2	3	4
7. Alustada ja jätkata kooli pioneerima-leva ajaloo kirjutamist.	kogu pool- aasta	vanempio- neerijuht	pioneeriak- tiiv
8. Õpilaskomitee sektorite juhtidel klas- sijuhatajate abil korraldada igas kuus klas- siorganisaatori seminarid teemadel: a) klassiorganisaatori tööplaan, b) võitlus kõrge õppeedukuse eest, c) kuidas ette valmis- tada ja läbi viia klassi koosolekut ja d) klassiorganisaatori töö klassi aktiiviga jne.	kogu pool- aasta	õppealaju- hataja	õpilaskomitee õpilaskomitee
9. Õpilaskomiteel jälgida korrapidajate brigaadide tööd ja organiseerida võistlust parima korrapidaja-brigaadi nimele.	kogu pool- aasta	õppealaju- hataja	õpilaskomitee esimees
10. Õpilaskomiteel organiseerida klassi- ruumide akteerimist ja üleandmist klassi- dele õppeaasta algul.	kuni 10. sept.	direktor, õppealaju- hataja	klassijuha- tajad, ma- jandusju- hataja jt.
11. Eriti hoolikalt planeerida töö kom- munistlike noorte ja pioneeridega klassis, kuna just töö klassis on otsustav tähtsus kommunistlike noorte ja pioneeride käitu- mise, õppeedukuse ja ühiskondliku aktiiv- suse kujunemisele.	kogu pool- aasta	direktor, õppealaju- hataja	klassijuha- tajad
12. Õpilaskomiteel organiseerida kooli seinalehes kirjutusi õpilasreeglite täitmi- sest.	kogu pool- aasta	Rein Pirk ja õpilas- komitee esimees	õpilaskomitee

VI. KOOLI SIDE LASTEVANEMATE JA ELANIKKONNAGA.

Ürituse nimetus ja motiveering	Täitmise tähtaeg	Täitmise eest vastu- tav isik	Ulesande täitmisest võtavad osa
1	2	3	4
1. Korraldada lastevanemate aktiivi koos- olek, mille päevakorras on kooli direktori aruanne möödunud õppeaasta töötulemus- test ja 1950./51. õ.-a. ülesannetest.	kuni 25. sept.	direktor, lastevane- mate komi- tee esimees	lastevane- mate aktiiv
2. Korraldada lastevanemate koosolekud klasside kaupa järgmise päevakorraga: a) käesoleva õppeaasta ülesanded ja kooli nõuded lastevanematele; b) õpilase kodune režiim.	kuni 1. nov.	klassi- juhatajad	lastevane- mate aktiiv
3. Lastevanemate komiteel töötada õppe- poolaastaks koostatud plaani järgi. Plaanis peab olema ette nähtud: a) komitee koos- olekute ja aktiivi koosolekute kalender- plaan konkreetse päevakorraga; b) abi koolile õppe-kasvatustöös, c) ULKNU XI	kogu pool- aasta	direktor, lastevane- mate komi- tee esimees	lastevane- mate aktiiv

1	2	3	4
<p>kongressi otsuste elluviimine kooli elus;</p> <p>d) töö pedagoogilise propaganda alal;</p> <p>e) töö koolikohustuse täitmisel.</p> <p>4. Pedagoogilist propagandat teostada lastevanemate koosolekul klasside kaupa, mis toimugu vähemalt kord õppeveerandis, ja linna raadio-translatsioonivõrgu kaudu. Kasutada selleks järgmist temaatikat:</p> <p>a) Õpilase süsteemikindel kodune päeva-režiim soodustab õppeedukust ja kasvatust;</p> <p>b) Kasvatage lastes armastust lugemise vastu; c) Vanemate isiklik eeskuju — parim laste kasvataja jne.</p>	kogu pool-aasta	direktor, klassijuhatajad	klassijuhatajad, õpetajad

VII. KOOLI JUHTIMINE JA KONTROLL.

Urituse nimetus ja motiveering	Täitmise tähtaeg	Täitmise eest vastutav isik	Ulesande täitmisest võtavad osa
1	2	3	4.
<p>1. Juhtida ja kontrollida õpetajate tööd, toetudes bolševistliku kontrolli printsiipidele ja kasutades Haridusministeeriumi ning haridusosakonna juhendeid.</p> <p>2. Direktoril ja õppealajuhatajal uurida uusi õppeprogramme ja seletuskirju õpetajate töö planeerimiseks ja kontrollimiseks. Õppida tundma uusi õpikuid.</p> <p>3. Instrueerida õpetajaid ja klassijuhatajaid õppe-kasvatustöö ja teiste plaanide koostamiseks käesoleval õppeaastal.</p> <p>4. Õppe- ja kasvatustöö, ainekomisjonide, raamatukogu jt. tööplaanid kontrollida ja kinnitada.</p> <p>5. Esimestest õppepäevadest alates võtta erilise tähelepanu ja kontrolli alla need õpilased, kelle teadmistes esineb olulisi puudusi. Õpetajatel tuleb koostada konkreetsete abinõude plaan nende lünkade täitmiseks.</p> <p>6. Esimestest õppepäevadest alates asuda iga õpetaja õppe-kasvatustöö plaanipärasele kontrollimisele ja uurimisele, et: a) anda nõrgematele õpetajatele õigeaegselt abi ja b) välja selgitada kooli parimate õpetajate positiivsed kogemused.</p> <p>Tundide külastamisel ja nende analüüsimisel pöörata erilist tähelepanu tunni ideelisusele, õpetuse parteilisusele ja</p>	<p>kogu pool-aasta</p> <p>uute programmide saamise momendist</p> <p>kuni 1. sept.</p> <p>kuni 15. sept.</p> <p>kuni 15. sept.</p> <p>alates 4. sept.</p>	<p>direktor, õppealajuhataja</p> <p>direktor ja õppealajuhataja</p> <p>direktor, õppealajuhataja</p> <p>direktor</p> <p>õppealajuhataja</p> <p>direktor ja õppealajuhataja</p>	<p>ainekomisjonide esimehed, vanemad õpetajad</p> <p>õpetajad, klassijuhatajad</p> <p>õppealajuhataja</p> <p>õpetajad, klassijuhatajad</p> <p>vanemad õpetajad</p>

1	2	3	4
<p>teaduslikkusele. Selgitada, kuidas kasvatatakse õpilastes: a) kommunistlikke põhimõtteid, b) praktilisi oskusi ja harjumusi, c) loogilist mõtlemist, d) suulist ja kirjalikku väljendusoskust, e) kuidas võideldakse puuduliku edasijõudmise vastu, f) kuidas antakse koduseid ülesandeid, g) kas kasutatakse otstarbekalt õppetunni iga minutit ja h) kas rakendatakse õpilaste teadmiste hindamisel õiget süsteemi jne.</p>			
<p>7. Tundide külastamisel praktiseerida suulist ja kirjalikku küsitlemist õpilaste teadmiste kvaliteedi selgitamiseks. Kontrollimise tulemused fikseerida ja läbi arutada pedagoogikanõukogu ja ainekomisjonide koosolekutel.</p>	kogu poolaasta	direktor ja õppealajuhataja	ainekomisjonide esimehed
<p>8. Esialgseks tutvumiseks külastada esimest aastat meie koolis töötavate õpetajate tunde.</p>	1. okt. 1. sept. —	direktor, õppealajuhataja	
<p>9. Teostada plaanipäraselt kõikide õpetajate töö igakülgset kontrolli. Sel puhul kontrollida õpetaja kogu tööd: õppe- ja kasvatustööd, enesetäiendamistööd, ühiskondlikku tööd jne.</p>	kogu poolaasta	direktor, õppealajuhataja	
<p>Kõrvuti igakülgse kontrolliga teostada süstemaatiliselt kogu õppeaasta vältel üksikute õpetajate ühekordseid tundide külastamisi.</p>			
<p>10. Külastada iga õpetaja teatud tunde korduvalt, et selgitada ühekordsel ja süvendatud kontrollimisel antud näpunäidete täitmist, samuti eesmärgiga kontrollida, kuidas edeneb programmide läbitöötamine.</p>	kogu õppeaasta	direktor, õppealajuhataja	
<p>11. Kutsuda aeg-ajalt õpetajaid ja teisi koolitöötajaid direktori või õppealajuhataja juurde vestlusteks enesetäiendamise, õppe-kasvatustöö jt. plaanide täitmise küsimustes.</p>	kogu poolaasta	direktor ja õppealajuhataja	
<p>12. Üksikutele õpetajatele antud õppekasvatustööga ja kooli ühiskondliku eluga seotud ülesannete kontrollimisele kaasa tõmmata ka kooli ametiühingukomitee.</p>	kogu poolaasta	direktor, õppealajuhataja	ametiühingukomitee liikmed
<p>13. Võitluse mahajäämisega õppetöös pöörata sel aastal erilist tähelepanu klassija õpilaspäevikute pidamisele, mis on põhilised dokumendid programmide täitmise, tundidest osavõtu, koduste ülesannete andmise ja õpilaste teadmiste hindamise kontrollimiseks.</p>	kogu poolaasta	direktor, õppealajuhataja	klassijuhatatud ja õpetajad
<p>14. Direktoril ja õppealajuhatajal kontrollida klassipäevikuid mitte harvemini</p>	kogu poolaasta	direktor, õppealajuhataja	klassijuhatatud

1	2	3	4
<p>kui 1 kord kuus, kusjuures kontrolli tulemused teha õpetajaskonnale üldiselt teatavaks.</p>			
<p>Klassijuhatajatel kontrollida õpilaspäevikuid kord nädalas, õppealajuhatajal valiku järgi mitte harvemini kui 1 kord veerandaastas.</p>			
<p>15. Vajaduse järgi läbi vaadata eesti ja vene keele, matemaatika ja võõrkeele viihikud. Kohustuslikult läbi vaadata kõik kontrolltööd. Kontrolli tulemused avaldada õpetajaskonnale.</p>	kogu poolaasta	õppealajuhataja	ainekomisjonide esimehed
<p>16. 1. — 4. kl. kaks korda õppepoolaastas kontrollida lugemisoskust, ükskordühte ja arvutamist.</p>	novembris ja detsembris	õppealajuhataja	algõpetuse komisjoni esimees
<p>17. Õppealajuhatajal organiseerida 1. — 4. kl. kontrolltöö eesti ja vene keeles ning aritmeetikas. Nõrgemad õpilased võtta eriarvele nende edasise töö süstemaatiliseks kontrollimiseks.</p>	1. õppeveerandi algul	õppealajuhataja	vanemad õpetajad
<p>18. 5.—7. kl. organiseerida kontrolldiktaadid eesti ja vene keeles. Nõrkade klasside ja õpilaste suhtes võtta tarvitusele vajalikud abinõud.</p>	2. õppeveerandi algul	õppealajuhataja	vanemad õpetajad
<p>19. Õpetajate kollektiivi igapäevase juhtimise ja kontrollimise kõrval pöörata erilist tähelepanu kontrolli ja juhtimise organiseerimise põhilisele lülile — pedagoogikanõukogule.</p>	kord kuus	direktor	õpetajate aktiiv
<p>Peale instruktivsete ja organisatsiooniliste ettekannete arutada sel poolaastal pedagoogikanõukogus läbi tema kalenderplaanis ettenähtud kasvatuslikud teemad. (Need leiduvad lisas.)</p>			
<p>20. Täienduseks pedagoogikanõukogule organiseerida klassijuhatajate nõupidamisi, kus peale jooksvate organisatsiooniliste ja instruktivsete küsimuste läbi arutada järgmised küsimused:</p>	1 kord kuus	õppealajuhataja	klassijuhatajad
<p>a) Kuidas mina võitlen oma klassi püsivate teadmiste ja kõrge õppeedukuse eest.</p>			
<p>b) Mõningate klassijuhatajate kasvatus-töö plaanide ja nende põhjal toimuva töö analüüsimine.</p>			
<p>c) Klassijuhataja side õpilasorganisatsioonidega.</p>			
<p>d) Kuidas mina valmistan klassi ette pioneerikoonduseks.</p>			
<p>21. Kooli tööplaani kõikide osade õigeaegseks ja kvaliteetseks täitmiseks koostada kalendaarne plaan kuude kaupa. Kuuplaani järkjärgulist täitmist kontrollida igal nädalal (laupäeviti).</p>	kogu poolaasta	direktor	

1	2	3	4
<p>Plaani täitmise kontrollimiseks kutsuda direktori juurde õppealajuhataja, majandusjuhataja, mõnikord ka teised koolitöötajad, nagu: ametiühingukomitee esimees, ainekomisjonide esimehed, vanempioneerijuht, raamatukoguhoidja, vastutav korrapidaja jt. töötajad.</p> <p>Nendel direktori juures toimuvatel nõupidamistel kontrollida, mis ja kuidas on tehtud nädala (või aruandeperioodi) jooksul, mis tuleb teha järgmisel nädalal, arutada kiiret lahendamist nõudvaid küsimusi.</p> <p>Kohest lahendamist nõudvate küsimuste arutamiseks kokku kutsuda erakorralisi nõupidamisi.</p> <p>22. Hoolikalt kontrollida kooli asjaajamist ja dokumentatsiooni ning raamatupidamist.</p>	kogu pool-aasta	direktor	õppealajuhataja, majandusjuhataja ja kompetentsed õpetajad

VIII. METOODILINE TÖÖ JA ÕPETAJATE KVALIFIKATSIOONI TÖSTMINE.

Urituse nimetus ja motiveering	Täitmise tähtaeg	Täitmise eest vastutav isik	Ulesande täitmisest võtavad osa
1	2	3	4
1. Esimestest õppepäevadest alates alustada tööd ainekomisjonides.	1. sept alates	direktor, õppealajuhataja	ainekomisjonide esimehed
2. Määrata ainekomisjonide esimeesteks: a) algõpetuse komisjon — Helene Beiman, b) vene keele komisjon — Mall Tarna, c) matemaatika-füüsika komisjon — Valentin Marvet, d) eesti keele, kirjanduse ja ajaloo komisjon — Rein Pirk ja e) loodusõpetuse-geograafia komisjon — Artur Kink.	1. sept	direktor	
3. Ainekomisjonidel pidada koosolekuid mitte harvemini kui 1 kord kuus vastavalt 15. sept. koostatud poolaasta-plaanile.	kogu pool-aasta	õppealajuhataja	ainekomisjonide esimehed
4. Ainekomisjonide tööst tuleb osa võtta ka algklasside vastavate ainete õpetajatel.	kogu pool-aasta	õppealajuhataja	õpetajad
5. Ainekomisjonidel töötada tihedas kontaktis linna pedagoogilise kabinetiga ja kooli metoodilise nurgaga.	kogu pool-aasta	õppealajuhataja	ainekomisjonide esimehed
6. Ainekomisjonides käsitleda järgmisi küsimusi: a) riiklike programmide ja seletuskirjade uurimine, uute õpikute ja õppevahenditega tutvumine;	kogu pool-aasta	õppealajuhataja, ainekomisjonide esimehed	ainekomisjonide liikmed

1	2	3	4
<p>b) õppematerjali ratsionaalsem planeerimine;</p> <p>c) tundideks ettevalmistamise meetodikast ja süsteemist;</p> <p>d) koduste ülesannete andmise meetodikast;</p> <p>e) kuidas organiseerida õppe- ja kasvatustööd istumajäänutega ja nõrgalt edasi jõudvate õpilastega;</p> <p>f) õpilaste iseseisvate tööde meetodikast ja vormidest;</p> <p>g) näitlikkusest õppetunnis, kitsasfilmi, diapositiivide ja ekskursioonide rakendamisest;</p> <p>h) õpilaste teadmiste hindamise süsteemist;</p> <p>i) ühiskondlik-poliitilise kirjanduse lugemine, uusimate saavutustega tutvumine nõukogude teaduses ja tehnikas, ent samuti kunsti ja lastekirjanduse alal.</p>			
<p>7. Õppe-poolaasta jooksul korraldada lahtisi tunde järgmiste küsimuste uurimiseks (materjalid anda metoodilisele nurgale säilitamiseks): a) tähelepanu kasvatamine, b) ülesannete lahendamise õpetamise metoodika, c) õpilaste iseseisev töö, d) õpilaste kõne arendamine, e) töö vigade parandamise alal, f) läbivõetu kordamine ja kinistamine.</p>	poolaasta jooksul	õppealajuhataja	õpetajad
<p>8. Organiseerida abi noortele kogemusteta õpetajatele. Määrata noorele õpetajale I v k i n a l e šefiks Mall Tarna.</p>	õppeaasta algusest alates	õppealajuhataja	õpetajad
<p>9. Metoodilisel nurgal õppealajuhataja juhendamisel ilmutada sel õppeaastal suurt initsiatiivi ja püsivust õpetajate ja ainekomisjonide töö abistamisel:</p>	poolaasta vältel	õppealajuhataja	raamatu-koguhoidja ja õpetajate aktiiv
<p>a) õigeaegselt hoolitseda näitlike õppevahendite eest;</p> <p>b) omandada ja populariseerida metoodilisi uudisteoseid;</p> <p>c) organiseerida pidevalt näitusi uuest metoodilisest kirjandusest ja läbitöötatud teemadest;</p> <p>d) eeskujulikke kogemusi koguda ja vormistada albumina;</p> <p>e) abistada õpetajaid lahtiste tundide ja esinemiste ettevalmistamisel.</p>			
<p>10. Metoodilise nurga töö paremaks korraldamiseks moodustada aktiiv õpetajatest järgmises koosseisus: Rein Pirk, Hele- ne Beiman, Rita Sermat ja Ilmi Vari.</p>	õppeaasta algusest alates	õppealajuhataja, direktor	õpetajad

1	2	3	4
11. Igal õpetajal olgu oma erialase ja ideelis-poliitilise kvalifikatsiooni tõstmise plaan. (Üksikasjaline plaan on koostatud eraldi.)	15. sept.	direktor	õpetajad
12. Iseseisvalt õppijate plaanide täitmist kontrollida rangelt ja süstemaatiliselt.	poolaasta vältel	direktor	õppealajuhataja
13. Õpetajatel kasutada raamatukogus ja meetoodilises nurgas leiduvat perioodilist kirjandust ja ajalehelõigete mappe.	poolaasta kestel	raamatukoguhoidja	õpetajad

IX. KOOLI ORGANISATSIOONILIS-MAJANDUSLIK TÖÖ.

Urituse nimetus ja motiveering	Täitmise tähtaeg	Täitmise eest vastutav isik	Ulesande täitmisest võtavad osa
1	2	3	4
1. Täiendada õppevahendite kogu.	poolaasta kestel	direktor	majandusjuhataja ja raamatupidaja
2. Remontida õigeaegselt lagunenud õppevahendid ja koolimööbel.	poolaasta kestel	kabinettide juhatajad	majandusjuhataja, õpilaste ja lastevanemate aktiiv
3. Õigeaegselt varuda tinti, kriiti, siis piiritust laboratoorseks töödeks, katseteks tarvisminevaid materjale ja muid esemeid, mis on vajalikud õppeprotsessi laitmatuks kulgemiseks.	poolaasta kestel	majandusjuhataja	õpetajad, administratiiv-tehnilised töötajad
4. Puhastada hoolikalt iga päev kooliruumid.	kogu poolaasta	majandusjuhataja	kooliteenijad
5. Inventeerida kooli varandus.	1. dets.	inventeerimiskomisjoni esimees	inventeerimiskomisjoni liikmed
6. Koostada kooli majandusalane plaan	1. sept.	majandusjuhataja ja raamatupidaja	
1. õppe-poolaastaks, kus ette näha mööbli ja õppevahendite jooksev remont, ehitusmaterjalide ja õppevarustuse hankimine, ettevalmistused koolihoone talvekorda seadmiseks, ettevaatusabinõud tuleõnnetuse vältimiseks, õpilaste koolimajast evakueerimise kord tuleõnnetuse puhul jne.			
7. Õigeaegselt koostada 1951. a. eelarve ja 1950. a. finantsaruanne.	ettenähtud tähtajaks	direktor	raamatupidaja ja majandusjuhataja

Kooli direktor: Juta Kotsar.

TOIMETUSELT.

Tartu IV Seitsmeklassilise Kooli tööplaani puhul märkigem eelkõige selle kooli pedagoogilise kollektiivi õiget arusaamist plaanimise ülisuurest tähtsusest Nõukogudemaa kõigil elualadel, sealhulgas ka õppe-kasvatustöös. Seepärast rõhutataksegi plaanile juurdelisatud selgitavates märkustes, et kõnealune kool „on alati suurt tähelepanu pööranud koolitöö õigeaegsele planeerimisele. Oma töö planeerimine ja hiljem plaani järgi töötamine on saanud meie kollektiivi liikmete eduka töö endastmõistetavaks ja tingimata vajalikuks eelduseks.“

Pole kahtlust, et see õige arusaamine planeerimise suurest tähtsusest nõukogude kooli õppe-kasvatustöös ja erandliku tähelepanu pööramine oma töö läbimõeldud planeerimisele on neid olulisi tegureid, mis on toonud Tartu IV Seitsmeklassilise Kooli vabariigi koolide esiritta.

On tähtis, et see õige arusaamine planeerimise olulisest tähtsusest iga nõukogude kooli töös tungiks ka nendesse vabariigi koolidesse, kus mullu suhtuti planeerimisse kui kõrvalise tähtsusega või koguni kui tarbetusse asjasse.

Hea on kõnealuses plaanis koolikohustuse osa: iga punkt on siin konkreetne, kindla sisuga ja seetõttu kaheldamatult efektiivne. Igast ülesandest plaani selles osas õhkub Tartu IV Seitsmeklassilise Kooli pedagoogide suurt hoolt, armastust ja vastutustunnet koolikohustuse täieliku teostamise eest oma kooli piirkonnas. Lugeja omandab veendumuse, et plaani selle osa täitmisel see ülesanne ka edukalt lahendatakse.

Kohe algul pälvib siin tähelepanu 1. punkt, kust nähtub, et kool kontrollib järjekindlalt oma piirkonna koolikohustuslike laste seisu. Edasi näeme 6. punktis kooli tõsist hoolitsust takistuste ja raskuste väljaselgitamisel ja nende kõrvaldamisel, mis võivad saada komistuskiviks lapse koolitulekule ja tema korralikule kooliskäimisele. 7. punkt kõneleb õpilaste tundideks ettevalmistamise toa töö parandamisele suunatud konkreetsetest abinõudest. Siin tuleb tõsiselt hinnata juba tundideks ettevalmistamise toa olemasolu, mis näitab, et Tartu IV Seitsmeklassilise Kooli kollektiiv näeb pedagoogilisi probleeme oma töös ja oskab leida otstarbekaid teid nende probleemide lahendamiseks. Pole kahtlust, et tundideks ettevalmistamise tuba on paljudele õpilastele teretulnud kohaks, kus nad saavad segamatult töötada ja mida nad seetõttu meelsasti kasutavad. Küllap selle kooli pedagoogid võiksid jutustada mõnestki õpilasest, kes oma puudulikust või nõrgast hindest sai võidu just kõnealuse toa tõttu. Eriti linnakoolide pedagoogid peaksid sellest asjast kõikjal kinni haarama, kus see tuba vähegi korraldada annab.

Hea on siin veel see, et õpilaste varustamisele raamatute ja muude koolitarvetega on mõeldud, kuid sellega alustatakse siiski hilja —

alles üks päev enne tegeliku koolitöö algust. Paljude teiste koolide kogemused kinnitavad, et on kõigiti kohane alustada kooli kaudu õpilaste varustamist raamatute ja muude õppetarvetega juba nädalapäevad enne tegeliku töö algust.

Tööplaani õppe-kasvatustöö osa sisaldab nii tugevaid kui ka nõrku külgi.

Esiletõstmist väärib siin näiteks 3. punkt, kus antakse konkreetseid juhtnõore üksikute õppeainete poolaasta-plaanide koostamiseks ja kus rõhutatakse muuhulgas läbivõetud kursuse süstemaatilise kordamise kõrval jooksva kordamise vajalikkust seoses uue aine käsitlemisega. Teadupärast rakendavadki tublid õpetajad järjekindlalt viimatinimetatud kordamist, mis on nende eduka töö asendamatu tegureid. Õigesti rõhutatakse allpool, et mitmepalgelised klassivälised üritused peavad olema tihedaimas seoses klassis tehtava tööga, peavad süvendama ja laiendama klassis õpitud teadmisi ja oskusi. Plaani selle osa positiivsete külgede hulka kuulub nõukogude koolide praktikas igati läbiproovitud nõue, et võitlust istumajäämisega tuleb alustada esimesest koolipäevast alates (punktid 7 ja 17), ent mitte näit. 3. veerandi lõpust, nagu seda siiski paraku mullu siin-seal esines.

Punkt 14 käsitleb kooli metoodilise nurga täiendamise vajadust, et viimane kujuneks „kooli metoodilise töö ja kogemuste vahetamise tsentrumiks“, nagu osutatakse sama punkti lõpus. Joonealuses märkuses kuuleme lähemalt, mida sisaldab ja kuidas kasutatakse seda metoodilist nurka. Pole vähematki kahtlust, et taoline metoodiline nurk on suuresti abiks igale koolile tema vastutusrikaste ülesannete täitmisel.

Tööplaani selle osa puudusena peame esijoones märkima seika, et siin ei leidu sõnakestki kehalise kasvatuse ülitähtsa küsimuse kohta. Raske on arvata, et kommunistliku kasvatuse nii olulisel alal polegi koolil lahendamist nõudvaid pakilisi ülesandeid, mida peaks kajastama kooli üldplaani.

Edasi on tarbetu nõuda plaani selles osas „tööd õpilasreeglite tundmaõppimise (toimetuse sõrendus) alal“, nagu selgub 18. punktist, vaid kanda see ülesanne plaani klassijuhatajatöö ossa, sest tegelikult ongi klassijuhatajad kõnealuse töö sooritajaiks. Küll on kogu pedagoogilise kollektiivi kohuseks oma tööga süstemaatiliselt kaasa aidata õpilasreeglite nõuete teadlikule täitmisele.

Toodud tööplaani olulisi puudusi on sageli esinev üldsõnalisus, eba-konkreetsus, mis ei suuna ega kohusta õigupoolest millekski.

Eelkõige torkab üldsõnalisus, ent sellega seoses ka pinnapealsus silma plaani sissejuhatuses. Konstateeritakse saavutustena küll pedagoogilise kollektiivi õppe- ja kasvatustöö parandamisele suunatud süstemaatilisi jõupingutusi, kuid meie ei leia midagi lähemat nende jõupingutuste tulemuste kohta peale paljasõnaliste kinnituste, et „viimaste aastate jaoksul on tunduvalt tõusnud ideoloogilise töö tase“.

Veelgi üldisem ja väheütleavam on sissejuhatavas osas puuduste,

veel lahendamist nõudvate põhiülesannete näitamine. Siin piirduakse vaid lakoonilise märkusega, et „möödunud õppeaasta töö tähelepanelik analüüs näitab, et puudusi töös on veel küllalt“. Milles seisnevad kooli põhilised puudused — jääbki selgusetuks.

Niisama on vähe väärtust üldsõnalisel nõudel, et „iga meie kollektiivi liige peab hoolikalt ja kriitiliselt uurima oma senist tööd, tõstma oma poliitilist ja erialast kvalifikatsiooni ning ette valmistuma veel pingutatavamaks võitluseks õppe- ja kasvatustöö taseme edasise tõusu eest“.

Kui jääb lähemalt määramata, mida just on vaja uurida oma senises töös, jääb selle tähtsa ülesande puhul peasi — uurimise objekt — sootuks kindlaks määramata. Ka on ebaefektiivne paljasõnaline nõue tõsta „oma poliitilist ja erialast kvalifikatsiooni“, sest igaühe isiklikud kogemusedki kinnitavad, et niipea kui jääb lahtiseks poliitilise ja erialase kvalifikatsiooni tõstmise konkreetne sisu, s.t. mis probleemid või teosed on vaja läbi töötada, on taoline üritus paljas sõnademäng ega vii asja ainsatki sammu edasi.

Taolist taunitavat üldsõnalisust esineb sissejuhatavas osas veelgi, näit. punktides 2 ja 3, ent mitmeil puhkudel hiljemgi.

Nii nõutakse plaani klassi- ja koolivälise töö osas kooli raamatukogu ja lugemislaua puhul paljasõnaliselt „möödunud õppeaasta töö positiivsete külgede süvendamist ja arendamist (punkt 8), kusjuures ei tehta vähimatki katset möödunud õppeaasta töö positiivsete külgede endi äramärkimiseks.“

Veel härivamat üldsõnalisust kohtame näiteks plaani kaheksanda osa („Metoodiline töö ja õpetajate kvalifikatsiooni tõstmine“) 6. punktis, kus loeme (lõige i): „ühiskondlik-poliitilise kirjanduse lugemine, uusimate saavutustega tutvumine nõukogude teaduses ja tehnikas, ent samuti kunsti ja lastekirjanduse alal.“

Paljasõnaline nõue üldse lugeda ühiskondlik-poliitilist kirjandust on peaaegu võrdne mitte midagi lugemisega. Sedasama peab märkima nõukogude teaduse ja tehnika uusimate saavutustega tutvumise üldsõnalisest nõudest. Siin oleks tulnud tingimata ära näidata, millega just tahetakse tutvuda — vähemasti peamised probleemid.

Tuleks arvata, et ka Tartu IV Seitsmeklassilise Kooli õppejõududel, nagu kõigil vabariigi pedagoogidel, on vaja kõige hoolikamalt tundma õppida seltsimees Stalini äsjaseid klassikalisi töid keeleteaduse küsimustes, ent samuti maailmakuulsa vene füsioloogi akadeemik Pavlovi teadusliku pärandi edasiarendamisele pühendatud teadusliku sessiooni ülikvalikke materjale, siis akadeemik Lõssenko väljapaistvat kirjutust Viljamsi teadusliku pärandi mõningate küsimuste kohta, uut niisutussüsteemi nõukogude niisutus põllunduses jne.

Meie tänase numbri ruum ei luba kõnealuse tööplaani kõiki osi nõutavas ulatuses analüüsida, et nende tugevaid, aga ka mõningaidki nõrku külgi esile tuua. Toimetus on veendunud, et „Nõukogude Kooli“ luge-

jad, eelkõige vabariigi koolide arvukas pedagoogide pere, viivad selle töö suurima eduga lõpule. Aktiviseerida oma lugejaid, ergutada neid veelkordselt kriitilise pilguga oma plaane läbi vaatama, nende võimalikke lünki täitma, neis esineda võivaid puudusi parandama — oligi toimetuse peamine eesmärk Tartu IV Seitsmeklassilise Kooli tööplaani avaldamisel. Ja selleks pakub siintoodud plaan rikkalikku materjali, väärtuslikke mõtteid — nii sisult kui ka ülesehituselt.

Puistu ja iluaed kooliaia lahutamatu osana.

V. TOOM.

„Nõukogude Koolis“ nr. 1, 1949. a. seatakse üles kooliaedade ülesanded, piiritellakse üksikud aiaosad ja antakse neile nõuetekohane sisu. Nimetatud kirjutuses on aga jäänud lähemalt puudutamata koolipuistute ja iluaedade küsimus. Alljärgnevad read tahavadki rõhutada nimetatud aiaosade küllaltki tähtsaid ülesandeid ja käsitleda nende praktilist korraldamist. Kuna puistu ja iluaed moodustavad kooliaia teiste osadega ühtlase terviku, tuleks kooliaia planeerimisel arvestada ka neid osi.

Nõukogude valitsus paneb suurt rõhku rahva tervishoiule, tõstes silmapaistvalt esirinda noorsoo tervishoiu küsimused. Selles mõttes teenindab koolipuistu tähtsal määral õppivat noorsugu. Meie koolihooned, eriti need, mis on hilisemal ajal ehitatud, seisavad sageli lagedal ja on külmade tuulte eest kaitsmata. Koolimajade ümber puhuv tõmbetuul põhjustab nii mõnelgi juhtumil soojast koolimajast väljajoosnud õpilastele külmetushaigusi. Suuremate teede ääres on puistu kaitseks tolmu vastu, eriti põuastel aegadel. Talvel kaitseb ta koolimaja külmade tuulte eest, takistab lumehangede kogumist koolimaja ümbrusse, hõlbustades teede lahtihoidmist ja liikumist.

Koolipuistul ja iluaial on küllaltki hinnatavaid esteetilisi väärtusi. Otstarbeka ja maitseka korralduse juures on koolipuistul ja iluaial suur kasvatuslik mõju õpilastesse. Nagu korralik ja puhas koolimaja, nii ka korralik puistu ja iluaed kasvatavad õpilasi puhtusest ja korrast lugu pidama, teevad koolimaja meeldivaks õpilastele ja õpetajatele, kus heameelega viibitakse ja töötatakse.

Puistut ja iluaeda saame suures ulatuses kasutada ka õppetöös. Botaanika õpetamisel leiame sealt niihästi puid, põõsaid kui ka rohttaimi, zooloogia õpetamisel — linde, kalu, putukaid, limulisi jm. Kasvatades puistus kaugema päritoluga taimi, näit. Siberi ja Ida-Aasia puid, laiendame koolipuistu kasutamist ka maateadusele.

Uhenduses meie töötavate talupoegade astumisega kollektiivmajapidamise teele on siingi vaja eeskujuna anda ja kaasa aidata puistute ja iluaedade rajamisel, eriti kolhoosikeskuste juurde.

Enne aia plaani koostamist (see tehakse mõõdus 1:200 kuni 1:500 vastavalt maa-ala suurusele) peame tutvuma järgmiste asjaoludega:

1. Maapinna reljeef. Suuremaks takistuseks puistu ja iluaia asutamisel on maapinna põhjapoolne kallak, mida tuleb asukoha valikul võimalikult vältida. Ka teisesuunalised järsud kallakud ei ole head. Kõige sobivamad on tasased alad nõrga kallakuga lõunasse, läände või itta. Varemalt ehitatud koolimajade juures ei ole sageli pinnareljeefi arvestatud; see teeb aedade otstarbeka ümberkujundamise raskeks. Kõik väiksemad ebatasasused kuuluvad silumisele, suuremate puhul rajame astangud, ühendades need treppidega. Kuna kõrgemad künkad ja nõlvakud on sageli kuivad, eriti siis, kui aluspõhjaks on liiv või kruus, tuleb valida neile istutamiseks kuiva pinnasega leppivaid liike, vesistesse kohtadesse aga niiskusenõudlikke puid ja põõsaid.

2. Mullastik ja põhjavee seis. Puude ja põõsaste istutamisel on tähtis, et nad kiiresti kasvaksid. Kasv aga oleneb mullastikust ja istutatava materjali nõudlikkusest. Seepärast on vajalik tundma õppida mullastiku koostist ja põhjavee seis. Põhjavee seis ja mullastiku koostise kohta ühes pinnareljeefiga teeme visandplaani. See on vajalik eriti halva ja madala pinnase puhul, sest liigniiskus lämmatab taimejuured, takistades neile hapniku juurdepääsu. Niiskes pinnases tekivad orgaaniliste ainete kõdunemisel kahjulikud huumushapped. Niisugune pinnas tuleb kuivendada või valida sinna istutamiseks niiskustarmastavad puu- ja põõsaliigid. Mullastiku parandamine puistu osas on raskesti teostatav, iluaia osas aga täiesti võimalik. Nii parandame liivaseid alasid savi ja parema mulla abil, saviseid alasid aga liivaga.

3. Taimede bioloogilised nõuded. Et kooskõlastada puude ja põõsaste elunõudeid mullastiku, niiskuse ja valguse tingimustega, peame taimede nõudeid selles osas hästi tundma, valides igale maa-alale selliseid taimi, mis seal paremini kasvavad.

Alljärgnevalt mõningaid näiteid selle kohta:

a) Kuiva ja liivase pinnasega lepivad: harilik mänd, kadakas, lehised, hõbekuusk, ebatsuuga, mägimänd, põldvaher, arukask, läätspuu, sarapuu, liivapaju jt.

b) Niisket pinnast vajavad: pajud, paplid, kastanid, saared, kontpuud, viirpuud, sajakoorsed, aedhortensia, näsiniined jt.

c) Lubjarikast pinnast vajavad: läätspuud, sarapuud, tuhkpuud jt.

d) Mullastiku ja toitesoolade suhtes on nõudlikumad: jalakas, vahtrad, tammed, pärnad; keskmise nõudlikkusega: nulud, kuused, paplid jt.; vähem nõudlikud: pihlakas, kased, lehised, kadakad, männid jt.

e) Valgusenõudlikud puud ja põõsad: männid, lehised, kased, tammed, saared, paplid, pajud ja enamus õitsvaid põõsaid.

Valgusenõudlikke puid ja põõsaid ei või istutada tihedalt kokku ega segamini varjusallivate puudega.

f) Poolvarjuga lepidavad: kuusk, siberi mänd, pärn, vahtrad, jasmiinid, liguster, kuslapuu, põõsasenasel, sarapuu, tuhkpuu, viirpuu jt.

Hea varjusallija on magesõstar.

Kaitseistandused ja kaitsetarad.

Korralik koolipuistu peab kaitsma koolimaja tuulte ja tuiskude eest, kaunistama selle ümbrust ja olema kasutatav õppevahendina võimalikult mitmekülgsest. Nii on puistu puudel ja põõsastel mitu ülesannet. Kaitsepuudeks sobivad meie oludes tiheda okastikuga ja lehestikuga puud. Kõige külmemad on talvised põhja- ja kirdetuuled. Nende kaitseks on otstarbekamad igihaljad okaspuud, eriti harilik kuusk, istutatult ühes või kahes reas. Üherealistel kaitseistandustel võetakse puude vahekauguseks 1 meeter, kaherealistel 1,5 meetrit, kusjuures istutatakse kolmnurkselt. Kaitseistanduseks võib kasutada ka siberi nulgu. Neid kaitseistandusi ei pügata. Nad annavad vabalt kasvades head kaitset põhjatuulte eest ka viljapuudele ja koolihoonele, mida kaitsetarad ei suuda anda. Kaitsetarad harilikust kuusest istutatakse ühe- ja kaherealised 50 cm vahedega. Nad kaitsevad hästi iluaeda ja köögi-viljaaeda, kuid mitte viljapuid. Kaitsetarad harilikust kuusest sobivad ida poole, eriti siis, kui neid lasta kõrgemaks kasvada. Väiksematest okaspuudest võib veel kaitsetarana kasutada elupuud (üherealiselt 40 cm vahedega) madalamatele taimedele tuulte vastu või aia üksikuteks osadeks jaotamisel. Uldiselt on kõrgete kaitsetarade pügamine väga aegaviitev ja tülikas töö, sellepärast on nende suuremaulatuslik kasutamine raskendatud.

Kuiva ja liivasesse pinnasesse, kus kuusk ei kasva, võib istutada mände 2—3 realt, vahekaugusega 4 meetrit nii puude kui ka ridade vahel, sest mänd on valgusenõudlik puu ja laasub tihedama istutamise puhul.

Läänetuulte kaitseks istutatakse kõige enam kõrgemasulisi lehtpuid, nagu harilik pärn, jalakas jt. Olenevalt maastikust võib neid puid kasutada ka idapoolsel küljel.

Ka lehtpuid on kohane kasutada kõrgemateks põõsastaradeks, kuid need ei anna kaitset talvel. Sobivad on: harilik vaher 1—2 m vahedega, samuti ka kitsaleheline pärn samade vahekaugustega. Kaitsetaraks sobib ka suur läätspuu 50 cm vahedega ja harilik sirel, kui vajatakse poolkõrget tara. Läätspuu lepib kuiva ja kehva pinnasega, eelistades aluselise reaktsiooniga mulda. Kuna vanemad läätspuud laasuvad, tuleb neid peaaegu maapinnani tagasi lõigata. Liivasel pinnasel on soovitatav läänetuulte kaitseks tarvitada mägivahert. Vesiste maadele võib istutada pappleid, sangleppi ja hädakorral ka pajusid.

Lõuna pool kasutame madalamaid põõsastarasid — viirpuu, tuhkpuu jt.

Kaitsepuudeks ei kõlba valgusenõudlikud puud, nagu seda on kask, lehis, tamm, saar, pihlakas, sarapuu, paju jt.

Ilupuud.

Koolipuistu rajamisel peame silmas pidama mullastiku tingimusi ja taimebioloogia nõudeid, ent ka ilu ja pedagoogilisi kaalutlusi. Kõigi nimetatud seisukohtade arvestamine koolipuistu rajamisel nõuab kavalikult tööd. Puistu planeerimisel püüame kinni pidada alljärgnevatest seisukohtadest:

1. Suuremad ja kõrgemad puud asetame koolimajast kaugemale, väiksemad lähemale, sest tervikliku mulje saamiseks peavad suuremad esemed olema küllaldaselt kaugusel, väiksemad aga lähemal. Koolimajale liiga ligidal olevad suuremad puud varjavad valgust, mis pole soovitav.

2. Ilupuud ja põõsad asetame rühmadena ja üksikult, mitte ridadeks nagu kaitseistandustes ja põõsastarades. Rühmadesse istutatud puudel ja põõsastel on vahed väiksemad, nii et rühm moodustaks terviku. Okaspuudel on rühmades 2—4 m vahet, lehtpuudel 3—6 meetrit. Rühmitame nii, et koolimaja oleks nägusalt piiratud puudega. Eri rühmadesse paigutame okaspuud ja eri rühmadesse lehtpuud, arvestades võra vorme ja lehestikku: valgusenõudlikud puud olgu ühes rühmas ja varjusallivad teises. Kui võimalik, koostame üksikud rühmad samast liigist. Kasutatavad puud olgu korralikud ilupuud, mille oksad algavad otse maapinnalt. Alt lagedaid puid kasutame alleedes ja teede ääres, kus madalad oksad takistavad liikumist.

3. Üleminekuvormina okaspuude ja lehtpuude vahel kasutame lehist. Lehis sobib üleminekuvormina eriti siis, kui on kõrgemavõralisi lehtpuuid. Üleminekuvormina lehtpuudelt põõsastele istutame kõrgemaid põõsaid.

4. Elustamiseks kasvatame rohelisel foonil värviliste lehtedega üksikpuud, kus nende lehtede värvus (näit. punane, hall, kollane) pääseb hästi mõjule. Eriti ilusad on rohelisel tagapõhjal Acer platanoides var. Schwedleri, noorelt veripunaste lehtedega, ja A. p. var. Reitenbachii, sügisel erepunaste lehtedega, või punaseleheline pöökpuu. Suurte õitega mõjub hästi üksikpuuna kastan, esinedes mitmesugustes vormides. Üksikpuude ümber ja nende lähedale ei sobi istutada väikesi puid ja põõsaid. Üksikpuudena kasutame enamikus püramiid-, leina- ja keravorme. Leinavormilisi puid istutame veekogu, aiapinkide, -laudade, treppide ja väiksemate muruplatside kaunistamiseks. Püramiidvormid sobivad kõrgemate ehituste juurde, eriti tornide lähedale, sissekäikude juurde jm., keravormid — väiksematesse aedadesse, muruplatsidele, väravate ja käikude tähistamiseks, alleedeks

jne. Liikide rohkusest kooli ilupuistus tuleks hoiduda. Liikide rohkus teeb puistu ilme rahutuks ega võimalda puude ja põõsaste maitsekat paigutamist. Kaugemate maade puuliigid sobitame kodumaiste puudega, näiteks vahtrad vahtratega, nulud kuuskedega jne.

Põõsaid kasutame aia ja teede ääres puurühmade ees, teede ja muru nurkades jm. Puurühmade ette ja aiaäärtesse sobib ka korrapäratu istutamine. Arvestame siin ainult välist vormi, istutades lähestikku kas püstjad vormid, nagu jasmiin, lumimari, sirel jt. või allapainduvate okstega, nagu enelad, tuhkpuud, kukerpuud jne. Murusse ja teede nurkade tähistamiseks istutame samad puuliigid ja -vormid.

Et korralikku puistut rajada, peame tundma hästi istutatavat materjali, selle nõudeid ja omama küllaldaselt kunstimeelt.

Põõsastarade kasutamine.

Põõsastarasid kasutatakse kas kogu aia või üksikute aiaosade piiramisel, teede ääristamisel, vabaõhu-klassi ja liivakastide piirdeks jne. Laiemate teede puhul istutatakse põõsastara kahele poole teed, kitsamate teede puhul aga ühele poole. Nii võib piirata ja lahutada põõsastaraga iluaed, viljapuaed, köögiviljaaed, mesila jm. Kõrged vabad põõsavormid on head maanteetolmu kinnihoidmiseks. Vabavormilisteks põõsastaradeks kasutatakse peamiselt õitsvaid põõsaid, põetavateks põõsastaradeks aga ilusa ja tiheda lehestikuga põõsaid. Põõsastarade sisse võib paigutada ainult põetavaid puuvorme, kuna suuremad puud taras segavad põõsaste kasvu. Puude all vilus kasvab põetavana paremini ainult magesõstar.

Kõrgemaiks kaitsehekkideks kasutatakse väikeselehelist pärna ja harilikku vahert 1—2 m vahedega, sarapuud jt., kuid nende kaitsevõime piirdub ainult suvekuudega. Madalamateks kaitseistandusteks võib tarvitada tatarvahert, põldvahert, suurt läätspuud, kõiki 50 cm vahedega. Kaitseks loomade eest istutame astelpuid ja -põõsaid, näiteks viirpuid. Kuna viirpuul on viljapuudega ühiseid kahjureid ja haigusi, tuleb neid koos viljapuudega kahjurite ja haiguste vastu pritsida. Viirpuudega piiratud alad on võrdlemisi hästi kaitstud tallamise eest. Samad omadused on vähemal määral rohkeõielisel roosil, karumarjal ja kibuvitsal. Viimane ajab aga palju juurvõsundeid. Istutamise kaugus olgu kõigil 40—50 cm.

Üle ühe meetri kõrgusteks pügatavateks põõsastaradeks võib soovitada ungari sirelit, harilikku sirelit, ligustrit, läkivalehelist tuhkpuud, kuldsõstart, väikest läätspuud, mailaselehelist põõsasenelat. Istutamise kaugus kõigil ca 40 cm.

Madalateks põõsastaradeks võib kasutada kitsalehelist tuhkpuud vahekaugusega 25—30 cm, pukspuud sama vahekaugusega. Pukspuu on ilus igihaljas põõsas, eelistab niisket mulda, tuleb talveks katta.

Ilusa vabavormilise tara saame ka põõsasaranast. Viimane eelistab lubjarikast mulda, vahekaugus 25—30 cm.

Vabavormilistena kasvatatakse peamiselt hästi õitsvaid põõsaid. Siia kuuluvad kõik enelad, deutsia, harilik lodjapuu, lumimari jt.

S i s s e s õ i d u t e e k a u n i s t a m i n e. Sissesõidutee äärde paigutatakse peamiselt vabavormilisi lehtpuid, kuna nende korrashoid on lihtsam ja vähem aeganõudev, kasutatakse ka põetavaid kuusetarasid. Põetavate lehtpuude puhul asetada nende vahele ka põõsastara või ühele poole ilupuud ja teisele poole põõsastara. Puude istutamisel tee äärde on soovitatav kasutada üherealist moodust tee lõunapoolsel äärel. Kui aga tee kulgeb põhja-lõuna suunas, istutame ükskõik kummale teeäärele. Kahele poole teed istutatakse puud 10 m vahekaugusega. Kraavi puhul istutame puud väljapoole kraavi. Kui istutatavad puud sissesõidutee ääres varjaksid hiljem viljapuu- või köögiviljaaeda, siis tuleb valida väiksemavõralised puud ja need istutada 15 m vahedega või kasutada põõsastarasid. Telefoni- ja elektriliini all kasutame madalat istutusmaterjali.

Puude ja põõsaste istutamisest.

Ilupuude istutamiseks on soovitatav kaevata istutusaugud valmis juba sügisel, asetades parema pealmise mulla ühte ja halvema alumise mulla teise hunnikusse. Augu põhja kaevame labidalehe sügavuselt ümber. Aukude sügavus olgu 50 cm ja läbimõõt 1 meeter. Augu keskele lööme tugiteiba. Teiba pikkus olgu 1,5 m, jämedus ladvast 5 cm. Istutamismulda tuleb parandada, eriti siis, kui pinnas on lahja, kasutades selleks kõdunenud sõnnikut, komposti, kõdunenud turbamulda (toores turbamuld on hapu) või ka head põllumulda. Puu pärastise vajumise vältimiseks loobime osa väljakaevatud mullast auku tagasi nii kõrge koonusena, et selle otsa saaks istutada puu. Muld loobitakse istutusaukudesse vähemalt kaks nädalat enne istutamist ja tallatakse kinni.

Istutamist toimetame nii, et puu jääks pärast mulla vajumist maapinnaga ühesugusele kõrgusele. Selleks istutame puu 10—15 cm maapinnast kõrgemale.

Istutataval puul lõikame rikutud juureosad noaga siledaks nii, et noa lõige jääks allapoole. Istutamisel hoiab üks puud mullakoonusel parajas kõrguses, seades juured korralikult laiali, teine aga katab juuri hea niiske mullaga, jälgides, et juured jääksid loomulikku asendisse ning kõik vahed täituksid mullaga. On juured mullaga kaetud, tallame mulla jalgadega kinni, alates väljastpoolt ja lõpetades tüve juures. Saapaninad olgu tallamise ajal suunatud istutatava puu poole. Tallamisel hoidume juuri vigastamast. Lõpuks teeme puu ümber istutamiskoost ja lööme selle servad varisemise vältimiseks labidaga kinni. Pärast istutamist kastame puud, tarvitades selleks 1—2 pange vett.

Istutatud puu seome pehme köitmega (pajuvits, riideriba) tugiteiba külge kinni. Lõplikul sidumisel asetame köitme ja puu vahele kas kasetohtu, tüki riidet või midagi muud pehmet materjali. Sideme kaugus tugiteiba otsast olgu 10 cm, puu ja tugiteiba vahe samuti 8—10 cm. Lõplik sidumine tehakse pärast mulla vajumist istutatud puu ümber. Kuna tugevamad tuuled puhuvad enamasti läänest, asetame tugiteiba lääne poole, mis on kaitseks ka tuule eest ega lase tekkida hõõrdumist. Ilupuude võra tavaliselt tagasi ei lõigata, kuna see rikub võra kuju. Kui aga juured on tugevasti vigastatud, tuleb seda siiski teha.

Okaspuud istutame kogu mullapalliga, sest siin puudub tagasilõikamisega auramispinna vähendamise võimalus. Okaspuid istutame kevadeil, kui pungad hakkavad puhkema. Kõige paremad istutamiseks on puukooli taimed. Metsast toodavad puud valitagu lagedalt kohalt, sest varjus kasvanud taimed kuivavad ära või jäävad põdema.

Põõsaste istutamisel peame kasutama võimalikult noori taimi, sest need kohanevad istutamisel paremini. Ule viie aasta vanuseid põõsaid ei ole soovitatav istutamiseks kasutada. Põõsad istutame auku, mis on 40—50 cm sügav ja 50—80 cm läbi mõõta, põõsastarad aga 40 cm sügavusega ja 50—80 cm laiusega kraavi. Halva pinnase puhul parandame istutamismulda kõdunenud sõnniku või kompostiga, selle puudumisel kasutame põllu- või aiamulda. Kergematel maadel võime isegi värsket sõnnikut kasutada. Istutamise tehnika on sama kui puude puhul. Põõsastarade lõplik kinnitallamine toimub piki põõsaste rida, kusjuures põõsad jäävad kahe jala vahele. Tagasi lõikame 10—15 cm ülalt-poolt juurekaela. Kastame piisavalt ja vajaduse korral kordame seda. Väljalangenud põõsad asendame uutega.

Muru.

Hea muru saamiseks tuleb maa korralikult ette valmistada, s. o. sügisel kahe labidalehe sügavuselt läbi kaevata ja kõik umbrohu juured kõrvaldada. Kevadel väetatakse maad kõdunenud sõnnikuga ja kaevatakse ümber. Sealjuures kõrvaldame veel allesjäänud umbrohu juured. Umbrohu hävitamiseks on hea kasvatada eelkultuurina kartuleid või köögivilja. Enne külvi tuleb pind hoolikalt tasandada. Veel parem on sooritada kõik ettevalmistustööd sügisel. See võimaldab varakevadist külvi. Külve võib teostada ka augustikuus. Külviks valime vaikse ilma. Et ühtlast külvi saada, külvame peenemad ja jämedamad seemned eraldi. Peenemad seemned (kastehein) külvame enne, jämedamad seemned (inglise raihein) lõpuks. Iga järgmine külv tuleb teha eelmisele risti. Siis rehitseme seemned kerge ja tiheda rehaga mulda, seistes ise kogu aeg külvatud (mitte rehitsetud) pinnal. Pärast seemendamist rullime või (vähemal pindalal) tallame kinni jalgade külge kinnitatud astelaudadega. Seemnete tärkamiseks kulub 10—14 päeva. Kuivade ilmadega tuleb esimesel aastal murupinda

hoolikalt kasta. Kui oras on 5—7 cm pikkune, võtame ette esimese niitmise. Seda toimetame muruniidumasinaga või terava vikatiga ettevaatlikult, et vältida murutaimede üleskatkumist. Õigeaegne esimene niitmine soodustab murutaimede võrsumist. Edaspidine niitmine toimub vähemalt iga kolme nädala tagant, kusjuures kõrvaldame murust kõik umbrohud. Väetame varakevadel kas peene kõdunenud sõnnikuga või kompostiga ja seda vähemalt iga kolme aasta järele. Vajaduse korral võime kasutada ka virtsa ja mineraalväetisi. Igal kevadel rehitseme murupinna puhtaks ja rullime seda, sest pinnas on jää mõjul üles kerkinud. Tekkiva sambla rehitseme tiheda rehaga välja või hävitame muul teel. Uksikud vigased kohad murus parandame kas uue seemendamisega või mätastega.

Tallatava muru seemneseguks võtame järgmiste heintaimede seemneid: inglise raiheina — 30%, lamba aruheina — 20%, aasnurmikut — 15%, sugapead — 15%, valget kasteheina — 15%, valget ristikut — 5%.

Seda segu läheb ühele ruutmeetrile 30 grammi, eeldusel, et seemnete idanevus on vähemalt 95%.

Püsililled.

Kuna suvilillede kasvatamine nõuab alalist hoolt ja iga-aastasi uusi kulutusi, on hilisemal ajal suurt poolehoidu leidnud püsililled. Pealegi on neid lihtne paljundada ja nad ei vaja iga-aastast külvi ja istutamist. Püsilillede materjal on muutunud juba väga mitmekesiseks, mis võimaldab kevadest sügiseni õitsvate lillepeenarde rajamist. Kui koolis on püsilillede liike ja sorte veel vähe, siis organiseerime vahetust teiste koolide ja kodudega.

Püsililli saame kasutada peenardel kui ka murus puude ja põõsaste rühmade ees. Kitsale, kuni meetri laiusele peenrale saame paigutada mitmelt realt ainult madalaid lilli, kõrgemaid vaid ühelt realt. Istutusmaterjali võib valida nii, et peenar õitseks kevadel, suvel või sügisel. Alati õitseva peenra laius olgu vähemalt 1,5 meetrit. See võimaldab peenrale paigutada kolm rida püsililleid.

Et püsililled jäävad mitmeks aastaks kohale, tuleb maa hästi ette valmistada. Peenar olgu läbi kaevatud vähemalt kahe labidalehe sügavusel, nii et pealmine mullakiht pärast kaevamist peale jääks. Kaevamisel kõrvaldame võimalikult kõik umbrohu juured ja väetame kõdunenud laudasõnnikuga. Väetise sissekaevamise sügavus on 10—15 cm. Vajaduse korral parandame raskeid savimaid kõdunenud turba ja liivaga ning väetame hobusesõnnikuga. Kergetele maadele lisame juurde savi või turbamulda. Murusse istutamise puhul kaitseme istutamisaugud umbrohu ja juurte sissetungi eest katusepapiaga. Sama tuleb teha ka põõsastara lähedale asutatud püsilillede peenraga. Tähtis on umbrohud varakult hävitada, sest rohtunud püsilillede peenart on raske puhastada.

Kevadel õitsvaid peenraid saame sibul-lilledest (lumikelluke, märtsikelluke, nartsiss, krookus jt.), suvel õitsvaid peenraid annavad liiliad, nelgid, kurekellad, jaanikakar jt., sügisel õitsevad leeklilled, kuldvitsad, päevalilled, gladiolid jt. Nimetatud peenrad on kitsamad ja neile istutatakse püsikud ühelt või kahelt realt. Kõrgemad lilled paigutame tahapoole, madalamad ettepoole, asetades kõrvuti lehestikult kui ka õite värvuselt sobivad taimed.

Ilusad on püsilillede peenarde ümber äärepalisted madalamatest lilledest. Päikesepaistelisel kohal sobivad äärelilledeks himaalaja ja amellus-astrid, sulgnelk jt., varjulisse kohta näit. helmikpööris ja sinililled.

Istutamisel jagame püsiku juurepalli ühes vartega mitmesse ossa ja kärbime pikemaid juuri. Jagamine toimub käsitsi, tugevate juurte puhul tarvitagu nuga. Lahutamisel ei või võtta liiga väikesi osi, sest siis jäävad püsikud nõrgaks ja võrsumiseks kulub palju aega. Kuivanud juuri leotame enne istutamist savises vees, sedasama on soovitatav teha, kui istutame kuiva ilmaga. Taimed istutame avaratesse istutamiskukudesse, veidi sügavamale endisest seisust, ja surume mulla juurte ümber tugevasti kinni. Pärast istutamist kastame taime leige veega ja kuivade ilmade puhul kordame kastmist 3—4 korda. Hea on peenraid katta õhukeselt õlgse sõnnikuga. Põõsaste lahutamiseга võib paljundada enamikku püsililledest, näiteks leeklilli, lupiine, kirikakraid, raudrohtu, jaanikakraid, kukekannuseid, priimulaid, pojenge jt.

Sibul-lilli paljundatakse tütersibulate abil 3—4 aasta järele; viimased kasvavad vanade sibulate külge. Paljundamist toimetame hilis-suvel või kevadel. Sibul-lilled vajavad väga rammusat ja liivasegast mulda, seega eriliselt ettevalmistatud maad. Nende peenra kaevame 30 cm sügavuselt välja, täidame põhja kiviprügi ja kruusaga, millele asetame liiva umbes 8 cm sügavuselt. Ülejäänud osa (ca 22 cm) täidame kõdunenud sõnnikuga väetatud liivasegase mullaga.

Väiksemad sibulad (lumikellukesed, märtsikellukesed, siniliiliad) istutame 3—6 cm sügavusse, suuremad (nartsissid, tulbid, liiliad) aga 10—20 cm sügavusele. Raskes maas istutame taimed madalamale, kerges — sügavamale. Istutamisele järgneval talvel on soovitatav peenraid katta kuuseokstega või puulehtedega.

Kõrgemaid püsililli võib ka kärpida, kui nad on umbes oma poole kasvuni jõudnud. Õitsmine jääb kärpimisega veidi hiljemaks, kuid taimed muutuvad madalamaks ja tuulte vastu kindlamaks. Kärpida võib leeklilli, päevakübaraid, kukkekannuseid, kuldvitsu, kipslilli jt. Aedkummel õitseb isegi teist korda, kui teda pärast esimest õitsemist tagasi lõigata.

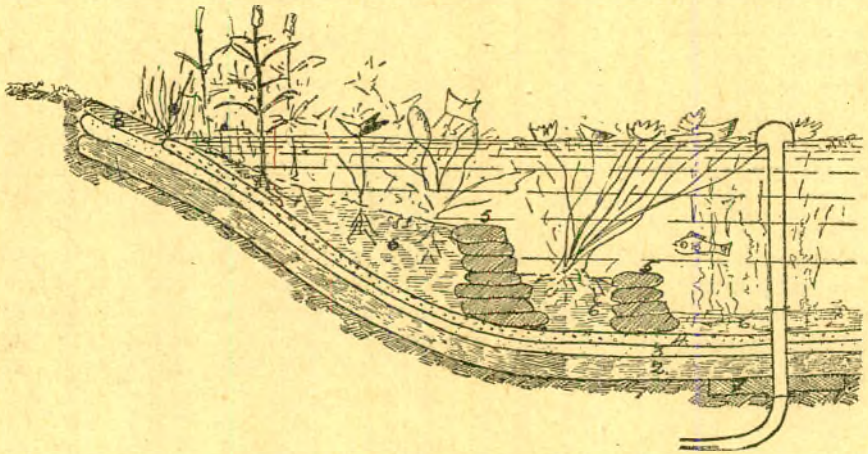
Veekogud.

Loomulikud veekogud (järv, jõgi, allikas, oja) on koolide juures haruldased, seepärast tuleb eeskätt arvestada kaevatud tiiki või veebasseini.

Veekogu tuleb kooli juurde rajada sinna, kus selleks on sobivamad võimalused, näiteks endise täisvajanud tiigi asemele, madalamasse vettpidavasse kohta jm. Nende võimaluste puudumisel valime tiigi koha katseaeda või mujale sobivasse paika. Sel juhtumil peame arvestama põhja kindlustamist näit. saviga. Kui vähegi võimalik, hoolitseme värse vee juurdevoolu eest. Kõige parem on muidugi läbivoolav vesi.

Tiigi kaevame vabalt valitud pikkuses aeglaselt langeva põhjaga. Vee sügavus kaldast kuni sügavaima kohani olgu 100—150 cm, laius 4—8 meetrit. Kaevatud augu põhja tasandame tampimisega ja valime sinna tsementplaadi, millest läbi asetame väljavoolutoru. Siis katame tiigi põhja 10—15 cm paksuselt sitke saviga, milles pole liiva. Niiske savi tiigi põhjas katame enne pragunemist 8—10 cm liivakihi, millele asetame veel 8—10 cm kruusakihi. Vee väljavoolu takistamiseks ulatugu savist kate üle tiigi äärte. Savipinnase puhul ei või tiigi kallak olla suurem kui 1 : 3. Tiigi põhja katame enne taimede istutamist 25 cm paksuse mullakihi või teeme pae- või mõnedest teistest kividest ülespoole kahanevad astangud. Pärast taimede istutamist täidame tiigi veega.

Taimed istutame tiiki nii, et nad oleksid samas sügavuses kui olid looduslikus olukorras. Et suuremad taimed ei tohi madalamate vaatle-



Tiik kooliaias.

1. Aluspind.
2. Savikiht ca 15 cm.
3. Liivakiht ca 8 cm.
4. Kruusakiht ca 8 cm.
5. Paekivid.
6. Muld.
7. Betoonplaat.
8. Mätas.

mist segada, tuleb mõnikord madalamas vees kasvavad taimed paigutada veekogu keskele. Tiikide äärde sobivad väiksema võraga leinavormilised puud.

Nägusad ja iluaedadesse sobivad on tsemendist valmistatud veebasseinid. Basseini põhja kindlustame kivikillustikuga või väikeste muna-kividega, millele valame vahekorras 1 : 3—4 tsemendist põhja ja seinad 20—30 cm paksustena. Valamise ajal asetame paigale ka veejuurde- ja äravoolutorud. Külmutumise vältimiseks tuleb basseinid talveks veest tühjaks lasta ja puulehtede, õlgede või kuuseokstega täita.

Harilikumaid veetaimi meie järvedes on: püstitarn, harilik konnarohi, kõõlusleht, ahtaleheline hundinui, pilliroog, mändvetikas, laialeheline hundinui, järvkaisel, kollane vesikupp ja penikeel.

Basseinides, mis ehitame iluaeda, kasutame õitsvaid ja nägusamaid veetaimi.

KRIITIKA JA BIBLIOGRAAFIA.

Nõukogude ühiskonna ajaloo küsimusi kooliõpikus.

G. KUZMIN.

1950. aastal ilmus NSV Liidu ajaloo õpiku 9. trükk prof. Pankratova toimetusel, mille kolmandas osas käsitletakse nõukogude ühiskonna ajalugu.

On teada, kui suuri nõudeid esitatakse meie kodumaa ajaloo õpikuile. NSV Liidu ajaloo õpik peab kindlas kronoloogilises järjekorras elavalt ja huvitavalt käsitlema nõukogude rahva sangarliku ajaloo kõige tähtsamaid sündmusi ja fakte, sisaldama kindlasti läbimõeldud, teaduslikult põhjendatud konkreetset ajaloolist materjali ja ajalooliste sündmuste õigeid üldistusi, mis „viivad õpilase marksistlikule ajalookäsitusele“ (Rahvakomissaride Nõukogu ja UK(b)P KK määrusest üldajaloo õpetamise kohta NSV Liidu koolides 16. maist 1934. a.). Õpik on kutsutud kasvatama õpilastes nõukogude patriotismi üllaid tundeid, uhkust oma sotsialistliku kodumaa üle, ohjeldamatut püüdu võrsuda kommunistliku ühiskonna aktiivseiks ülesehitajaiks.

Kahjuks vastab keskkoolidele määratud NSV Liidu ajaloo õpiku kolmas osa, mis käsitleb NSV Liidu ajaloo nõukogude perioodi, halvasti neile nõudeile. Õpik ilmus üheksandas trükis. Peaks arvama, et õpiku autorid on arvestanud nõukogude ajaloo teaduse kõiki saavutusi, tehes uues trükis kõik vajalikud parandused, et anda nõukogude ühiskonna kõigi küsimuste õige käsitlus. Kuid seda pole sündinud. Kui võrrelda praegust 9. trükki väljaandega, mis ilmus 10 aastat tagasi — 1940. aastal, siis avastame vaid tühiseid erinevusi.

Õpiku autorid ei pea kinni nõukogude ühiskonna ajaloo täiesti õigest perioodiseerimisest. UK(b)P ajaloo lühikursuses antakse meie bolševike partei ajaloo täiesti teaduslik perioodiseering, mis tuleb võtta aluseks nõukogude ühiskonna ajaloo perio-

diseerimisel. Kuid õpiku autorid on kaldunud sellest kõrvale. XIV peatükk „Võitlus sotsialistliku industrialiseerimise eest“ (aa. 1926—1929) on sattunud millegipärast osasse „Üleminek rahulikule tööle rahvamajanduse taastamiseks“, aga XV peatükk „NSV Liit võitluses põllumajanduse kollektiviseerimise eest (1930—1934)“ — osasse „NSV Liit — sotsialismimaa“. Siiasamasse kuulub ka peatükk nõukogude rahva Suurest Isamaasõjast, mis peaks õigusega moodustama iseseisva osa.

Materjali ositus pole õpikus samuti täiesti õige. Väga vähe ruumi on pühendatud sotsialistlikule ülesehitustööle NSV Liidus. Rida ülitähtsaid sotsialistliku ülesehitustöö küsimusi NSV Liidus käsitleb õpik väga pealiskaudselt. Peatükis „Võitlus sotsialistliku industrialiseerimise eest“ on paragrahv „Esimene viisaastakuplaan“. Kuid mida kõneldakse selles paragrahvis esimese viisaastaku ülesandeist ja näitajaist? Sellele küsimusele on pühendatud kuus rida, kus antakse kapitalimahutuste ulatus ja osutatakse, et see oli „kogu NSV Liidu rahvamajanduse varustamise plaan kaasaja tehnikaga“. Veel lakoonilisemalt on käsitletud õpikus teise viisaastaku ülesanded. Neist öeldakse sõna-sõnalt järgmist: „Teise viisaastakuplaani ülesanded olid veelgi grandioossemad kui esimese viisaastaku omad. Teise viisaastaku lõpuks 1937. aastal pidi kasvama tööstustoodang ligi kaheksa korda, võrreldes sõjaeelse tasemega.“ Kuigi õpikus öeldakse, et 1929. aasta läks meie maa ajalukku „suure murrangu aastana“, ei tooda esile selle aasta iseloomulikke jooni, millele osutas seltsimees Stalin artiklis „Suure murrangu aasta“. Õpikus ei valgustata hoopiski niisugust tähtsat küsimust nagu masina-traktorijaamade ja sovhooside poliitosa-kondade loomine, mis etendasid määratu suurt osa sotsialistliku põllumajanduse kindlustamisel. Paragrahvis „Kultuurirevolutsioon NSV Liidus“ on jäetud välja kirjaoskamatusel likvideerimine NSV Liidus ega ole näidatud üldise kohustusliku alghariduse kehtestamist tähtsaima sammuna kultuurirevolutsioonis. Taolisi näiteid võiks veelgi tuua.

Eriti lubamatult on suhtunud õpiku autorid NSV Liidu ajaloo küsimuste valgustamisele sõjajärgsel perioodil. Niij 1949. aastal (8. trükis) kui ka 1950. aastal (9. trükis) on nad piirdunud sellega, et on lisanud nõukogude rahva Suure Isamaasõja peatükile vaid mõned read, millega kogu õpik lõpebki. Neis ridades käsitletakse kõige üldisemal kujul sõjajärgse viisaastakuplaani ülesandeid ja kõneldakse nõukogude teaduse, kunsti ja kirjanduse ülesandeist. Ent kuidas võitleb nõukogude rahvas sõjajärgse viisaastakuplaani täitmise ja püsiva rahu eest, missugused on tema edusammud kommunismi ülesehitamise alal sõjajärgsel perioodil, sellest pole öeldud sõnagi. Enamgi, õpiku autorid isegi ei kõnele kommunistliku ühiskonna ülesehitamisest meie maal, kui jätta arvestamata mitte täiesti õige viide sellele, et sõjajärgne viisaastakuplaan „avas meie sotsialistlikule kodumaale sotsialismi lõpuleviimise ja järk-järgult sotsialismilt kommunismile siirdumise suure perspektiivi“. Kõigile on teada, et see perspektiiv oli avatud meie rahvale mitte pärast Isamaasõda, vaid juba enne seda. Kritiseeritavas õpikus on NSV Liidu ajaloo sõjajärgse perioodi valgustamine kuidagi sarnane kantseleilisele kirjavahetusele. Kuid selle perioodi käsitus peab hõlmama õpikus tähelepandavalt kohta ja seda tuleb niiviisi käsitleda, et õpilane, tuginedes meie kodumaa kogu ajaloole, võiks hästi kujutella meie kommunismile edasi liikumise perspektiivi.

Prof. A. M. Pankratova toimetusel ilmunud õpik annab palju faktilist materjali

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ja NSV Liidu Kodusõja ajaloo aialt. Kuid nende ajajärkude mõningaid põhimõttelisi küsimusi valgustatakse ebaõigesti. Õpiku autorid ei rõhuta Venemaa sõltuvuse suurenemist inglise-prantsuse kapitalist kodanliku Ajutise Valitsuse aegu. Seetõttu on nõrgalt põhjendatud Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähtsus meie kodumaa vabastajana tema poolkoloniaalsest seisundist.

Lenini Aprilliteeside iseloomustamisel on õpiku autorid välja jätnud esimese teesi, milles paljastatakse jätkuva sõja imperialistlikku iseloomu ja määratakse kindlaks bolševike partei taktika sõja ja „revolutsioonilise kaitsesõjaluse“ suhtes. Muide on teada, et sõjasse suhtumise küsimus oli põletavaim küsimus, mille ümber pöörlesid tollal meie kodumaa elu kõik muud küsimused; selle õige mõistmiseta ei suuda õpilane enesele selgeks teha poliitiliste kriiside põhjusi, mis esinesid Venemaal 1917. a. veebruarist oktoobrini.

Õpiku autorid toovad nõrgalt esile interventsiooni ja Kodusõja iseärasusi, ei rõhuta, et „nõukogude võimu vastu võitlemise tingimused dikteerisid mõlema nõukogudevastase jõu, nii välismaa kui ka sisemaa jõudude ühinemise. See ühinemine teostus 1918. aasta esimesel poolel.“ (UK(b)P ajaloo lühikursus, lk. 223.) Õpiku autorid ei paljasta Ameerika Ühendriikide imperialistide võitlust vene revolutsiooni vastu, kes seltsimees Stalini sõnade järgi töid Venemaale „orjust ja kontrrevolutsiooni“. Ei tooda esile USA juhtivat osa sõjalise interventsiooni ja Kodusõja organiseerimisel NSV Liidus, millele osutasid korduvalt V. I. Lenin ja J. V. Stalin.

Väga ähmaselt on käsitletud õpikus nõukogude võimu triumfimarsi küsimust. Võitluse nõukogude võimu kehtestamise eest Valgevenes, Ukrainas, Baltimail, Taga-Kaukaasias ja Kesk-Aasias on õpiku autorid arusaadamatuil põhjustel paigutanud väljapoole nõukogude võimu triumfimarssi, mistõttu triumfimarsis ise piirdub vaid Donimaa, Kaukaasia ja Siberiga.

Nõrgalt on näidatud niisuguse ülitähtsa dokumendi tähtsust, nagu seda on „Töötava ja ekspluateeritava rahva õiguste deklaratsioon“ ja pealegi ei rõhutata selle erinevust kodanlike revolutsioonide deklaratsioonidest. Võitlust Bresti rahu eest käsitletakse õpikus väljaspool igasugust seost partei ja valitsuse üldise võitlusega nõukogude võimu kindlustamiseks, kuid UK(b)P ajaloo lühikursuses rõhutatatakse nende sündmuste seost.

Õpik valgustab nõrgalt Nõukogude tagala tööd Kodusõja aastail. Õpiku autorid pole veel üle saanud sellest puudusest, millele viitas omal ajal NSV Liidu ajaloo õpiku võitluse komisjoni žürii, et osa, mis on pühendatud aastate 1917—1920 ajaloole „redutseerib selle perioodi ajaloo peaaegu eranditult Kodusõjale ja ei anna kujutlust tollest maa ühiskondliku korra ümberehitamisest, mille teostas nõukogude võim sel perioodil“. („Ajaloo õppimisest“. Kogumik.)

Rida puudusi on Nõukogude Liidu Suure Isamaasõja ajaloo valgustamisel. Õpiku autorid ei näita, et Inglise-Nõukogude-Ameerika koalitsioonist osavõtjad käsitasid erinevalt sõja eesmärke ja maailma sõjajärgse korrastuse ülesandeid. Õpikus alahinnatakse NSV Liidu osa imperialistliku Jaapani purustamisel. Autorid kirjutavad: „NSV Liidu astumine sõtta Jaapaniga ja Nõukogude Armeed edusammud kiirendasid (autori sõnenduse — G. K.) imperialistliku Jaapani lüüasaamist.“ Tegelikult

etendas Nõukogude Liidu astumine sõtta Kaug-Idas otsustavat osa teise agressioonikolde likvideerimisel ja rahu kättevõitmisel kogu maailma rahvastele.

Õpiku autorid kirjeldavad skemaatiliselt ja kahvatult Nõukogude Armeed sõjalisi operatsioone pärast Stalingradi võitu, mis sai alguseks põhjaliku murrangu aastale Isamaasõjas. Väga nõrgalt on õpikus läbi töötatud NSV Liidu võidu ülemaailmne-ajalooline tähtsus Suures Isamaasõjas.

Kõrvuti nende puudustega leidub õpikus palju faktilisi ebatäpsusi. Riia sakslastele loovutamise kuupäevaks on antud 1917. a. 19. august 21. augusti asemel, ülevenemaalise demokraatliku nõupidamise ajana on märgitud 1917. a. 12. september 14. septembri asemel, Aserbaidžani NSV moodustamise kuupäevaks antakse 1920. a. 27. aprill 28. aprilli asemel, sm. Frunze nimetati Turkestani armee juhatajaks, ent mitte Turkestani rinde juhatajaks jne. Kõik need ebatäpsused tuuakse ära trükist trükki kuni 1950. a. väljaandeni.

Seega on prof. A. M. Pankratova toimetusel ilmunud NSV Liidu ajaloo õpiku viimaseski trükis tõsiseid puudusi, mistõttu õpik vajab ümbertöötamist. Nõukogude kool ootab nõukogude ühiskonna küsimuste kohta täisväärtuslikku õpikut, mis vastab partei ja valitsuse nõudeile ning noorsoo kommunistliku kasvatuses ülesandele.

Vajalik raamat igale pedagoogile.

A. ARET.

Hiljutij ilmuse eesti keeles prof. E. Medõnski „Pedagoogika ajalugu“ kahes köites. See suurteos (üle 670 lk.) on esimene üldine pedagoogika ajalugu eesti keeles, tõendades taas nõukogude korra viljastavat mõju eesti rahva kultuurile. Kodanluse võimutsemise päevil ei kirjutatud ühtegi suuremat teost pedagoogika alalt. Pealegi on Medõnski „Pedagoogika ajalugu“ sisult esimene teos eesti keeles, mis õigesti, marksistlik-leninliku teooria alusel valgustab kasvatuses ning hariduses teooria ja praktika arenemist vanimast ajast tänapäevani.

Teose I köide sisaldab üldise (õigemini Lääne-Euroopa) ja II köide NSV Liidu rahvaste pedagoogika ajaloo. Sellise jaotuse kohta on kaks arvamust. Ühed lepivad senise jaotusega, nagu see esineb ka vaadeldavas teoses. Teised (Svadkovski, Šabajeva jt.); toetudes F. Aleksandrovi „Lääne-Euroopa filosoofia ajaloo“ üle peetud diskussiooni materjalile, peavad õigemaks pedagoogika ajaloo ühtset kursust, millesse orgaaniliselt kuulub vene ja teiste NSV Liidu rahvaste pedagoogika ajalugu. Küsimus pedagoogika ajaloo struktuurist on läbivaatamisel.

Medõnski „Pedagoogika ajalugu“ lähtub pedagoogika ajaloo definitsioonist, mis meenutab kodanlike definitsioone: „Pedagoogika ajalugu uurib kasvatuses, hariduses ja õpetuses teooria ja praktika arenemist vanimast ajast käesoleva ajani“. On aga õigusega väidetud, et nõukogulik, marksistlik-leninlik pedagoogika ajalugu peab olema teadus töötava rahva võitlusest kasvatuses ja hariduses eest ja kommunistliku pedagoogika kujunemisest.

Teose I köite esimene osa hõlmab vana-aja pedagoogika ajalugu. Selles antakse marksistlik hinnang Sparta ja Ateena pedagoogikale.

II osa käsitleb keskaja pedagoogikat. Selles paljastab autor järjekindlalt kiriku reaktsioonilist osa kasvatusel ja haridusel alal. Meie lugejale on eriti oluline teose käsitlus Lutherist, mis annab õige arusaamise sellest „usupuhastajast“ kui töötava rahva ja rahvakooli vaenlasest ning tagurlasest.

Vääriliselt on teoses esindatud suur slaavi pedagoog Komensky, keda autor nimeatab õigusega pedagoogikateaduse rajajaks. Komensky pedagoogika oli minevikus slaavluse suurim panus inimsoo pedagoogika varasalve, nagu praegu nõukogude pedagoogika on vene ja teiste vennasrahvaste panus sellesse, seekord võrratult suurem.

Teose III osa käsitleb uusaja pedagoogikat Inglise XVII saj. kodanlikust revolutsioonist kuni Prantsuse kodanliku revolutsioonini XVIII sajandil. Siin ei saa nõustuda autori väitega, et pedagoogilise mõtte arendamise järgmiseks etapiks pärast Komenskyt oli Locke. See võib tekitada mulje nagu tähendaks Locke'i pedagoogika uut, kõrgemat etappi. Just vastupidi. Komensky pedagoogika on sootu laiem, seotud rahvahulkade vajadustega ja demokraatlik, kuna Locke'i pedagoogika oli inglise kodanluse ja inglise aristokraatia pedagoogika, täis ükskõiksust rahva vastu ja vaimult antidemokraatlik. Soojalt kõneleb autor Rousseau' pedagoogikast, selgesti näidates selle progressiivseid ja vääri seisukohti.

IV osas vaatleb autor uusaja pedagoogikat Prantsuse kodanlikust revolutsioonist Pariisi Kommuunini. Ulatuslikult kirjeldab ta suure šveitsi pedagoogi-demokraadi Pestalozzi tööd ja õpetust. Sellele järgneb Fröbeli süsteemi ülevaade, mis on liiga üksikasjaline.

Vaadeldavas osas on suure põhimõttelise tähtsusega Herbarti pedagoogilise süsteemi sügav kriitika. Teravalt kritiseerib autor ka inglise tagurlikku pedagoogi Spencerit.

Vaadeldav osa lõpeb peatükiga Marxi ja Engelsi õpetusest kasvatusel kohta. Autor näitab, et Marx ja Engels andsid kommunistliku kasvatusel teadusliku teooria, asetades kõik kasvatusküsimused põhimõtteliselt uuele pinnale, et nad esimestena paljastasid kodanliku kasvatusel klassi-iseloomu.

Kõite viimastes (V ja VI) osades käsitletakse kodanlikku kooli ja pedagoogikat Pariisi Kommuunist Teise Maailmasõjani. Neis antakse pilt kaasaegse kodanliku pedagoogika ja kooli tagurlikust iseloomust ning mandumisest.

Teose II köide kannab pealkirja „NSV Liidu pedagoogika ajalugu“. See sisaldab viis osa. I osa käsitleb NSV Liidu rahvaste kasvatusel ja haridust vanimast ajast XVIII sajandini ja on õige lühike.

II osa kirjeldab haridust Venemaal XVIII sajandil ja XIX saj. esimesel poolel. Käsitelles Peeter I haridusalaseid reforme nenditakse vene prioriteeti reaalkoolide avamise alal, näidates, et esimene reaalkool maailmas oli Moskvas 1699. a. avatud matemaatiliste ja laevasõidu-teaduste kool. Samuti nenditakse, et Venemaal avati esimesed riiklikud algkoolid (nn. „arvutuskoolid“).

Kuulsa Smolnoi Instituudi avamist esitatakse samuti kui üht Venemaa eesrindluse avaldust. Nimelt oli Venemaa sellega esimesi maid, kus pandi alus pika kestvusega naiste keskharidusele (12 a.).

Edasi vaatleb autor ka mõnede liiduvabariikide (Gruusia, Aserbaidžan, Armeenia) rahvaste haridusolude kujunemist ja näitab vene hariduse viljastavat mõju neile.

Samas osas käsitletakse Herzeni ja Belinski pedagoogilisi vaateid ja näidatakse, et Belinski pedagoogilised seisukohad olid eesrindlikemad omal ajal kõikide maade suhtes. Kahjuks mõõdub autor Radištševist, kes oli oma aja sügavamaid kasvatusteoreetikuid.

III osas vaadeldakse pedagoogikat Venemaal XIX saj. teisel poolel. See osa on teoses ulatuslikem, mis on õigustatud, kuna XIX saj. 60-ndatele aastatele langeb vene progressiivse pedagoogika õitseng. Sel perioodil kulgeb selliste suurte pedagoogide tegevus, nagu Pirogov, Ušinski, Tolstoi, Tšernõševski, Dobroljubov. Taolist võimast pedagoogilist liikumist ei tunne ükski teine maa maailmas. Sellal kujunes vene klassikaline pedagoogika, mille põhijoonteks on humanism, demokraatilisus, rahvapärusus, hariduse ja üldhariduse kõrge hindamine, lapse austamine, võitlus naiste hariduse eest. Just Venemaal kujunes marksismieelse pedagoogika kõige eesrindlikum vool (Herzen, Belinski, Tšernõševski ja Dobroljubov), mis nõudis ühiskonna revolutsioonilis-demokraatlikku ümberkujundamist ja selle alusel uue kasvatusüsteemi loomist. Selle osa lõpul käsitletakse rahvahariduse küsimusi Lenini teostes ja bolševistlikus ajakirjanduses sajandite vahetusel.

IV osa sisaldab ülevaate rahvaharidusest XX sajandi algul. Kõite viimane, V osa on pühendatud nõukogude pedagoogika teooria ja praktika ajaloole. Käsitletakse suurte juhtide Lenini ja Stalini õpetust kommunistlikust kasvatuses, samuti Krupskaja ja Makarenko pedagoogilist tegevust ja vaateid. Lõpul leidub lühike ülevaade nõukogude kooli arenemise peatappidest. See teema on käsitletud liiga konspektiivselt.

Kokku võttes tuleb tähendada, et Medõnski „Pedagoogika ajalugu“ annab põhiliselt marksistliku ülevaate kasvatuses ja hariduses arenemisest, kritiseerib õigesti mineviku pedagoogikat, näitab lääne-euroopa pedagoogika, eriti saksa kodanliku pedagoogika tagurlikkust ning piiratud ja tõstab esile vene pedagoogika ja hariduse eesrindlike saavutusi. Väga tähtis on marksistlik-leninliku pedagoogika kujunemise valgustamine.

Pedagoogika ajaloo edasisel läbitöötamisel tuleb veel kindlamini võtta peateemaks töötava rahva võitlus kasvatuses ja hariduses eest, põhjalikult valgustada kommunistliku pedagoogika tekkimist ning arenemist, eriti ilmekalt käsitledes nõukogude pedagoogika ja kooli arenguteed.

Toimetuse kolleegium: L. Hallop (toimetaja kt.), E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper. Toimetus: Tallinn, Tõnismägi 11. Ladumisele antud 22.VIII 1950. Trükkimisele antud 11. IX 1950. Paber 67×95 cm ¹/₁₆. MB-06142. Trükiarv 2130. Trükitähti trükipoognas 52570. Trükipoognaid 5,47. Arvutuspoognaid 5,89. Tellimise nr. 1584. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk t. 54/58.

Ilmub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 5 rubla. Tellimishind: 6 kuud — 30 rubla.

Väljaandja: Eesti NSV Ministrite Nõukogu j.a. Polügraafiatööstuse, Kirjastuste ja Raamatukaubanduse Valitsuse Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus, Tallinn.

На эстонском языке. «Ньюкоуде Коол» (Советская школа)
Орган Мин. Просв. ЭССР.

СОДЕРЖАНИЕ

И. Сталин. Ответ товарищам	513
Г. Александров. Новый выдающийся вклад в сокровищницу ленинизма (О трудах И. В. Сталина по вопросам языкознания)	519
Ю. Жданов. Некоторые итоги сессии по физиологии	537
Ю. Котсар. План работы 4-ой семилетней школы гор. Тарту на первое полугодие 1950/51 уч. года	545
В. Тоом. Парк и декоративный сад, как органические части школьного сада	569
К р и т и к а и б и б л и о г р а ф и я	
Г. Кузьмин. Вопросы истории Советского общества в школьном учебнике	579
А. Арет. Необходимая книга каждому педагогу	582

Rbl. 5.—

133

I.976

9)